

Za izdavača

Miladin MARKOVIĆ, predsednik
Srpskog numizmatičkog društva
e-mail: marmi@eunet.yu

Glavni i odgovorni urednik

Ranko MANDIĆ
e-mail: r_mandic@yahoo.com

Članovi redakcije

Nenad BJELOŠ
Dušan KOVACHEV
Ranko MANDIĆ
Rista MILETIĆ
Ljubomir STEVOVIĆ

Lektor i korektor

Darinka NIKOLIĆ

Engleski rezime tekstovi

Ranko MANDIĆ
English summaries by the editor

Adresa Redakcije

Makedonska 21
11000 Beograd, Srbija
Tel. +381 (011) 3034-595
e-mail: numiserb@yubc.net

Žiro račun: 205-69617-78

Srpsko numizmatičko društvo Beograd

Štampa

GTP „PANGRAF“ d.o.o.
Beograd, Stanka Paunovića 49
Tel. 3329-166

Tiraž: 1000 primeraka

Stavovi i mišljenja autora tekstova i priloga ne moraju predstavljati stavove i mišljenja redakcije „dinara“.

Redakcija zadržava pravo manjih intervencija u tekstu, podrazumevajući da se integritet celine i detalja mora poštovati. U slučaju potrebe za većim intervencijama, redakcija će obavezno konsultovati autora teksta pre objavljivanja.

Na osnovu mišljenja Ministarstva kulture Republike Srbije br. 413-00-649/2001-04 numizmatički časopis „dinar“ jeste proizvod iz člana 11 stav 1 tačka 8 Zakona o porezu na koji se ne plaća porez na promet.

Primerak broj:

DVA JUBILEJA Srpskog numizmatičkog društva

Prvi je naš mali jubilej - dvadesetpeti broj časopisa "dinar", čije smo izdavanje započeli u junu 1996. godine.

Drugi, onaj veći, je održavanje naših pedesetih međunarodnih susreta numizmatičara, a koji se organizuju u kontinuitetu već 25 godina, od juna 1981.

NOVE PROSTORIJE SND

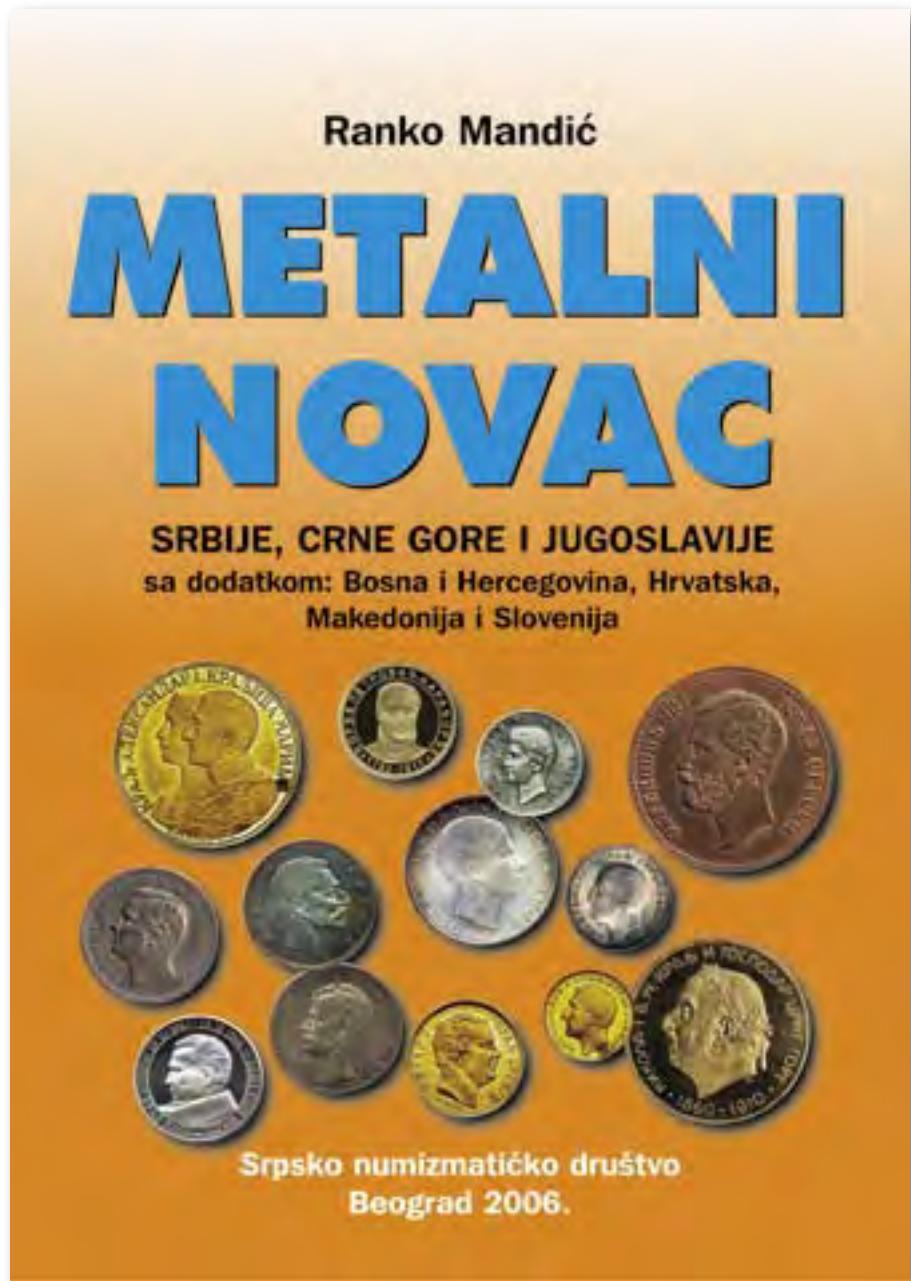
Palata "Srbija" u kojoj su nove prostorije SND - ugao ul. Kneza Mihaila i Kralja Petra I

Nove prostorije Srpskog numizmatičkog društva nalaze se od nedavno u pešačkoj zoni najstrožeg centra grada, u Knez Mihailovoj ulici br. 49, I sprat (zgrada "Srbija" predratnog Osiguravajućeg društva, pored restorana "Grčka Kraljica").

U novim prostorijama smeštena je kancelarija sekretara Društva, biblioteka SND, naša Knjižara i papirnica, kao i magacin časopisa SND, koji su besplatni za članove SND koji su podmirili članarinu, a raspoloživi su i u slobodnoj prodaji, kao i druge numizmatičke publikacije.

Tu je i sala za održavanje sastanaka Upravnog odbora, sastanaka Redakcije naših časopisa i drugih manjih sastanaka, dok se redovni "veliki sastanci" SND i dalje održavaju svakog utorka u ul. Sv. Save 16-18/II.

NOVO (četvrto) izdanje najpoznatijeg i jedinog kompletног kataloga metalnog novca Jugoslavije i jugoslovenskih zemalja

368 strana, od toga 24 strana u boji;
1120 fotografija u tekstu; detaljan opis i kataloшke cena u evrima
za sva redovna i prigodna izdanja; takođe opis retkih proba i drugih
tzv. specijaliteta, sa valuacijama i podacima o našim i svetskim aukcijama
na kojima su nuđeni rariteti naše moderne numizmatike.

Bibliografija sadrži oko 500 detaljno prikazanih radova
o našem modernom metalnom novcu, na više od 20 strana.

**SPECIJALNO IZDANJE POVODOM PROSLAVE
50-GODIŠNICE SRPSKOG NUMIZMATIČKOG DRUŠTVA**

Porudžbine: SND, Narodni muzej, Trg Republike 1a, Beograd
Tel. (011) 3034-595; 322-1972;
e-mail: numiserb@yubc.net
www.snd.org.yu

SRPSKO NUMIZMATIČKO DRUŠTVO – BEOGRAD

ORGANIZUJE

JUBILARNI

MEĐUNARODNI SUSRET NUMIZMATIČARA BEOGRAD, HOTEL „SLAVIJA”

SUBOTA, 15. OKTOBRA 2005, OD 9 DO 15 Č.

SVAKA ULAZNICA JE ISTOVREMENO LUTRIJSKI BROJ TRADICIONALNE
NAGRADNE IGRE U KOJOJ JE GLAVNI ZGODITAK ZLATNIK,

DUKAT
KRALJA ALEKSANDRA
IZ 1931. GODINE.

51. SUSRET SND
održće se 10. XII 2005.
Hotel Slavija, od 9 do 15 h

Antički novac

- 7 ANTIČKI SISTEMI TEGOVA I MERA
Dušan Kovačev
- 10 BEOGRAĐANIN NA RIMSKOM PRESTOLU
- 11 CASSIS ROMANVS na novcu
Rista Miletić
- 14 MARCVS AVRELIVS ANTONINVS (161-180)
Rista Miletić
- 18 "KVARENJE" NOVCA
Miloš Radović

Srednjovekovna numizmatika

- 21 NEKOLIKO RETKIH PRIMERAKA SRPSKIH DINARA SREDNJEG VEKA
Branislav Janić
- 24 NOVA VRSTA NOVCA ĐURĐA BALŠIĆA
Dragan Zajić
- 26 OTKRIĆE STARIH SRPSKIH NOVACA
- 28 KOVALI SU NOVAC I GRADILI MANASTIRE (6)
Ranko Mandić

Orijentalna numizmatika

- 31 NUMIZMATIČKA RASPRAVA O TUGRI - II
Kenneth M. MacKenzie

Moderna numizmatika

- 35 NOVI METALNI NOVAC SRBIJE
- 36 SRPSKI DINAR SVIH VREMENA
M. Babović - B. Popović
- 37 FANTAZIJSKI EVRI ZA SRBIJU I KOSOVO
Redakcija
- 38 SVETSKE DRŽAVE I TERITORIJE KOJE DANAS IZDAJU NOVAC - (4)
Ranko Mandić

Notafilija

- 42 NOVA NOVČANICA OD 200 DINARA
Narodna banka Srbije
- 44 NEKE VARIJANTE NA NOVČANICAMA SR JUGOSLAVIJE
Vjekoslav Trbojević
- 46 ČE GAVARA IN NUMIS
- 47 BONOVI HI „ZORKA“ - ŠABAC
Slavoljub Petrović
- 50 TAČKICE I DRUGI ROBNI BONOV OD 1944. GODINE (III)
Duro Vojnović

Medaljerstvo

- 53 NAŠI NUMIZMATIČARI NA MEDALJAMA
Ranko Mandić
- 54 NOBELOVA MEDALJA IVE ANDRIĆA
- 55 VAJAR ĐORĐE JOVANOVIĆ
Frédérique joubert - Jovanovitch

Faleristika

- 58 CRNA GORA I KOSOVO USTANOVILI SOPSTVENA ODLIKOVANJA
- 60 PRIZNANJA DRUŠTVA ZA NEGovanje TRADICIJA OSLOBODILAČKIH RATova SRBIJE DO 1918. GODINE (4)
Stevan Radan, Ranko Mandić i Nenad Bjeloš
- 65 MEDALJA ZA ZASLUGE U POLJOPRIVREDI
Radomir Stolica

Vojne oznake

- 67 RETKA OZNAKA JUGOSLOVENSKIH VAZDUHOPLOVACA ŠKOLOVANIH U SSSR-u
Nenad Bjeloš

Numizmatika i numizmatičari

- 69 PRILOG JEDNOM PREDSTAVLJANJU ČASOPISA NUMIZMATIČAR
Branko Drća
- 71 SRPSKA NUMIZMATIČKA ZBIRKA VALTAZARA BOGIŠIĆA
Sergije Dimitrijević
- 75 NUMIZMATIČKA ZBIRKA KARLOVAČKE GIMNAZIJE 1857. GODINE
Aleksandar Brzić

Numizmatička literatura

- 78 SERGIJE DIMITRIJEVIĆ, NOVE VRSTE SRPSKOG SREDNJOVEKOVNOG NOVCA
Miroslav Jovanović
- 79 MILOJE VASIĆ, OSTAVE DENARA I ANTONINIJANA IZ DONJEG VRNILJEVA
Dušan Kovačev
- 80 NOVE BROŠURE NARODNE BANKE
Ranko Mandić

Aukcije

- 81 NUMIZMATIČKE AUKCIJE U PRVOJ POLOVINI 2005. GODINE
Aleksandar Brzić

Izložbe

- 85 NUMIZMATIKA NA RUDARSKOJ IZLOŽBI U KOVINU
Jugoslav Miletić

Informacije Srpskog numizmatičkog društva

- 5 50. JUBILARNI MEĐUNARODNI SUSRET SRPSKOG NUMIZMATIČKOG DRUŠTVA
- 86 SASTANCI NUMIZMATIČARA U SRBIJI
- 86 KNJIŽARA I PAPIRNICA SND
- 87 PRED JUBILARNI SUSRET
- 87 SUSRETI SND OD PRVOG DO PEDESETOG
- 88 KATALOG ULAZNICA SRPSKOG NUMIZMATIČKOG DRUŠTVA (II)

Istočnici numizmatike na Drevnom Istoku (2)

ANTIČKI SISTEMI TEGOVA I MERA¹

Dušan KOVAČEV, Beograd
numiserb@yubc.net

¹ Prema H. Porteru, The International Standard Bible Encyclopedia. Prevod uz komentare i objašnjenja, i uz dodate ilustracije.

VAC MEZHUR (wâts me'zhur) je sistem tegova i mera u upotrebi među Jevrejima, a potiče iz Vavilonije i naročito Egipta. Uticaj ovih zemalja širom Palestine bio je velik i dugotrajan, ali arheološka istraživanja zadnjih godina su pokazala da je civilizacija Vavilonije u ranijem periodu ostavila dublji pečat na Siriju i Palestinu nego na Egipt. Dokazi o tome jasno se vide u otkrivenim zapisima iz Tel el-Amarne², koji otkrivaju činjenice o službenom saobraćaju među egipatskim kraljevima i njihovim vazalima u tim zemljama, a sačuvani su na jeziku Vavilonije, dugo nakon nametanja političkog uticaja iz Egipta. Prema tome, prirodno je da se na Vaviloniju gleda kao na izvor najvažnijih elemenata civilizacije, pa i sistema težina i mera.

Sl. 1. Jeden od zapisa iz Tel el-Amarne

² Tel al-Amarna se nalazila u antičkom Egiptu u blizini obale Nila, na pola puta između Memfisa i Tebe. U toku 1988. godine pronađeno je oko 400 tabli sa zapisima ispisanim klinastim pismom, a koji su bili deo kraljevske arhive Amenhotepa III i Amehnotepa IV (Ehnaton) koji su vladali oko 1400. godine p.n.e. Među njima bile su i table napisane u vreme Mojsija, a koje predstavljaju prvi pisani spomenik o jevrejskim plemenima koja su naselila Hanaan.

1. Mere dužine:

Sasvim je prirodno da su ljudi uzeli standarde za mere dužine prema delovima svog tela, kao što su *lakat*, (izvorno dužine podlaktice uzete kao standard), *pedalj*, *dlan* i *palac* (*prst*) tj. širina prsta. U početku izgleda da nisu upotrebljavali *stopu*, koja predstavlja dve trećine lakta, a koja je kasnije korišćena u vavilonskom građevinarstvu za proizvodnju cigle.

Sl. 2. Palac - antička mera širine prsta, oko 0,75 inča

Ovaj sistem, tako podoban za ljudе drevnog doba, nije odgovarao naprednom dobu civilizacije u kome su se Vavilonjani našli pred Avramove dane, kad nalazimo da su uveli daleko tačniji i naučniji sistem. Po svemu sudeći, izgleda su razvili dve vrste *lakta* različitih dužina: jednu za upotrebu u trgovini i jednu za građevinarstvo. Nemamo sigurne primerke ovih, ali sudeći po dimenzijama njihovih kockasto pravljениh cigala, koje su, čini se, bile dve treći-

ne *lakta*, na osnovu čega pretpostavljamo da su bile oko 19 ili 20 inča. Sad vidimo iz istraživanja u Egiptu da se slično *lakat* razvio i tamo, a bio je 20,6 do 20,77 inča. Malo je verovatno da je među Jevrejima bio odomaćen ovaj *lakat*, nego je verovatnije da je njegova upotreba sigurno bila slaba.

Ne možemo pouzdano utvrditi dužinu uobičajenog *lakta* među Jevrejima, ako postoje dva načina kojima se to može približno proceniti: "Silomski Zapis" navodi da je tunel, u kome je taj zapis nadjen, bio dug 1200 lakata. Stvarna dužina tunela utvrđena je na oko 1707 stopa, što daje *lakat* od oko 17,1 inča. Naravno da to može biti samo približna brojna vrednost, ali daje blisku procenu.

Sl. 3. Lakat (engl. cubit) - prva poznata mera: dužina podlaktice od zgloba ruke do kraja srednjeg prsta, oko 18 inča.

Petoknjižje navodi da je visina čoveka iznosila četiri lakta, što možemo shvatiti kao srednji stas Jevreja starih vremena. Ispitujući jevrejske grobove,

možemo zaključiti da su to bile dužine koje daje *lakat* tek nešto veći od 17 inča, s obzirom na pretpostavljeni stas, kako je napred navedeno, procenjujemo da je on bio vrlo blizak laktu po zapisu iz Siloanskog tunela. Danas postoji konzensus u mišljenju da je *lakat* od 17,6 inča imao trgovinsku svrhu, a onaj od 20 inča građevinsku. Običaj postojanja dva standarda koristi se u Siriji i danas, gde je zidarska mera - *draž* - oko dva inča duža od trgovacke.

Množenjem laka dobijamo *meračku trsku*³ od 6 dugih *lakata* koja se sastoji od dužine *lakata* s *pedljem* zajedno (Jez; XL, 5), ili oko 10 stopa.

Sl. 4. Biblijске mere za dužinu

Naredna mera bila je *dan subotnjeg hoda* (Dela, I 12), a iznosila je 2000 laka ili oko 1000 jardi. Korišćen takođe i *merni struk* koji je imao utvrđenu dužinu, a koja nam nije poznata.

U Novom Zavetu imamo *hvat*, od oko 6 stopa i *stadiju*⁴ od 600 grčkih stopa ili 606 ¾ engl. stopa (feet), koji je ne-

3 *Trska meračka* je kroz zidarstvo širom istoka toliko korišćena tokom drevnog doba, da je kroz vekove stekla značenje najopštijeg pojma mera, propisa. Naziv „kanon“ za crkveni propis duguje poreklo ovome, a sledstveno i akt volje osmanskog sultana nosi naziv *kanun*.

4 Vuk Karadžić dosledno načelu da sve izraze prevede u duhu narodnog jezika, *stadiju* prevodi nazivom *potrkalište*, koji u narodu nije zaživeo. Daničić nije po svaku cenu sprovodio ovaj princip pri prevođenju, kao što, na žalost, nije bio ni dosledan. Korišćenje neologizama može biti u vezi s književnošću romantizma, ali, paradoksalno, njihova upotreba suprotstavila je Karadžića sopstvenim načelima njegove reforme jezika i pravopisa, što je tema koja se dalje ne tiče ove teme. Sve u svemu, naziv *potrkalište* nije ušao u upotrebu, a prevod Novog Zaveta dr. Emilijana Čarnića koristi naziv *stadija*. Ovo izdanje Novog Zaveta se u naše vreme masovno čita i prevod je po blagoslovu Sv. Sinoda SPC, mada je i ono, kao i prevod St. Zaveta Daničić – Karadžića, najbolje poznato u izdanju Britanskog inostranog biblijskog društva.

što manje od 1/8 milje. *Milja* je iznosila 5000 rimskih stopa ili 4.854 engleskih, što znači da je bila malo kraća od engleske milje.

Sl. 5. Biblijске mere za težinu

U literaturi se može naći odrednica: *2000 srednjih koraka*, preko koje danjine se nije smeo subotom verni Izraeljac udaljiti od kućnih vrata. Takođe, ta je vrednost računata na 6 stadija⁵.

2. Mere zapremine:

Kod utvrđivanja sigurne vrednosti mera zapremine među Jevrejima, postoje više nesigurnosti nego u određivanju mera dužine i težine, jer tu nema primera koji su potekli iz prošlosti i održali se do danas. No, poznate su njihove relativne vrednosti. Ser Čarls Voren (Charles Warren) zaključuje o njima da su izvedene iz mera dužine, stepenovanjem dužine laka i njegovih podeoka, na isti način kao što je činjeno s mera ma težine. U knj. Proroka Jezdre (XLV; 11) možemo pročitati da su *prostor*⁶ i *efa* isto, što Voren procenjuje da iznosi 1/30 kubnog laka, tj. oko 2333.3 kubna inča, a što bi približno odgovaralo meri od 9 galona po engleskom merenju. Uzev-

5 Dr Radmilo Petrović, *Jevrejski mitološki rečnik*, Kos. Mitrovica 2003, str144

6 Neka se čitalac ne nađe u čudu ako uzme da uporedi Daničićev prevod, gde je pojam *prostor* imenovan rogobatno, pojmom *širina*. Uticaj „konzervativnog“ načina izražavanja osećao se u ono doba osobito u apstraktnim pojmovima. Na primer, ikonografsko izobraženje Bogorodica šira od nebesa, četvrтine sfere oltarske apside pravoslavnih hramova, upravo služi da gledaocu saopšti da je ona nosivši Spasitelja kao plod utrobe postala prostor dovoljan da telesno smesti u sebe Boga Logosa, pojam koji se prema drevnom poimanju sveta odlikovao protežnošću do mere prostiranja sveta. Otud je jasno zašto Daničić, neuk u egzaktnoj geometriji, ne razlikuje širinu od prostora

ši tu pretpostavku kao standard, možemo zaključiti sledeće: *Seah* i *leth* javljuju se u hebrejskom tekstu, ali samo na marginama engleskih tekstova Biblije. Napominjemo da ovde preovlađuje duodecimalni sistem, podudaran seksagezimalnom vavilonskom sistemu, ali se može zapaziti da su ponekad Jevreji bili više naklonjeni upotrebi duodecimalnog sistema, koristeći *minu*⁷ od 50 *sikala*, umesto od 60 i *talent* od 3000 umesto 3600, kako je bilo u vavilonskom sistemu. Vidimo istu sklonost u određivanju: *omer* je desetina *efe*, a *efa* je desetina *homora* ili *kora* (vidi Jez; XLV 11-14)⁸.

3. Tegovi:

Tegove su drevni ljudi možda zasnivali na zrnu pšenice ili ječma, ali su Egipćani i Vavilonjani rano usvojili naučniji način. Ser Čarls Voren smatra da su uzevši lakan iz kubnih mera dužine ustanovili koliko zrna žita odgovara količini vode koju sadrži ovakva mera. Dakle, on izvodi da su Egipćani utvrdili težinu kubnog inča kišnice na 220 *zrna* (grejna), a Vavilonjani na 222 2/3 grejna. Uzevši *kubni pedalj*⁹ od 25.928 kubna inča, težina odnosne količine vode

7 Došavši iz Egipta, kako saopštava Prva knj. Mojsijeva, Jevreji su poneli i neka okultna znanja (obožavanje zlatnog teleta Apisa i sl.) u čijem sistemu je možda bila i egipatska numerologija koja je poznavala decimalni sistem, što sam naveo u prethodno pomenuatom svome članku. Prema tome, ovde imamo hibridni način određivanja mera težine, gde se mera heksagezimalnog sistema prilagođava shvatanju računanja Jevreja, modifikacijom decimalnog sistema.

8 Izraz *homor* kojeg autor koristi kao desetinu *efe*, nije na žalost povezao s odgovarajućim stihovima Starog zaveta. U navedenom citatu se, međutim engl. prevod koristi izraz *bath*, a Daničić prevodeći Svetu pismo za istu meru koristi izraz *hvat* - sigurno se radi o kubnom hвату. Daničić je površno upotrebio dužinski meru da označi zapreminu, mada je mogao da upotrebi neku od brojnih mera zapremine, koje su korišćene u narodu. Inače, taj *bath* je mera za ulje, a *efa* ječma, što sasvim odgovara uobičajenom korišćenju različitog naziva za istu meru zapremine tečne i suve mere. Daničić, na svu sreću, koristi naziv *homor*. Otkud mera *kor* koju autor navodi bez reference u Sv. pismu nije mi jasno.

9 Ovako sam preveo izraz *cubic palm*. Izraz *palm* u engleskom znači *dlan*, ali i *taban*. Upotrebljena vrednost mu međutim odgovara onoj našoj narodnoj tradicionalnoj meri koja se zove *pedalj*, pa sam taj izraz upotrebio da se ne brka sa, takođe našim izrazom *stopa*

bice 5.760 drevnih zrnaca¹⁰. S obzirom da *talant* teži 2/3 kubnog laka, isto kao 101,6 kubnog pedlja (što uzima za zao-kruženo¹¹ na 100), iznosi 576.000 grejna, izvodi iz ovoga *minu* (1/60 talanta) od 9600 grejna i *sikal* (1/50 maneha) od 192 grejna. Međutim, imamo dokaza da se jevrejski *sikal* (šekel) razlikovao od ovoga, kao i da su oni koristili različite sikale u različitim dobima. *Sikal izveden iz Vavilonije* ima dvostruki standard: *Laki sikal* od 160 grejna (1/3600 talanta) i *teški sikal*, jednostavno udvostručenjem onog, od 320 grejna. Prva se izgleda koristila pre vavilonskog rops-tva, a druga posle njega. Vavilonski sistem bio je seksagezimalan (n.pr. 60 *sikala* sadržano je u *mini* i 60 *mina* u *talantu*), ali Jevreji broje samo 50 *sikala* u *minu*, kako izgleda po knjizi Izla-zak XXXVIII 25-26, gde je zapisano da je iznos srebra prikupljenog od 603.550 muškaraca bio 100 *talanata* i kao što je 60 *mina* u 1 *talantu*, ovde je 50 *sikala* u svakoj *mini*. Ne znamo kad su Jevreji prihvatali ovaj sistem, ali on se koristio u veoma drevno doba.

Sl.6. Asirsko-feničanski uteg od 2 sikala (šekela) po vavilonskom standardu, cca. 14.-11. vek p.n.e.

Sikal ili *šekel* se delio na *gerahe*¹², 20 njih u 1 *sikal* (Izl.XXX 13). *Gerah* ("grah") je verovatno bio neka vrsta se-mena, možda pasulja (graha) ili nekog sličnog rasada. *Sikal*, od kog je obrazovan deo, verovatno je "carski" ili "trgo-vinski" *sikal* od 160 grejna, izveden iz Vavilona. Međutim, Jevreji su sigurno imali i drugi *sikal*, zvan *fenički sikal*, za-snovan na standardu feničanskih trgo-vaca. To je bilo prirodno u obračunav-ju bliskih veza dva naroda, svakako do dana Davida i Solomuna. Nemamo si-gurnog zapisa o tome u nekom utvrđe-nom primerku *monetarnog sikala* Jevre-ja po ovom ili bliskom standardu, uvez-ši u obzir stepen izlizanosti. *Fenički si-kal* bio je oko 224 grejna, s odstupanjem na nekoliko nalazišta, a sad postojeći¹³ jevrejski *sikal* varira od 212 do 220 grej-na. Oni su u tim težinama kasnije kova-ni kao novac, ali koja od ove dve njego-ve mere je starija po upotrebi, ne može se ni prepostaviti.

Sl. 7. Šekel (sikal) kao novčana jedinica kovan 63-70. godine. Natpis je na starohebrejskom, a znači "Sveti Jerusalim"14.

Primerci drevnih tegova otkriveni su u Palestini nedavnim arheološkim istraživanjima. Jedno od istraživanja je obavljen u Samariji, od strane dr Čaplina (Chaplin). a oslanja se na natpis jevrejskog naziva "Rebha netsef". Ovo se tumači srodnim arapskim u smislu "četvrt-polovina", na primer: sika-la. Sadašnja težina mu je 39,2 grejna, uvezvi u obzir neznatni gubitak, skoro

sasvim odgovara četvrtini sikala lakog vavilonskog standarda od 160 grejna, odnosno četvrtini polovine dvostru-kog¹⁵ standarda. Drugi jedn uzorak otkiven u Tel Zakariji teži 154 grejna, a izgleda pripada istom standardu. Proučavani tegovi iz kolekcije Sirijskog protestantskog koledža u Bejrutu priku-pljeni su iz Palestine i Fenikije i fenič-kog su standarda, koji je bio uobičajeni komercijalni standard Palestine. Naj-teži, šipkastog ili bačvastog tipa, teže 1350 grejna ili 87,46 grama, jasno označavaju šestosikalnu vrednost, a oni ma-nji istog tipa su parčad feničkog sikala. Oni su istog standarda, jedni su sikali, a drugi dvostrukе sikalne težine. Sve u svemu, na njima ima 12 likova. Na ma-njima je otisnut lav koji svojim očuva-nim izgledom podseća na "lavovske te-gove" otkrivene u Asiriji i Vaviloniji. Tegovi šipkastog oblika su od bazalta ili bronze.

Sl. 8. "Lavovski teg" od tri mine iz asirijskog grada Nimroda. (Britanski muzej)

Sve ovo prethodno odnosi se na fe-ničanski standard. U Vaviloniji je *sikal* (šekel) bio od 160 ili 320 grejna; *mina* od 8.000 ili 16.000 grejna i *talant* od 480.000 ili 960.000 grejna, u zavisnosti da li se ra-di o teškom ili lakom standardu.

* * *

Sledeći obazrivost u izlaganju mer-ljivih vrednosti o kojima H. Porter go-vori¹⁶, susreo sam se s posebnostima ko-je se javljaju u oblasti anglosaksonskog i našeg domaćeg čitališta. Anglosakson-sko vlada engleskim merama i rado ih koristi iako je formalno prešlo na SI si-stem mera. Kada se radi o razmatranju drevnih mernih sistema korist engle-skog mernog sistema nije samo u pri-

12 Na žalost, ovde Daničić istu meru prevodi sa „sikal”, a odmah zatim istu meru sa „sikla”, iako je ista mera u pitanju.

13 Valjda autor misli na skorije otkrivene arte-fakte koje arheologija nesumnjivo pripisuje Jevrejima.

14 Starohebrejski natpis na ovom novcu - - na novohebrejskom gčasi: יְהוָה הַקֹּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, što je u našoj transkripciji „Jeruhalajim hakvedo-ha“ - Sveti Jerusalim.

15 Autor očigledno misli na teži ili dupli vavilon-ski standard.

16 v. internet stranicu: <http://www.studylight.org/enc/isp/view.cgi?number=T9164>

lagodenosti čitaoca, već i u tome što je naziv ovih mera najčešće sličan ili istovetan sa značenjem naziva drevnih mera. Radi ovoga sam u tekstu ostavio neke nazive mera engleskog mernog sistema kada Porter govori o engleskim meraima (napr. grejn), a preveo ih odgovarajućim nazivom kad se radi o drevnom terminu. Retkim čitaocima zainteresovanim za ovu tematiku svakako će biti zadovoljstvo da preračunavaju težine grejna u grame.

Domaće čitalstvo zna za ovu tematiku sasvim površno, a ono što zna o odnosnim merama, zna iz prevoda Svetog Pisma D. Daničića i V. Karadžića, pa sam sve mere, koliko je bilo moguće, imenovao u skladu s ovim. Na žalost, kao što će videti i zainteresovani čitalac, ovi prevodioci su i sami loše vladali odnosnom problematikom i koristili nedosledna, rogobatna i pogrešna značenja. Ipak, imajući u vidu da u narodnoj pismenosti vlada neprilična proizvoljnost, rešio sam da ostanem pri terminologiji narodu najpoznatijeg prevoda Svetog Pisma.

Ako čitalac prati moj rad, videće da sam u članku *Istočnici drevne numizmatike*¹⁷ slične mere nazivao približno

načinu izgovaranja drevnih naroda, jer se radi o periodu za čije mere Sveti pismo nije marilo, a i literatura je, prema tome, druga.

SUMMARY

ANCIENT SYSTEMS OF WEIGHTS AND MEASURES

This is a translation of the article published by H. Porter in the International Standard Bible Encyclopedia, with added illustrations and with numerous additional explanations by the author. He starts with the explanation of the Wāts Me'zhur, which is the system of weights and measures used among the Hebrews, derived from Babylonia and Egypt. Babylonian influence on Egypt is also proven by the discovery of clay tablets in Tel el-Aima, Egypt (Fig. 1), that had been written in the Babylonian script.

Mankind had obviously found a standard for linear measures in the part of the human body. Such are the cubit (Fig 3), length of the forearm, and the spam, the palm and the digit or fingerbreadth (Fig. 2). The same length measurements we find in the Bible (fig 4). In

the New Testament we have the fathom or orgua, about 6 feet, and the furlong (stadion) of 600 Greek feet. The mile or milion was 5,000 Roman feet. There was also such a measure as the Sabbath Day's Journey. It amounted to 2,000 footsteps, for that was the longest distance which the ancient Jew was allowed to make on Sabbath from his doorsteps.

Bible weights (Fig. 5) were probably based upon grain of wheat or barley. Sir Charles Warren thinks that the ancient Babylonians and Egyptians took the cubes of the measure of length and determined how many grains of barley corresponded to the quantity of water these cubes would contain. Thus the talent represented 2/3 of a cubit cubed. Maneh was 1/60 of talent having 9,600 grains, and shekel (Fig. 6) equaled to 1/50 of the maneh, which is 192 grains. The shekel (which was later the name of the basic coin minted by the Jews, Fig. 7) was divided into gerahs, 20 to a shekel.

Examples of ancient weights have been discovered in Palestine by archaeological research. Some of them had an image of a lion stamped on each side, reminding us of the lion-weights (Fig. 7) of Assyria and Babylonia.

¹⁷ „dinar“ br. 22, 2004, str. 6-8.

BEOGRAĐANIN NA RIMSKOM PRESTOLU

Reprint članka potpisanih sa "JOZO" (Dr. Jozo Petrović), objavljenog u dnevnim novinama "Vreme", Beograd 14. jula 1935. godine

Julijan nije imao poroda, a na samrti nije htio imenovati naslednika. Dvorska svita, koja se na vojnom pohodu nalazila uz imperatora, izabra Salutusa, ali ovaj odabi tu čast s obzirom na svoju iznemoglost. Tada nađoše vojskovođe da je za taj poziv najspособniji Jovijanus. Taj je vladao kratko vreme, pa ne možemo o njemu dati sliku kako bi to zahtevalo naš interes, jer je Jovijan kao dete posmatrao kako se Sava gubi u Dunavu. Svakako je u to vreme ukrasio svoje rodno mesto Singidunum (Beograd) nekim lepim spomenikom. Nadajmo se da će nam budućnost udeliti sreću da neki spomenik iz tih dana otkrijemo.

Julijan je Jovianusu ostavio na vratu rat sa Persijancima. Iako položaj nije bio po rimske trupe očajan, Jovijan sklopi mir sa Persijancima, i to veoma nepovoljan, moglo bi se čak reći i sraman za Rimljane. Posle prijema neke deputacije nije više izišao iz svoje sobe, ugušio se je gasom od čumura. Jovijan nije vladao ni punih osam meseci pa zato malo znamo o njemu. Oženio je Haritonu, čerku generala Lucilijana. Sa njom je imao sina i čerku, ali im se zmetnuo svaki trag.

Cene novcu: zlatnici vrede danas 700-1200 dinara, srebrnici 60-150 dinara, bakarni medaljoni 50-100 dinara, srednji bakarni (veličine naše dvodinarke) oko 50 dinara, a mali bakarni novcu su gotovo bez cene, jer ih se mnogo do danas sačuvalo.

CASSIS ROMANVS

na novcu

Rista MILETIĆ, Srpsko numizmatičko društvo, Beograd
inner@sezampro.yu

Pojedini svetski aukcijski katalogi, pored uobičajenog komercijalnog, imaju izuzetno obrazovnu komponentu.

Između prikaza novčića, bilo aversa ili reversa, koji se nude preko kataloga daju se ostali podaci o istom, bez obzira da li je reč o antičkoj, srednjeevekovnoj ili modernoj numizmatici.

Tu treba posebno izdvojiti katalog poznate francuske kuće Comptoir General Financier iz Pariza, čiji su autori Michel Prieur i Laurent Schmitt. Osim tih ilustrovanih prikaza u ovom slučaju antičkog novca, njegovog kvaliteti i cene, navode se i istorijske, ekonomski i političke prilike perioda emitovanja nekog novca, tako da taj katalog nije više samo «ponuda robe», već on predstavlja i svojevrstan udžbenik ne samo za kolezionare i trgovce, već i one čije sagedavanje Rima ide i dalje od toga, sve do nauke o Rimu preko rimskog antičkog novca. Predstave, bilo na aversu ili reversu, grupisane su tematski i likovno, tako da mogu sadržavati:

- životinje (predstave životinja na reversu)
- vojni simboli
- portreti pojedinih vladara na novcu (po kovnicama)
- gradovi i provincije
- pomorski transport
- konsekraciona i restitutivna kovanja
- medicina i zdravlje
- hramovi Rima (i imperije)
- rimski panteon
- portreti žena na novcu
- portreti dinastija (Julijevci, Flavijevci, Antonini, Severi...), itd...

Kada su u pitanju «vojni simboli» ili simbolika obično je to predstava na reversu ili natpisi na reversu.

U većini slučajeva natpisi su:

- GLORIA EXERCITVS (ili EGZERCIT)
- CONCORDIA MILITVM (ili MILIT)
- FIDES MILITVM
- GLORIA ROMANORVM
- VIRTUS EXERCITVS (ili EXERCIT) itd.

Ako je «legionarski novac» u pitanju onda je to:

- LEG X
- LEG III FL VII P VII F,
- LEG I MIN TRP COS itd...itd...

Predstava na reversu bez obzira da li je to vladar-imperator, ili legionar, ili personifikacija, obično u jednoj ili u obe ruke drži standard (SIGNA MILITARIA) ili VEXILVM (zastava).

U ovom slučaju ćemo se zadržati na samo jednom detalju, koji se tokom skoro sedam vekova pojavljuje na rimskom antičkom novcu sa manjom ili većom učestalošću, a nije do sada publikovan.

To je ŠLEM.

Nema nikakve dileme da je šlem simbol vojske, simbol rata, a njegova zastupljenost na rimskom novcu je jednako učestala i na aversu i na reversu.

Uostalom do današnjeg dana šlem je bio i ostao simbol militarizma.

Šlem spada u defanzivna odbrambena sredstva, a kao deo opreme u rimskoj vojsci su postojala dva tipa:

- CASSIS, šlem od metalra
- GALEA, šlem od kože

Kada je vojska bila u maršu šlem se nosio na remenu na desnoj strani gru-

di. Sigurno je da šlem običnog legionara-vojnika nije bio ukrašen (prikaz br. 3 izgled šlema ko-

ji se ne pojavljuje na novcu ali se pronalazi prilikom arheoloških istraživanja) dok je kod oficira-zapovednika, legata ili vladara-imperatora on bio malo umetničko delo sa perjanicom ili od perja ili pak od konjske dlake sa repa konja. Ako tome dodamo mogućnost da je bio od plemenitog metala (zlato, srebro), sa dragim ili poludragim kamenjem kao ukrasima, utisak je sigurno bio impresivan.

Na novcu Rima šlem se prvi put pojavljuje početkom III veka pre naše ere (oko 280 godine). Po ugledu na grčke (novac grčkih gradova-država stacioniranih na tlu Italije) razlikujemo, sve do kraja principata, tri tipa šlema:

- Korintski (prikaz br. 9)
- Frigijski (prikaz br. 2)
- Atički (prikaz br. 1)

Korintski šlem je na novcu najzastupljeniji, obično na glavi boginje Atine, a nalazimo ga hronološki po gradovima:

- Akarnanija (od 490. p.n.e.)
- Leukas (od 435. p.n.e.)
- Korint (od 360. p.n.e.)
- Pamfilija (od 360. p.n.e.)
- Metapont (od 330. p.n.e.)
- Makedonija (vreme Aleksandra III Velikog od 336-323. p.n.e.)
- Trakija (Lizimah, od 305. p.n.e.)
- Sirakuza (od 214. p.n.e.)
- Frigija (od 138. p.n.e.), itd.

Korintski šlem Rimljani «stavljaju» na glavu MARSA ili MINERVE a kasnije tokom perioda republike, šlem se pojavljuje na aversu novca sa pred-

stavom VIRTUS ili ROME, da bi od kraja III veka pre naše ere šlem, ali sada sa originalnim rimskim «dizajnom», na glavi ROMA postao uobičajen detalj (prikaz br. 8) sa specifičnim izgledom koji ga izdvaja od prethodna tri navedena tipa.

Bez obzira na originalnost predstave šlema na novcu tokom skoro dva veka (do Oktavijana Avgusta), i bez obzira da li je ROMA okrenuta u levo ili u desno na aversu novca šlem, se razlikuje od monetara do monetara u detaljima dovoljno vidljivim da se može formirati posebna zbarka, (preko 20 različitih varijanti šlema).

Zajedničko je samo to što su na šlemu predstavljena i krilca kao da je u pitanju šlem Merkura.

Od početka I veka pre naše ere (oko 92 godine) sve je manje emitovanje novca koji na aversu ima predstavu Marsa, Rome ili Virtus sa šlemom na glavi. U retkim slučajevima, ako se i pojavi, to je predstava korintskog šlema. Početkom I veka naše ere, odnosno od Oktavijana Avgusta šlem jednostavno nestaje sa aversa novca, a kako je sada na aversu predstava vladara-bista ili portret, ista je gologlava, odnosno sa lovovim vencem na glavi ili sa zrakastom krunom.

Na reversu se zadržavaju predstave iz rimskog panteona (posebno Minerva, Virtus, Mars) koje na glavi imaju šlem, ali kako se radi o predstavi cele figure, šlem je skoro nezapažen.

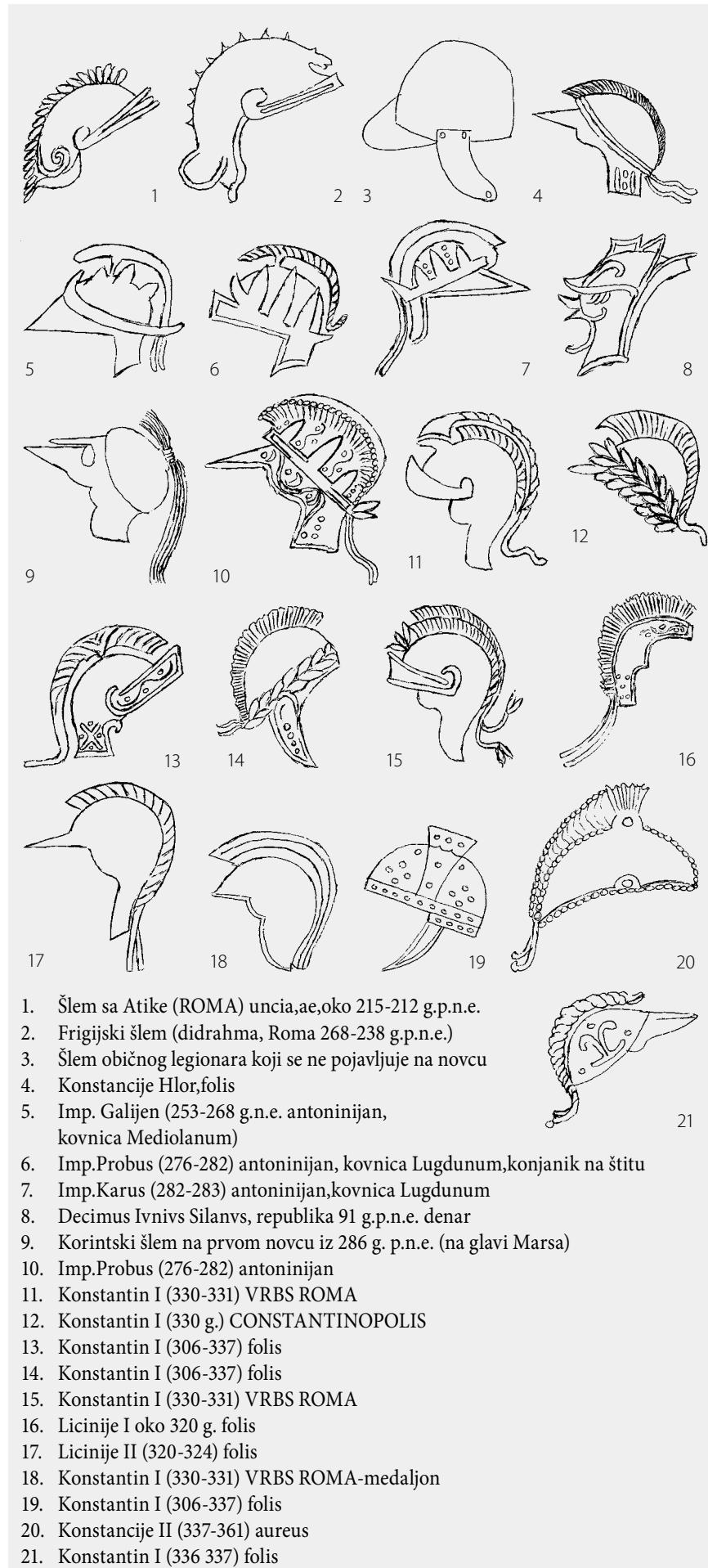
Na denarima imp. Domicijana , 81-96 god, gde na reversu superiorno vlada Minerva, ista je sa korintskim šlemom kao i na jednom aureusu iz 82. godine, gde je na reversu drapirana bista Minerve sa šlemom.

Identično je i sa predstavom VIRTUS i MARSA.

Trebalo je da prođu decenije da bi se šlem, taj simbol rata, ponovo pojavio na novcu, na glavama imperatora ili božanstava.

Veoma «stidljivo» (i retko) na jednoj varijanti antoninijana imp. Galijena (261-262), kovane u Mediolanumu, imamo predstavu vladara sa šlemom (prikaz br. 5) na glavi.

Portret ili bista imperatora Probusa (276-282.) na novcu su skoro nezamislići bez šlema (prikaz br. 6 i br. 10), a sličan je i tip šlema imperatora Karusa (282-283.) na antoninijanu kovanom u Lugdunumu. (prikaz br. 7)

Očigledno je da su ovakvi šlemovi bili namenjeni pre svega javnom prikazivanju pred vojskom, ili u trijumfu, i veoma je teško zamisliti jednog imperatora kao učesnika u okršaju sa tako upadljivim «ukrasom» na glavi.

Novac koji je bio u opticaju je bio idealan da prikaže osvajačko-odbrambene ambicije vladara (ili njegovih vojskovođa) kroz predstave naoružanog i oklopljenog imperatora sa pravim «maliom bogatstvom» na glavi.

Tetrarhije koje su sledile od imperatora Dioklecijana (284-305.) kao i sprovedena monetarna reforma, a zatim samostalna vladavina Konstantina I (306-337), dovele je do toga da graveri «dizajniraju» najrazličitije šlemove koje danas možemo videti skoro isključivo na novcu iz tog perioda.(pričazi br. 4, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21....)

Kao i uvek i ovoga puta istorija i život prave pre farsu nego kompromis.

Ekspanzija šlema na novcu kod imperatora Konstantina I Velikog se poljapa sa ekspanzijom hrišćanstva kao religije. Na aversu šlem, a na reversu labarum. Imperator «Ravnoapostolni» a potom Sveti, i njegovi naslednici očigledno su u političke svrhe koristili i jedan i drugi simbol: šlem i hristogram.

Odlazak drugih Flavijevaca (Konstantina I i naslednika) iz života u istoriju nije značio i odlazak ili nestajanje šlema na novcu narednih vladara imperije.

Praksa da umesto lovovog venca na glavi (kada je novac u pitanju) imperatora bude šlem nastavljena je sve do propasti Rima.

Šlem imaju: Teodosije I (379-395), Honorije (313-423), Teodosije II (402-450 pričaz br.23), Valentinijan III (425-455), Lav I (457-474), Maijorijan (457-461), Zeno (474-475).

(Svi detalji na prikazima su uočljivi isključivo pod mikroskopom obzirom

da su na novcu dimenzije obično 10,0 x 5,0 mm ili čak i manje).

Sigurno je da nije sve ni rečeno ni prikazano o šlemu.

Isti uslovno rečeno «modeli», sa neznatno različitim detaljima koji ga razlikuju od prethodnog, ovde nisu prikazani, jer nije bilo ni potrebe za tim.

I to je bio Rim gledan kroz vizir.

Neophodno je ipak bar u nekoliko rečenica pomenuti i Vizantiju kao uslovno rečeno pravnog i teritorijalnog sledbenika odnosno naslednika Rimske imperije. Prvi vladari Istočnog rimskog carstva, potonje Vizantije su jednostavno plagirali predstavu šlema na novcu preuzimajući tip odnosno model šlema sa novca Konstancije II. Bez i malo mašte šlem Konstancije II se «nalazi na glavama» istočnih careva: Imp. BASILICVS (475-476)

ANASTASIVS (491-518), IVSTINVS I (518-527), IVSTINIANVS I (527-565). Sa ovim imperatorom odlazi i predstava šlema na novcu za nerednih nekoliko vekova. To uopšte nije značilo da su vladari postali puni hrišćanskog milosrđa stavljajući «na svoju glavu» krst umesto šlema. Ne. Iako je novac sad počeo preplavljen simbolima hrišćanstva (krstom, svecima, pobožnim vladarima itd), šlem još uvek sve do današnjeg dana „šeta“ svetom i na novcu i u stvarnosti. I možda je najadekvatnije privesti kraju priču sentencom: HOMO HOMINI LVPVS. A šlem je tu zaista neohodan rezvizit.

SUMMARY

CASSIS ROMANVS (ROMAN HELMET) ON COINS

Some auction catalogs have an extraordinary educational component, for they give us detailed descriptions, in-

cluding historical, economic and political „background“ of the offered coins. Such are especially the catalogs of the famous French company Comptoir General Financier, which have been written by Michel Prieur i Laurent Schmitt.

They also explain in details numerous obverse and reverse images on coins. In this article, however, we shall discuss but one: an helmet - an image which had appeared on ancient Roman coins for about seven centuries.

Helmet is obviously a military symbol, and as such was represented in the Roman army by two different types: cassis, helmet made of metal and galea, leather helmet.

On Roman coins the image of helmet appeared first in the III century, and in the beginning three type of helmet had been depicted on coins: Corinthian, Phrygian and Antic helmet (Displays 9, 2 and 1 respectively). Corinthian helmet was depicted on coins in the most cases, both by the ancient Greeks (on head of Athens), and the Romans (Mars, Minerva, Mercury etc.)

By the beginning of the First century helmet almost disappeared from coins, but we find it again during the reign of emperor Gallienus (261-262). From that time onwards, the helmet was depicted on heads of the emperors; some of them (like Probus) could not be even imagined without one.

At the time of Constantine the Great various types of helmets had been depicted on coins, but now mostly together with Christogram, a symbol of Christianity. Helmet was also depicted on heads of the late Roman emperors, and rarely of the Byzantine rulers. They preferred to be depicted with crown and cross on their head, instead of the martial helmet.

Srpski dinar sa šlemom, jastučićem i ružom, čekrli čelenkom →

MARCVS AVRELIVS ANTONINVS (161-180)

FILOZOF-CAR-RATNIK

Rista MILETIĆ, Srpsko numizmatičko društvo, Beograd
inner@sezampro.yu

„...Ne ljuti se na svoju sadašnju sudbinu i ne kukaj nad budućom....”

Marko Aurelije Antonin,
Samome sebi, oko 173. u Vindoboni (Beč)

Rođen je 25. aprila 121. godine u Rimu dobivši ime MARCVS ANNIVS VERVS.

Tako mu se zvao i deda (umro 138 godine), tako mu se zvao i pradeda ali i otac o kome istorija mnogo ne govori.

Postoje kao i uvek istorijske nedoumice, koje čak i ovaj najmlađi ANNIVS VERVS ne razjašnjava, kada je plemenito poreklo u pitanju. Naime pradeda mu je bio rimski senator i pretor, ali ne definiše da li je to bio pradeđa po ocu (ANNIVS VERVS) ili pak po majci (CATILIVS SEVERVS).

Mati mu je bila DOMITIA LVCLLA (HISTORIA AVGSTA) ili DOMITIA CALVILLA (Capitolinus)

Poreklo porodice je špansko kao i kod imp. Hadrijana koji je i uočio ovog dečaka, i koji ga je zbog njegove istinljubivosti u šali zvao VERISSIMVS.

Neposredno pred smrt, po sugestiji (nalogu) imp. Hadrijana, Antoninus je usvojio mladog Verusa, koji tada uzima ime Marko Aurelije (MARCVS AVRELIVS).

Imao je samo 17 godina i najbolje učitelje imperije spremne da ga pripreme za poziv cara. (Kornelije Fronto, Herod Atik i onaj koji će definitivno usmeriti filozofsko poimanje života i vladavine, stoik Kvint Junije Rustik.) Posle devet vekova trajanja Rima za tron se spremao prvi vladar-filozof.

Od 138. godine počinju prva kovanja novca sa likom sedamnaestogoto-

dišnjeg naslednika. Treba istaći da će u naredne dve decenije sva kovanja za Marka Aurelija, i na aversu i na reversu, nositi natpis: AVRELIVS CAESAR AVG PII F... uz dodatak prvo COS, zatim COS II.... a potom i TRP II, odnosno TRP III itd.

Novac sa ovim natpisima se emituje u nominalima:

- aureus i kvinar u zlatu
- denar u srebru
- as, dupondijus i sestercijus u bronzi.

Verovatno 140. godine naše ere Marko Aurelije ulazi u nesrečni brak sa Faustinom II (Mlađom), čerkom Antoninusa Pijusa.

Sada nastupaju dve decenije nepojmljive ranije za Rim: period vladarske harmonije, uzajamnog poštovanja i respektira dva čoveka.

Tron koji se sticao krvlju do tada (ali i od tada), ubijanjem brata, oca, strica, bližeg ili daljeg rođaka, sada su držala dva čoveka u savršenom političkom, privatnom i rodbinskom odnosu, sve za dobrobit imperije; i ni jednog trenutka mlađem nije pala na pamet usurpacija zbog želje za apsolutnom vlašću. To je jedan od razloga što je Marko Aurelije bio veliki vladar, ali ne i veliki car.

Samostalna vladavina Marka Aurelija je započela u martu 161. godine. U prethodne dve decenije kroz zajedničko upravljanje imperijom sa svojom poočimom, petnaest puta je dobijao tri-

bunsku vlast TRIBVNITIA POTESTAS (TRP XV) što je evidentirano i na njegovim emisijama novca ali istovremeno svedoči o već pomenutoj suvladavini harmonije.

Postavši imperator svome imenu dodaje novo ime ANTONINVS, usvaja Lucija Verusa i sa njim kao suvladarem započinje poslednje poglavje SAECVL-VM AVREA.

Emisiona delatnost tokom dve decenije vladavine nije se menjala u odnosu na prethodnog cara i apoenska struktura je ostala ista.

Koje su osnovne karakteristike ovog imperijalnog sunca na zalasku? Marko Aurelije je nasledio stabilne finansije i punu državnu blagajnu: imperija je bila na vrhuncu uz jedva primetne simptome «bolesti», te ne treba da čudi da je tokom njegovog života otkovo preko 2.500 novčića različitih nominala, čije se emitovanje samo grubo može podeliti na:

- kovanje novca za M.A urelija kao cezara (140-161)
- samostalna kovanja M. Aurelija kao avgusta (161-180)
- kovanja za Lucija Verusa (161-169) koja će posebno biti obrađena
- kovanja za sina Komodusa (COMMODVS) od 172 do 180 god.
- kovanja za suprugu Faustinu II
- kovanja za čerku Lusilu (LVCILLA)
- kovanja za ranopreminulog sina Anijusa Verusa (ANIVS VERVS)

- memorijalna kovanja za Antoninusa Pijusa
- memorijalna kovanja za Faustinu II
- kovanja sitne bronce u Cezareji Kapadocijskoj
- rudnička kovanja

Njegov stoicizam, da sve ono što se dešava danas, dešavalo se i juče, a desice se i sutra, zahteva prikaz jednog izuzetno retkog novčića (sl.1).

Sl. 1 AE semis. Av. bista mladog cezara, rano preminulog (166-169) Anijusa Verusa (ANIVS VERVS), sina Marka Aurelija i Faustine II. Na reversu u vencu od maslinovih grančica nalazi se natpis SC.

Postoji jedna takođe retka varijanta ovog semisa gde je mladi Verus prikazan sa velom na glavi.

U netipična kovanja Marka Aurelija svakako spada i restitutivno kovanje denara, u znak sećanja na legionarske denare Marka Antonija iz 33/32. god. p.n.e.

Sl. 2 Av. ANTONIVS AVGVR III VIR RPC
Rv. ANTONINVS ET VERVS AVG REST LEG VI

Iz obilja «provincijskog» novca, koji po svojoj lepoti ne zaostaje za «carskim» kovanjima, ističe se velika brzina (sl. 3) iz kovnice AVGVSTA TRAIANA (danasa Stara Zagora u Bugarskoj).

Sl. 3 Av. AY KAI M AYPH ANTQNEINOS
Rv. HGE TOU L MAZIMOU AYGOU STHΣ /
TRAIANΗΣ

Bez obzira na filozofsko poimanje vlasti, uz tolerisanje nekih ispada (pobuna) svojih vojnih zapovednika, skoro

čitava vladavina Marka Aurelija, a to je skoro dve decenije, je prošla u ratovanju.

Već 162. godine parćanski kralj Vologaz III je napao Jermeniju. Trupe upućene iz raznih provincija pod vođstvom iskusnih vojskovođa, i u većini slučajeva uz prisustvo samog imperatora, brzo su zauzele Jermeniju, potom Mesopotamiju, da bi već 166. godine Jermenija ponovo dospela u vazalni položaj u odnosu na Rim.

Ta pobeda, kao i kod prethodnih vladara, obeležena je i na novcu (sl. 4 - AR denar).

Sl. 4 Av. ANTONINVS AVG ARMENIACVS
Rv. PM TRP XIX IMP II COS III, u odsečku ARMEN

Ovaj tip novca u različitim nominalima, ponekad i sa natpisom ARMENIACVS, u nekim slučajevima na reversu ima personifikaciju Jermenije, a ponekad je to ANONA.

Ovaj pobednički rat, kao i oni koji će tek voditi, sem što je strahovito brzo praznjo carsku blagajnu, sa sobom je doneo i pošast.

Među trupama je počela da se širi kuga, one su je raznele po celom carstvu. Mnoštvo rimskog stanovništva je u ovoj epidemiji izgubilo život. Za kugom je usledila i loša letina, i mira radi su za rimski populus otvorene carske riznice i skladišta.

Već 167. godine podunavske oblasti su bile napadnute od varvarskih plemena i oba vladara, Marko Aurelije i Lucijus Verus, napuštaju Rim i kreću u vojni pohod protiv Kvada, Markomana i Sarmata. Taj pohod, na čijem samom početku je umro Lucije Verus, najlepše je ilustrovan na sesterciju (sl. 5).

Sl. 5
Av. M ANTONINVS AVG TRP XXVI
Rv. IMP VI COS III / SC, u odsečku VIRTVS AVG

(Imperator sa vojskovođama i legionarima prelazi preko mosta. Na reći tri broda)

Uspešnost rata sa Parćanima donosi na aversu natpis:... PARTH..., a pobjeda na Germanima natpis:.... GERM..., zatim SARM...

Na slici 5 je očita glorifikacija rimskog oružja i ovaj prelepi sestercijus, po ko zna koji put, potvrđuje profesionalnost rimskih graveri.

Sl. 6 Av. M ANTONINVS AVG GERM SARM
TRP XXXI< Rv. IMP VIII COS III PP SC, u odsečku DE GERMANIS

Car koji je dobar i vojskovođa i strateg istovremeno je i čovek srca i emocija, ali se redje dešava da se na novcu povjavljuju natpisi: PAX, PIETAS, CONCORDIA, LIBERALITAS..., dok su personifikacije PROVIDENTIA, AEQUITAS, SALVS, FELICITAS prisutne uz navođenje carevih konzulata i tribunske vlasti.

I dok je Aurelije ratovao u bespućima Dunavske granice i po Germanским šumama, daleko od rimske raskoši i korupcije, u samoći je nastalo njegovo filozofsko delo: »RAZMIŠLJANJA O SAMOME SEBI».

Još živ, on pravi životni saldo, još u punoj snazi, on govori o sebi kao starcu. Rezignirana razmišljanja bez obzira na postignute uspehe i održavanje mira u imepriji. Mira koji je veoma skupo plaćan. Gušenje dve pobune u Egiptu, takozvani «ustanak BVCOLA (pastira), koje je uspešno priveo kraju Markov vojskovođa Avidije Kasije 172, a zatim ponovni rat, opet uspešan, sada sa istim Avidijem Kasijem kao uzurpatorm u istočnim provincijama 175, definitivno su uzdrmale finansijski potencijal imperije.

Sa druge strane, daleko od svih ratnih zbivanja, rimska aristokratija, predvođena carevom voljenom suprugom Faustinom (Mlađom), čerkom Lusilom i sinom Komodusom, odaje se blago-

detima dokolice i raskalašnosti, a ođeci tog ponašanja dopiru i do najudaljenijih bojišta imperije.

Odsustvo supruga, njegov strogi stoicizam i podređenost tela duhu, «nateralo» je caricu da se prepusti čarima «slatkog života» prestonice.

Na sesterciju (sl. 7), vidimo ovu caricu, suprugu i majku, čija smernost i ozbiljnost, bar na novcu, je daleko od uobičajene «raspojasanosti» Rima.

Sl.7 Av. FAVSTINAE AVG PII AVG FIL
Rv. VENVS SC

Uobičajene reversne predstave na novcu Faustine II. su: CERES, FECVN-DITAS, AETERNITAS, HILARITAS, IVNO itd.

Ma kakve priče kružile o carevoj supruzi, ona je bar dinastički ispunila svoju dužnost. Ako je vorovati delu HISTORIA AVGVSTA, izrodila je čak trinaestoro dece, od kojih je većina umrla u ranoj mladosti. Ovo je prvo navođenje svih potomaka Marka Aurelija i Faustine Mlađe, čija je sudska, bar onih koji su dočekali 180. godinu i smenu vlasti, posle tog perioda nepoznata:

- Ania Avrelia Galeria 147-180 ?
- Ania Avrelia Galeria Lvcilla 149-182 (Supruga Lucija Verusa, pojavljuje se na novcu)
- Brat blizanac Lusile ?
- T. Aelius Antoninus ?
- T. Aelius Aurelius ?
- Hadrianus ?
- Domitia Faustina ?
- Fadilla, 159- ?
- Cornificia 160-212 (suprug Petronius Mamertinus)
- T. Aurelius Fulvus Antoninus 161-165
- L. Aelius Commodus (161-192) naslednik prestola
- M. Anius Vervs 162-169 cezar, pojavljuje se na novcu
- Vibia Aurelia Sabina ? (suprug Anistius Burrus)

Kovanja za caricu nastavljena su i posle njene smrti 176. godine (sl. 8, AE sesterc).

Sl. 8 Av. DIVAE FAVSTIN AVG MATR CASTROR;
Rv. CONSECRATIO

Ne može se osporiti careva ljubav prema svojoj suprudi, ali isto tako i ljubav prema ostalim članovima porodice. Nažalost ta prevelika ljubav ni na koji način nije bila uzvraćena, pa otuda u jednom svom razmišljanju car kaže:

»Zatim razmisli o karakteru svojih bližnjih, od kojih je i onaj najljubazniji takav, da ga jedva možeš podneti...»

Novac sa predstavom careve čerke Lusile (LVCILLA, rođena 149. godine), spada u one ređe primerke rimske antičke numizmatike (sl. 9, AR denar).

Sl. 9 Av. LVCILLAE AVG ANTONINI AVG;
Rv. VOTA PUBLICA

U braku sa Lucijem Verusom, Lusila je rano ostala udovica (169. godine). Zna se da je posle smrti oca bila jedan od organizatora pobune protiv svog barata Komodusa (tada već imperatora), dok posle 182. godine ona nestaje sa istorijske scene. Njena sudska, kao i sudska drugog supruga (Tiberius Claudius Pomponianus), nisu poznati, kao što nije poznato da li je u tim brakovima bilo poroda. Možemo samo špekulisati da je drugi suprug Lusile bio potencijalni kandidat Senata za Markovog naslednika, a sin Komodus sigurno nije bio osoba koja bi dozvolila bilo kakvog, čak i potencijalnog, pretendenta na tron, čak i kada bi on bio bliski srodnik.

I za Lusilu su kovane sve nominale, a za života, kao i majka, nije spadala u grupu smernih i poštovanja vrednih rimskih supruga.

Kovanja novca za carevog sina Komodusa, rođenog 161. godine, započela su veoma rano.

Ono što je neobjašnjivo u postupcima Marka Aurelija je to što nezrelog i raspusnog sina obasipa počastima:

- Komodus dobija titulu cezara već 166. godine, ima samo pet godina
- Germanicus postaje sa 9 godina
- prva kovanja novca sa njegovim likom sa 11 godina
- Avgustus sa 14 godina
- Sarmaticus sa 15 godina

Prve emisije novca za carevog sina započele su 172. godine sa natpisima i predstavama na novcu koji pripadaju uobičajenoj ikonografiji tog vremena: PRINC IVVENT, PIETAS, SPES...

Već u proleće 179. godine Komodus je po četvrti put dobio tribunsku vlast. (Sl. 10, AE sestercijus cezara Komodusa iz 177 godine).

Sl.10 Av. IMP CAES AVREL COMMODVS GERM
SARM; Rv. TRP II COS LIBERALITAS AVG SC

Ono što je manje poznato iz emisione opuse Marka Aurelija, su carska kovanja sitne bronze, potekla iz Cezareje Kapadocijske.

Nominala je teško određljiva (kvadrans ili semis), sa natpisom na aversu: M ANTONINVS AVGVSTVS, sa bistom cara sa lovovim vencem na glavi; na reversu: COS III, sa bistom Jupitera u jednoj, i Jupitera Amona u drugoj varijanti.

Veoma su retki i primerci rudničkog kovanja, i do sada je evidentiran samo jedan tip:

Av: bista Marka Aurelija bez natpisa
Rv. METAL AVRELIANVS u venčcu.

Generalno posmatrajući, ako izuzmemo aureus i kvinar u zlatu, kao i kvinar u srebru, u retka kovanja M. Aurelija spadaju denari sa bistom mladog Komodusa na reversu i natpisom COMMODVS CAES AVG FIL GERM iz 175. godine, a zatim i denar sa predstavom

oltara na reversu i natpisom unutar oltara FORT REDVCI iz 176. godine.

Kada su u pitanju velike bronze, kao redak treba pomenuti as iz 161. godine sa predstavom Aurelija i Verusa na reversu (sede na platformi) i natpisom: TR POT XV COS III SC, ali su retki i ostali moduli na kojima se Aurelije i Verus nalaze zajedno na reversu. U prelepne i retke primerke spada i sestercijus sa natpisom: PROFECTIO AVG COS III SC, gde ja M. Aurelije predstavljen u vojničkom odelu sa kopljem u ruci kako jaše na konju.

Imp. Marko Aurelije je umro 180. godine u Vindoboni, blizu današnjeg Beča u Austriji.

Kobna greška po imperiju je učinjena daleko ranije kada je Komodus proglašen (ili sebe proglasio) za naslednika.

Car-filozof kao da nije shvatio tajnu carskih uspeha, od imp. Nerve pa sve do njega. Dostojan trona je bio Klaudiјe Pompejan.

Kako je umro imp. Marko Aurelije Antonin?

Senzacionalistički Holivud u filmu «PAD RIMSKOG CARSTVA» kaže da je otrovan.

Zatim ponovo u filmu «GLADIATOR» da je udavljen rukama svog naslednika.

Istorijski izvori pak kažu da je umro od posledica novog talasa kuge koji je zahvatio imperiju 179-180 godine, ili jednostavno kažu: Umro je!

Ma kakva bila ta smrt oprostićemo se od cara-filozofa sa kojim se i završava SAECVLVM AVREA Rimske imperije, na način primeren vremenu u kom je živeo.

Sin Komodus iste te godine emituje konsekracioni novac (sl. 11).

Sl.11 Av. DIVVS M ANTONINVS PIVS
Rv. CONSECRATIO

Zanimljivo po natpisu je i konsekraciono kovanje imp. Trajana Decija iz 250 godine.

Na aversu antoninijana sa predstavom Marka Aurelija piše: DIVO MARCO, dok je revers uobičajen sa natpisom CONSECRATIO i predstavom orla ili oltara.

Caru više ne treba ni venac ni kruna na glavi. Sa skiptrom u ruci na leđima orla stoik je odhrlio u večnost.

Završimo priču njegovim rečima: «SVEMIR JE PROMENA A ČOVEČIJI ŽIVOT SAMO PROVIĐENJE».

SUMMARY

MARCUS AURELIUS ANTONINUS - PHILOSOPHER, EMPEROR AND WARRIOR

He was born on April 25, 121, in Rome and was named Marcus Annius Verus. That was also the name of his father and grandfather, and of his great-grandfather too. This family was of the Spanish origin, same as Hadrian's, who convinced emperor Antoninus to adopt him. At that occasion Verus, at the age of 17, changed his name to Marcus Aurelius.

In the year 138 AD first coins of the young heir to the throne had been struck in gold, silver and bronze. In the next two decades they were struck with the same obverse inscription: AVRELIVS CAESAR AVG PII F..., adding COS at the beginning, later COS II, followed by TRP II and TRP III... respectively.

In 140 AD the young Caesar married Faustina Junior, the daughter of the emperor Antoninus Pius, whom he inherited in March 161. Becoming the sole ruler of the Empire, he added a new name - Antoninus, and at the same time adopted Lucius Verus, whom he immediately admitted as his partner in the administration, and betrothed to his daughter Lucilla.

Coinage of Marcus Aurelius largely resembled the coins of the previous emperor. The same denominations were struck, as well as the great variety of coin types. During his reign more than 2,500 different types of coins had been issued. They include the mentioned coins with title CAESAR (140-161), AVGUST (161-180), coins struck for Lucius Verus (161-169), for his son Comodus (152-180), wife Faustina II (Junior), daughter Lucilla, son Annius Verus, memorial coinage for Antonius Pius and Faustina II, colonial and provincial coinage and finally the commemorative coins struck after his death. Some fine examples of the mentioned coins are illustrated here on Fig. 1-11. The last one is the CONSECRATIO antoninianus with obverse inscription DIVO MARCO. Perhaps it also should have his philosophic words "Cosmos is the change, and man's life is nothing but the providence".

SND vam preporučuje

Stojan Andev

MONETNATA SISTEMA V SREDNOVEKOVNA BLGARIJA PREZ XIII-XIV VEK

Izdavač: "Besike" EOOD, Sofija 2005.

238 str., ilus., tabele, karte.

ISBN 954-91635-1-2

Za našu numizmatiku od posebne važnosti: Poglavlje VIII, u kojem je obrađena tema: "KONTRAMARKIRANITE I ORJAZANITE SREBRNI MONETI V SEVEROIZTOČNITE BLGARSKI ZEMI".

Bibliografske beleške u tekstu.

Opštirnije informacije i porudžbine u Srbiji na tel. 063 - 200 887

“KVARENJE” NOVCA

Miloš RADOVIĆ, Beograd
milosradosovic2004@yahoo.com

1. Nastanak i razvoj novca

Jos od najstarijih vremena čovek proizvodi višak robe i taj višak robe menja za neku drugu robu, koju ne proizvodi, kako bi sebi obezbedio egzistenciju. U početku je to bila prosta razmena-trampa ali vremenom dolazi do stvaranja jedinstvene robe fiksne vrednosti koja je bila vredna sama po sebi. To su bili najčešće sitniji predmeti od “lepih” materijala, kao na primer: školjke komadi metala draga kamenje i ostalo.

Međutim, zbog neophodnosti utvrđivanja stalne (standardne) vrednosti na komade metala utiskuju se simboli koji predstavljaju kvalitet te robe koja se naziva novac.

Predpostavlja se da je prvi novac otkovan u Lidiji (Mala Azija) oko 600 godine pre n. ere. Ovaj novac predstavlja je komad elektruma (prirodna legura srebra i zlata) na čijem se aversu nalazila glava lava i jarcu kako gledaju jedna u drugu. Ubrzo nakon kovanja ovog novca počelo je masovno kovanje novca širom antičkog sveta. U početku je kovan isključivo od srebra i zlata pre svega u staroj Grčkoj i Mesopotamiji. Na motivima novca tog vremena nalazili su se mitološki likovi, bogovi, boginje i druga bića. Novac je kovan u različitim dimenzijama ali je retko prelazio masu od 10 grama. Svaki novo otkovani primerak (različite težine) imao je svoj naziv (stater, drahma tetradrahma), a njihov odnos vrednosti diktiralo je tržiste. Osvajanjima Aleksandra Makedonskog, na grčkom ali i ostalom novcu, sve češće se pojavljuju likovi vladara koji su simbolisali njihovu moć tada se takođe pojavljuju i krupniji primerci novca većih dimenzija do 20 g (tetradrahma).

Motivi prvobitnog rimskog novca bili su slični grčkim ali sa više natpisa. Od proglašenja Rimskog carstva na aversu se standardno nalazi bista imperatora sa natpisima i titulama. Za vreme Rimljana javlja se i prvi razvijeniji monetarni sistem, tj odnos bakarnog, bronzanog srebrnog i zlatnog novca koji je bio:

Apoen	Metal	Masa	Odnos u	
			denarima	asima
aureus	zlato	7,90	25	400
quinarius aureus	zlato	3,80	12-1/2	200
denarius	srebro	3,80	1	16
quinarius denarius	srebro	1,90	½	8
sestertius	bronza	25,00	¼	4
dupondius	bronza	12,50	1/8	2
as	bakar	11,00	1/16	1
semis	bronza	3,25	1/32	½
quadarns	bakar	3,00	1/64	1/4

Ovaj novčani sistem ostao je do monetarne reforme Konstantina Velikog i uvođenja solidusa kao standardnog zlatnog

novca Rimskog carstva. Padom Rimskog carstva ovaj novčani sistem zadržava Vizantija oslanjajući svoju trgovinu na zlatni solidus koji vremenom, poput aureusa, gubi vrednost. Zbog velike potražnje kvalitetnog zlatnog novca u zapadnoj Evropi solidus postaje standardni novac cele Evrope. Ovu poziciju zadržao je do kraja X-og veka, jer se tada zbog slabljenja ekonomске moći Vizantije smanjivala njegova finoća, smanjivanjem finoće menjao se i njegov izgled; od ravnog debelog zlatnika približne mase 4, 4 g dobijao je tanak čankast oblik, a zbog većeg sadržaja srebra bio je svetlo žute boje. Od tada se u Evropi koristio samo mali debeli solidus.

Treba istaći da sve do kraja XIV veka u Evropi pored Vizantije, gotovo нико nije kovao (kovano je par vrsta vizigotsko, vikingov i novca Karla Velikog veoma male mase), kovan je srebrni novac mase do 3g veoma loše i nečitke izrade sa mnogo sličnosti.

U Srbiji je prvi otkovan novac kralja Stefana Radoslava (1227-1234), koji je bio potpuno identičan sa Nikejskim Trahijem od bilon-a (srebro finoće oko 10%). Prvi pravi srpski novac kuje Stefan Uroš I (1243-1276) u Braskovu pred sam kraj svoje vladavine. Ovaj novac zvao se dinar (oko 1, 50 - 2,00 g lošeg srebra).

Likovno identičan sa mletačkim matapanom, s tim što je imao latinski natpis na reversu S. STEFAN -UROSIUS REX. Vremenom srpski novac postaje identičan mletačkom, pa zbog njegovog lošeg sastava biva zabranjen u Veneciji. Nakon toga u Srbiji se kuje novac sa sopstvenim likovnim rešenjima i ciriličnim natpisima. U Srbiji je kovan isključivo sitan srebrni novac do njenog pada 1459. godine.

Nakon otkrića Amerike. 1492. godine, u Evropu se preko španskih i portugalskih brodova sliva ogromna količina srebra i zlata iz Novog sveta. To utiče na evropsku ekonomiju tako što dolazi do velikog pada vrednosti srebra i zlata, a porasta cena druge robe. To, a i nagli razvoj kulture, nauke i umetnosti u XVI veku, dovodi do prave revolucije u kovanju novca. Kuju se veliki dekorisani srebrnjaci sa mnogo detalja i sa veoma čitkim natpisima. Tome je doprinelo i otkriće Šabrove prese, što je omogućilo masovno i veoma precizno kovanje.

Prvi veliki srebrnjak (27,5 g) otkovan je u Češkoj 1519. godine, u mestu Joackimsthallu i zbog svoje lepote i funkcionalnosti počinje da se kuje u celoj Evropi pod skraćenim nazivom talir, vremenom je njegovo ime evoluiralo u Thaler, Tallero, Daalder, Daller i na kraju DOLLAR. Po ugledu na njega, gotovo svaka zemlja kuje svoj novac u periodu od XVI-XIX veka, takođe se kuju i komadi od 2, 3, 5 i 10 talira ogromnih dimenzija, ali oni su bili retki i retko su bili u opticaju.

Takođe je u to vrme cirkulisao, ali kao trgovачki novac, dukat (3,5g 98,6 % Au), iako je tada vladao sistem srebrnog novca. Naime, na teritoriji Svetog Rimskog carstva, sve do Marije Terezije (1740-1780), nema drugog novca sem srebrnog. U dru-

goj polovini XVIII veka pojavljuje se i prvo značajnije štampanje papirnog novca koji je imao namenu da zameni srebrni u slučaju nestašice srebra. XIX vek predstavlja vek monetarnih reformi: uvođenje decimalnog sistema, dvojnog standarda, ukinjanje "trulog" novca, Latinska i Skandinavska monetarna unija i sve veći uticaj papirnog novca. XX vek predstavlja vek papirnog novca, koji u drugoj polovini veka gotovo istiskuje metalni; od sedamdesetih godina novac od plemenitih metala se ne kuje, izuzev prigodnog.

2. Kvarenje novca i prvobitne inflacije.

2.1 opšti pojmovi

Pod terminom "kvarenje novca" podrazumeva se gubljenje njegove vrednosti usled dodavanja nekog neplemenitog metala u njega.

Ova pojava se javlja još u Staroj Grčkoj, ali ona nije dovoljno izučena, pa se ovi primeri najčešće izučavaju u rimskoj i bizantijskoj numizmatici. Osnovni ekonomski razlozi ove pojave su teška ekomska i društvena kriza, koja dovodi do toga da vladar kako bi ustedio plemenite metale, u već postojeći novac, određenu količinu srebra i zlata zameni najčešće bakrom ili srebrom ako je u pitanju zlato, a da ne izgubi fizička i mehanička svojstva metala. Ovaj posao je bio prilično težak za zlato zbog njegovih sledećih svojstava:

1. Specificna težina zlata je 19,5 (nijedan neplemeniti metal, uključujući i srebro, nema ovu vrednost veću od 10) što se može osetiti i držanjem u ruci.
2. Zlato je najmekši metal od koga se tada izrađivao novac (tanak zlatnik se može iskriviti zubima).
3. Sa legiranjem lako menja boju tako da zlato sa sadržajem 70% zlata, ostatak je srebro ima znatno svetliju boju, a pri većim sadržajem srebra i sa nešto bakra dobija čak zelenkastu boju (boja slabog elektruma).

Nasuprot ovim karakteristikama kovači novca, pokušavši da prekriju stvarni sastav, činili su sledeće:

1. Prave tanke često čankaste, široke komade pri čemu se gubi orijentacija o specifičnoj težini.
2. Debljina (mala) čini ovaj novac i neotpornim na mehanička oštećenja.
3. Češto je vršeno pozlaćivanje ili nagrizanje površinskog sloja rastvorima koji reaguju sa srebrom na površini, pa su time dobili boju čistog zlata mada ona nije bila trajna.

Sa srebrom su rađeni slični postupci pa je poznato cak da je dolazilo do toga da se ubace mali komadici bakra u unutrasnjost koja je oblozena spolja finim srebrom.

2.2 Kvarenje novca Rimskog carstva

Rimski novac bio je baziran na denarima koji je po osnivanju sadržao 84. deo rimske funte (322,5g) odnosno 3,84g tehnički čistog srebra (oko 99%). Zbog važenja bimetalnog standarda bio je razmenjiv za zlatni aureus i bronzani as po gore navedenoj tablici. Aureus je predstavljao 40. deo rimske funte čistog zlata (8,06 g). Godine 64. Neron redukuje vrednost aureusa na 45. deo funte, kao i denar na 96. deo. Finoča srebra smanjila se na 94%. Ovo je važilo do 180. godine kada je car Komodius promenio paritet denara na 108. deo funte, što bi teorijski iznosilo 2,99 g, a praktično svega 2,34g čistog srebra.

Godina	Ukupna masa (g)	Prosečni sadržaj Ag (%)	Masa Ag (g)
64-68	3,18	93,5	2,97
70-81	3,22	90,0	2,98
82-85	3,33	98,0	3,26
85-107	3,27	93,5	3,04
107-148	3,21	89,0	2,88
148-161	3,23	83,5	2,68
161-168	3,23	79,0	2,57
168-170	3,24	82,0	2,67
170-180	3,26	79,0	2,57
180-185	3,07	76,0	2,34
186-192	2,98	74,0	2,22

U periodu od 193-293. godine dolazi do najveće inflacije onog doba. Za vreme vladavine imperatora iz dinastije Severa (193-235) finoča denara se smanjila sa 78,5 - 50,0 %, dok je Karakala (211-217) redukovao vrednost aureusa sa 45 na 50-ti deo funte.

imperator	Vladao	Masa	Čistoća	Čistog srebra
Pertinax	193.	3,16 g	87,0%	2,75 g
Didius Julianus	193.	2,95 g	81,5%	2,40 g
Septimius Severus	193-194.	3,14 g	78,5%	2,46 g
Septimius Severus	194-194.	3,07 g	64,5%	1,98 g
Septimius Severus	196-211.	3,22 g	56,5%	1,81 g.
Caracalla	212-217.	3,23 g	51,5%	1,66 g
Macrinus	217-218.	3,15 g	58,0%	1,82 g
Elagabalus	219-222.	3,05 g	46,5%	1,41 g
Severus Alexander	222-228.	3,00 g	43,0%	1,30 g
Severus Alexander	229-230.	3,24 g.	45,0%	1,46 g
Severus Alexander	230-235.	2,94 g	50,5%	1,50 g.
Maximinus	235-238.	3,07 g	46,0%	1,43 g
Gordian	238.	2,77 g	63,0%	1,71 g.
Pupienus i Balbinus	238.	2,80 g	55,0%	1,55 g.
Gordian III	241.	3,03 g	48,0%	1,46 g.

Godine 215. Karakala uvodi "dupli denar" antonianus početne mase 5. 1g i finoče 52%. Vrednost antonianusa se kretala prema sledećoj tabeli:

imperator	Godina	Masa	Čistoća	Čistog srebra
Pupienus i Balbinus,	238.	4,79 g	49,5%	2,38 g
Gordian III,	238.	4,50 g	48,5%	2,20 g
Gordian III,	241.	4,43 g	44,5%	1,98 g.
Gordian III,	243.	4,16 g	41,5%	1,62 g.
Philip,	244.	4,12 g	43,0%	1,74 g
Philip,	248.	4,12 g	47,0%	1,94 g
Trajan Decius	250.	3,97 g	41,0%	1,64 g.
Trebonianus Gallus	251.	3,46 g	36,0%	1,26 g
Aemilian	253.	3,53 g	35,5%	1,26 g
Valerian	253.	3,10 g	22,0%	0,68 g
Valerian	255.	3,07 g	19,0%	0,58 g.
Gallienus	260.	3,03 g	18,0%	0,54 g
Gallienus	261-63.	2,97 g	15,5%	0,46 g.
Gallienus	263-65.	2,75 g	13,0%	0,38 g.
Gallienus	265-66.	2,81 g	9,0%	0,31 g.
Gallienus	267-68.	2,69 g	6,0%	0,16 g
Claudius II	268.	2,95 g.	3,0%	0,09 g.
Claudius II	269.	2,60 g	2,0%	0,05 g
Claudius II	270.	3,39 g	3,0%	0,10 g
Aurelian	270.	3,15 g.	2,5%	0,08 g
Aurelian	274.	3,8 g	5,0%	0,20 g.

Aurelian uvodi srebrnjak aurelianus, odnosno numus, koji je bio jednak sa 5 denarii communes (obračunski denar - "o.d.")

Sledeću veliku novčanu reformu uvodi Dioklecian (284-305); on fiksira aureus na 5,34 g čistog zlata. Novi aureus bio je

jednak sa 24 argentusa koji je predstavljao striktno 1/24 aureusa takođe je ostao numus fiksiran na 5 d. c, međutim on za vreme 3 puta menja vrednost po sledećoj tabeli:

Apoen	293-300. g. n. e	300-301. g. n. e	301-307. g. n. e
Zlatni aureus	600 o.d.	1,200,0 o.d.	2,400 o.d.
Srebrni argentus	25 o.d.	50,0 o.d.	100 o.d.
Billon numus	5 o.d.	12,5 o.d.	25 o.d.
Billon radiet	2 o.d.	2,5 o.d.	5 o.d.
Bronzani lauret	1 o.d.	1,0 o.d.	1 o.d.

Tokom građanskih ratova urušen je Dioklecijanov sistem pa je novi načinio Konstantin Veliki (306-337). Uvodi solidus koji je sadržavao 4,48 g čistog zlata i nije gubio bitno vrednost do IX veka. Sa njim je ostao bilon i numus koji je i dalje gubio vrednost. Padom Rima solidus i dalje ostaje jak i najčistiji zlatni novac koji se kovao pre svega u Vizantiji.

2.3 Kvarenje novca Vizantijskog carstva

Vizantija je zadržala novčani sistem starog Rima posle pada, a to je bilo:

ZLATO		SREBRO		BAKAR		
solidus	semassis	Tremissis	Miliarenis	Siliqua	Follis	Nummus
1	2	3	12	24	180	7200
	1	1 1/2	6	12	90	3600
		1	4	8	60	2400
			1	2	15	600
				1	7 1/2	300
					1	40
						1

Ovaj sistem se zadržao gotovo neizmenjen do vladavine Vasilija I (867-886) tada se masa solidusa malo smanjila svega oko 2-3%. Nakon toga dolazi do naglog pada vrednosti po sledećoj tabeli:

Car	Finoća
Vasilije I (867-886)	98%
Lav VI (886-912)	97,5%
Konstantin VII (920-921)	94%
Roman I (921-931)	90,5%
Konstantin VII (945-959)	95%
Ničífor II (963-969)	94%
Jovan I (969-976)	92,5%
Vasilije II (977-1005)	91,5%
Vasilije II (1005-1025)	95%
Vasilije II (1005-1025)	93,5%
Romanus III (1028-1034)	92,5%
Mihajlo IV (1034-1041)	90,5%
Konstantin IX (1042-1055)	81,5%
Teodora (1055-56)	80,5%
Isak I (1057-1059)	77%
Konstantin X (1059-1068)	75,5%
Roman IV (1068-1072)	71%
Mihajlo VII (1071-1078)	56,5%
Ničífor III (1078-1081)	35%
Aleksa I (1081-1092)	10,5%

Do vladavine Vasilija II (976-1025) kuju se mali "debeli" solidusi, a od njegove vladavine postaju tanki, kasnije čankasti, popularno nazvani nomisme odnosno histamenoni.

Sledeća monetarna reforma je ona koju je izveo Aleksije I Komnin (1081-1118); ona se sastojala iz uvođenja zlatnika hiperpirona (4,45g Au) u sledećem paritetu:

	U numi- onima	U tetra- teronima	U bilon asprama	U elektrum asprama
Zlatni hiperpiron	1,728	864	48	3
Elektrumski aspron trahi	576	288	16	1
Bilonski aspron trahi	36	18	1	
Bakarni tetrateron	2	1		
Bakarni numion	1			

Inflacija je intenzivirana za vladavine Isaka II Andela (1185-1195) nadalje pregled opadanja vrednosti hiperpirona je bio:

imperator	Finoca
Teodor I (1208-1222)	75,00%
Jovan III (1222-1254)	66,70%
Mihajlo VIII (1258-1282)	65,00%
Andronik II (1282-1295)	57,00%
Andronik II (1295-1320)	54,00%
Andronik II (1320-1328)	48,00%
Jovan VV (1347-1354)	45,00%

Poslednji otkovani Vizantijski novčić bio je srebrnjak od $\frac{1}{4}$ hiperpirona Konstantina XI Paleologa (1448-1453).

SUMMARY

DEPRECIATION OF COINS

From the earliest times mankind had produced surplus of goods, which could be changed for some other products needed for their existence. At the beginning, it was the simple barter system, but later some special, mostly „nice” materials had been chosen to be used as the means of the exchange of goods - shells, precious stones, gold and silver objects and likewise.

The first coins had been minted in Lydia (Asia Minor) in c. 600 B.C. They had been struck in electrum, the natural alloy of gold and silver. Shortly afterwards coins had been issued throughout the ancient word, predominantly in gold and silver. Ancient Greek coins had such denominations as stater, drachma, tetradrachme etc, while the first Roman coins were similar, but with larger variety of inscriptions. In Table I the list of denominations of Roman coins is given, with their weights and ratio of their values, followed by short notes of the monetary reform of Constantine the Great, Byzantine and Serbian medieval coinage.

By the term Depreciation of coins we mean the loss of their value due to the change of its alloy, i.e. decreasing the content of precious metals. The special emphasis has been given here to the depreciation of Roman coins in various periods, including the first severe inflation during the rule of the Severan dynasty (193-235). The first serious attempt to stabilize Roman currency was the monetary reform of the emperor Diocletian (284-305), continued by Constantine the Great who introduced gold solids into the late Roman monetary system.

Still, depreciation of coins continued also in the Eastern Roman Empire, called Byzantine Empire, especially after the reign of Basil I (867-886), all the way up to the monetary reform of Alexius I (1081-1092). Intensive inflation of Byzantine coins started during the rule of Isaac II (1185-1195) and continued up to the downfall of the Empire. The last Byzantine emperor Constantine XI (1448-1453) had minted only the small silver $\frac{1}{4}$ hyperpyron.

NEKOLIKO RETKIH PRIMERAKA SRPSKIH DINARA SREDNJEG Veka

Branislav JANIĆ, Beograd
taag@ptt.yu

Srpski srednjovekovni novac predstavlja nesumnjivo ne samo najznačajniju, nego i najinteresantniju oblast naše nacionalne numizmatike. Ovo prvenstveno zbog velikog broja vrsta novca koji su kovali naši srednjovekovni vladari, feudalna vlastela i gradići, ali i zbog svoje lepote, te raznolikih predstava i natpisa. O retkosti da i ne govorimo - pojedine vrste novca sačuvane su u samo jednom, dva ili nekoliko primeraka.

U ovom prilogu ukratko ćemo opisati neke retke primerke srpskih srednjovekovnih dinara iz zbirke autora, a koji uglavnom predstavljaju do sada neobjavljene vrste ili podvrste, odnosno varijante, ili na neki drugi način interesantne primerke.

1. DINAR CARA DUŠANA, J.11.58; D.65.61; I.6.26¹. Ø 15 mm; 0,80 g (Sl. 1).

Na aversu je glava cara spreda, sa zatvorenom krunom na glavi, na kojoj je orfanos, a sa strane prependulije. Natpis + INPERATOR - STEFAN. Revers: U sredini СФЕРЗП N, uz obod natpis + INPERATOR STEFAN.

Postoji samo nekoliko poznatih primeraka ove vrste novca, sa siglom „T”, ili su bez sigle. Ova, do sada nepoznata podvrsta, ima na sebi siglu „N”. Sigla se

nalazi na reversu, ispod središnjeg natpisa СФЕРЗП.

Sl. 1

2. DINAR CARA DUŠANA I CARICE JELENE, sličan primerku J.11.36; D. nema; I. nema. Ø 15 mm; 0,80 g (Sl. 2) 0,80 g (Sl. 2)

Sl. 2.

Na aversu stoje car sa zatvorenom i carica sa otvorenom krunom. Između sebe jednom rukom drže visoki dvostruki krst, a drugom rukom skiptar sa krstom na vrhu. Natpis S. IPR - IPRA. Revers: Hrist u mandorli, sa strana inicijali I*G*- X*G*.

Ovo je do sada nepoznata podvrsta kod koje je tekst isписан u obrnutom smeru, a na njemu postoji i tekstualna razlika. Kod ranije poznatog primerka, tekst na levoj strani glasi IPOR STEFA, a na desnoj ELIA IPA (sl. 2a), dok je na ovom primerku s leve strane tekst S. IPR, a s desne IPRA..

Sl. 2a

3. DINAR CARICE JELENE, J. nema; sličan D.132.1; sličan I.10.2; Ø 18 mm; 0,81 g (Sl. 3).

Na aversu je kralj sa zatvorenom krunom i prependulijama, jaše na konju, okrenut nadesno. U desnoj ruci drži labarum, a drugom rukom, kako kaže Petrović, „drži uzde, kojima obuzdava vilenjaka konja”; natpis V.Φ. Revers: Šlem sa čelenkom i glavom na vrhu. Na četiri ugla jastuka nalaze se po tri grupisane tačke. Natpis ХЕЛЕНА - РЗО.

¹ Kataloški brojevi: J (Jovanović), *Srpski srednjovekovni novac*, Beograd 2001; D (Dimitrijević), *Katalog srpskog srednjovekovnog novca*, Beograd 2001; I (Ivanović), *Novčarstvo srednjovekovne Srbije*, Beograd 2001.

Sl. 3.

Jedini do sada poznati primerak, pored ovog, pripadao je zbirci Dobrice Matkovića, a objavio ga je J. Petrović² 1934. godine. Ovaj naš primerak razlikuje se od Matkovićevog (sl. 3a) prevenstveno po tome što je na aversu labarum, a što podseća na vizantijski manir.

Sl. 3a

**4. ZAJEDNIČKI NOVAC VUKA
BRANKOVIĆA I KNEZA LAZARA,** sličan vrsti J.33.1; sličan vrsti D.189; sličan I.31.1. Ø 18 mm; 0,90 g (Sl. 4).

Na aversu natpis u šest redova;

Въ Хи

БИЛГО

Вѣрннн

кнезъ

лаза

Ръ

Revers: šlem sa čelenkom, natpis ВА - ЬКЬ.

Sl. 4.

Kod ranije poznatih primeraka ove vrste novca natpis „V Hrista Boga blagovjerni knez Lazar” na aversu dat je u pet redova, dok je kod ovog primerka natpis u šest redova, kao što je napred navedeno.

5. DINAR BALŠE III IZ NEPOZNATE KOVNICE, primerak sličan J24.9; sličan D.290; sličan I.29.1. Ø 20 mm; 1,11 g (Sl. 5).

Na aversu je šlem sa otvorenom krunom i vučjom glavom na vrhu, okrenut nalevo. Dole desno je štit sa vučjom glavom. Natpis M. BALS E · D: GORGI. Revers: Sveti Lavrentije u mandorli, drži jevanđelje levom rukom. Natpis S · L · AVR ENCVS ·

Sl. 5.

Na svim do sada poznatim primericima ove vrste, na reversu je Sv. Lavrentije koji u ruci drži kadionicu (sl. 5 i 5b). Ovo je jedini poznati primerak na kojem svetac nema kadionicu u ruci, što znači da se radi o potpuno novoj i do sada nepoznatoj podvrsti.

Sl. 5a, Sl. 5b

Ovoj dinar kovan je u novoj kovnici Balšića, koja je evakuisana iz Skadra i instalirana na drugom mestu, nije poznato kojem, a nakon zauzeća Skadra od strane Turaka 1395. godine³.

U nastavku prikazujemo i nekoliko primeraka čije su vrste odranije poznate, ali koji otklanjavaju neke dosadašnje nedoumice. Bilo zbog loše očuvanosti ranije objavljenih primeraka, bilo zbog sitnih, a interesantnih, kovničkih varijanti kalupa.

6. DINAR KRALJA DRAGUTINA, J.6.2; Lj. V-6; D. nema; I. nema. Ø 20 mm; 2,08 g (sl. 6).

Na aversu je na levoj strani figura kralja Dragutina, mlado gologlavu lice, sa dugom kosom. Desno je Sv. Stefan koji drži jednostruki krst sa kuglom na dnu drške krsta. Natpis: STEFAN - R/E/X - S. STEFAN. Revers: Hrist na prestolu, sa inicijalima I*G* - X*G*.

Sl. 6

Ovo je prvi kompletan primerak na kojem se vidi predstava u celosti,

² Jozo Petrović, *Iz zbirki numizmatičara predratne Srbije*, Numizmatičar, I, Beograd 1934, str. 30.

³ Ljubimir Nedeljković, *Novčarstvo Balšića, Starinar, NS Knj. XXII*, Beograd 1971, str.120.

izuzev crteža koji daje Ljubić⁴ (Tb. V-6). Primerak prikazan u katalogu M. Jovanovića je oštećen tj. nekompletan (sl. 6a), dok ga drugi autori ne navode.

Sl. 6a

7. DINAR KRALJA DRAGUTINA NA, J.6.1.1; D.7.12; I.2.1.1. Ø 20 mm; 1,53 g (sl. 7).

Na aversu je, kao na prednjem primerku tipa matapanja, kralj levo i Sv. Stefan koji mu predaje zastavu, desno. Natpis СТЕФАН - Р/Е/⊕ - С СТЕФАН. Revers: Hrist na prestolu, inicijali И*Г*-Х*Г*.

Sl. 7

Na ovoj svojevrsnoj podvrsti, u natpisu „REX”, umesto slova „X” nalazi se veliki krst: ⊕. Ovo se vidi na uvećanim slikama 2a (Jovanović) i 2b (primerak

autora). Postoji takođe razlika u natpisu.

Sl. 7a

Sl. 7b

Revers na ovom dinaru identičan je drugom primerku Dragutinovog novca (I. 2.4) iz zbirke autora (sl. 7c), a koji Jovanović pripisuje Milutinu (J7.16). Dimenzije ovog primerka su: 19,5 mm; 1,67 g.

Sl. 7c.

8. DINAR KRALJICE JELENE (JEVROSIME) MRNJAVČEVIĆ. J18.1.2; D.151.8; I. 17.3. Ø 14,5 mm; 0,94 g (Sl. 8).

Na aversu je natpis u pet redova: И/ + БЛАГО / ВЕРНА / КРАЛН / ЕВРОСИМ. Revers: Hrist stoji ispred supedaneuma, inicijali И*Г*- Х*Г*.

Ovaj primerak je interesantan zbog toga što je na njemu čitljiv peti red natpisa na aversu, koji kod Jovanovića nije protumačen, a ne vidi se ni u drugim katalogima našeg srednjovekovnog novca.

⁴ S. Ljubić, *Opis jugoslovenskih novaca*, Zagreb 1875.

Sl. 8.

To je natpis: ЕВРОСИМ, gde je ligatura Е skraćenica za „IE”, pa se može vrlo jasno pročitati kao IEVPC - Jevrosima.

SUMMARY

SOME RARE SPECIMENS OF THE SERBIAN MEDIEVAL DINARS

The following five new varieties of the Serbian medieval coins from the collection of the author are described: Dinar of the emperor Dušan with letter mark „N” (Fig.1); Dinar of emperor Dušan and empress Jelena with inscription IPR - IPRA on obverse (Fig. 2); Dinar of empress Jelena with scepter in the form of a labarum (Fig. 3); Joint issue of a Dinar of Vuk Branković and Prince Lazar with inscription in six lines (Fig 4), and Dinar of Balša III which has an image of St. Lawrence without the censer in his hand (Fig. 5).

Another three coins described in this article include the following pieces which are also interesting for the study of the Serbian mediaeval numismatics: A nicely preserved Dinar of king Dragutin with twofold cross (Fig. 6); Dinar of king Draguton which has a cross (⊕) instead of "X" in the inscription "REX" (Fig. 7) and Dinar of queen Jevrosima Mrnjavčević with perfectly readable inscription ЕВРОСИМ in the fifth line, which could be transcribed as IEVRS - Jevrosima.

NOVA VRSTA NOVCA ĐURĐA BALŠIĆA

Dragan ZAJIĆ, Kruševac
draganz@telekom.yu

Krajem 1993. godine na tržištu se pojavila velika količina srpskog srednjovekovnog novca¹. Preprodavci su krili mesto nalaza i sastav ostave. Ostava je pronađena u Lipljanu na obali potoka koja se odronjava. Ostava je brojala između 2.500 i 3.000 primeraka srpskog srednjovekovnog novca. Po svom sastavu slična je ostavi iz Čuke. U ostavi je bio najzastupljeniji novac kneza Lazara i Vuka Brankovića. Ostava je sadržala neke nove vrste novca Vuka Brankovića, Đurđa Balšića i grada Zvečana.

Nova vrsta novca Đurđa Balšića (sl. 1) na aversu ima natpis:

ВѢХИ
БАЛГО
ВѢРННІ
ГНЬГЮ.
РЬГЬ

Sl. 1

Na naličju Isus ispred supedaneuma, u visini bokova sigle V - V. Težina novčića iznosi 0,76. g. Rodonačelnik Balša, u vreme cara Dušana bio je neznatan velikaš². Đurđe Balšić je na čelu porodice. Šireći postupno teritorije, Balšići postaju oblasni gospodari, a moć i snaga im omogućavaju da nastupaju samostalno. Ratujući sa Karлом Topijom, Đurđe je pao u ropstvo pre novembra 1364. godine. Posredovanjem Dubrovčana i isplatom otkupa oslobođen je septembra 1366. god. Do 1367. god. Balšići priznaju vlast cara Uroša, da bi se već naredne godine car žalio Veneciji da su se od njega odmetnuli³.

¹ Poznata kao Priština okolina, objavio deo ostave R. Božinović, Numizmatičar 20, 1997, 157-167.

² M.Orbini, *Kraljevstvo Slovena*.

³ S. Ljubić, Listine IV, 93, 94

Slabljenje i raspad centralne vlasti dovodi do toga da najjači oblasni gospodari nastupaju samostalno. Kovanje kralja Vukašina utemeljena su u suvladarskom odnosu, gde on na na novčanim emisijama taj odnos pokazuje. Nakon političkog razlaza, kralj Vukašin ne stavlja ime sizerena na novac.

Razlaz cara i kralja oko 1367. godine koriste najmoćniji oblasni gospodari i postaju nezavisni. Pored kralja Vukašina, knez Lazar, Đurđe Balšić i Nikola Altomanović počinju s kovanjem novca.

Marička katastrofa i smrt cara Uroša decembra 1371. godine, dovode do pojave novih oblasnih gospodara. Balšići, kao i ostali, koriste poraz Uglašje i Vukašina za teritorijalna proširenja. Balšići 1372. god. zauzimaju Prizren, knez Lazar Novo Brdo, Vuk Branković neka mesta na Kosovu. S kovanjem novca otpočinju Marko, kraljica Eufrosima, zatim Andreja, Gropu, Dragaš i Vuk Branković. Kako je kovanje novca regalno pravo koje donosi znatne prihode, oni pored samostalnosti koriste i ovo pravo. Oblasni gospodari sa južnih teritorija bivšeg carstva ubrzo postaju turski vazali i prestaju s kovanjem novca, pa su njihova kovanja retka. Formalni kralj Marko nema snage ni autoriteta da poveže i objedinji teritorije srpskih zemalja. Uzori za njihova kovanja su u novčarstvu kralja Vukašina i cara Uroša.

Nova novčana vrsta Đurđa rađena je po uzoru na novac kralja Vukašina⁴. Za vrstu novca Đurđa sa natpisom u redovima, na reversu Isus sedi⁵. S. Dimitrijević je zapazio da je rađena u kovnici kneza Lazara⁶.

Sl. 2

⁴ S.Ljubić, *Opis jugoslavenskih novaca*, Zagreb 1875, T.X.24 - 25

⁵ Isto, T.XIV.5

⁶ S.Dimitrijević, *Nove serije novih vrsta srpskog srednjovekovnog novca*, Starinar XV-XVI, Beograd 1966, 155, 156.

SUMMARY

Nova vrsta novca Đurđa po svojim karakteristikama, natpisu u redovima, sigli i načinu slikanja Isusa, kao i Lazareva Lj.XI.22, odaju istog majstora rezača kalupa. Dva navedena primera pokazuju da je Đurđe koristio usluge rezača kalupa iz Lazareve kovnice. Ne može se znati da li je kovanje obavljeno u Lazarevoj kovnici ili na teritoriji Đurđa.

Lazareve vrste sa natpisom u redovima (sl. 2) pripadaju najstarijim kovanjima kneza Lazara pre 1371. godine. Većina autora koji su pisali o novčarstvu Balšića⁷ smatra da je Đurđ stekao uslove za kovanje novca tek zauzevši Prizren 1372. godine. Đurđeva nova vrsta je kovana u to vreme, a kako je on jedini sa tim imenom, a ostava iz Lipljana je sklonjena verovatno oko 1381. godine, tako ona pripada kovanjima Đurđa Ballšića. Mali broj poznatih primeraka novca Đurđa pokazuje da je njegovo novčarstvo, skromnog obima imalo više propagandni, no ekonomski značaj.

⁷ Lj. Nedeljković, *Novčarstvo Balšića*, Starinar XXII 1974, 111; S.Dimitrijević, *Novac kneza Lazara u odnosu na novac drugih oblasnih gospodara*, O knezu Lazaru, Beograd 1975, 206.

A NEW COIN TYPE OF ĐURAĐ BALŠIĆ

In the large coin hoard from Lipljan, which had been quickly dispersed, some new types of Serbian medieval coins appeared for the first time, such as the new types of coins of Vuk Branković, Đurađ Balšić and of the town of Zvečan. Also some types which had been rare earlier, now became quite common. This coin hoard is similar to the Čuka hoard. It contained between 2,500 and 3,000 coins of the following Serbian medieval rulers and nobles: King Vukašin, Prince Lazar, unknown king, joint issues of Vuk and Prince Lazar, Vuk and Jakov, Đurđe Balšić, queen Erosima, Andreja, Nikola Altomanović, Dragaš, Gropo, Jakov, unknown nobleman and contemporary forgeries of Venetian coins of the time.

In that hoard there also was a specimen of the coin of Đurđe Balšić, with the following obverse inscription:

ВЪХИ
БАБЛГО
ВЕРННІ
ГНЬГЮ.
РЫГЬ

On obverse is Christ in front of the supedaneum and mint-marks V V. Weight of the coin is 0.76 grams.

Izvod iz dela

"OPISANIJE SVIJU DOSAD POZNATI' SRPSKIH NOVACA" JANKA ŠAFARIKA¹

Za svakij narod prevažno je poznavanje svoje Istorije, jer ništa toliko ne probuđuje u čoveku uvažavanje sebe samoga i svoega roda, koliko znanje to, da su oni veliko i blagotvorno što učinili, na čemu se osniva kao sledstvo i sadašnje blagostanje potomstva. Ovo znanje pobuđuje ljudma narodnij ponos, koji čini da se potomci diče svoim predcima, da se trude njima ravniti, i da sve ono što je narodno, cene, ljube i brane. Ovaj ponos u svojoj pravoj meri, najvećma je nuždan narodu za to, da bude sloboden, to jest, da bude kadar samostalno živiti, tvoriti i napredovati na stazi razvitka i obrazovanja čovečanstva; zato veli mudrij *Dositej*: "leži i ležaće u robstvu onaj narod, koji nezna šta je nacionalnij ponos." — Prošlost je osnov sadašnjosti, a Istorija je onaj most koji prošlost sa sadašnosću skopčava. Istoriju svoju obdelavati, izjasnjavati i poznavanje njeno među ljudma raširivati, to je važna dužnost svakoga naroda, no osobito naroda takvog, koji je postradao, i koji posle nevole punog iskustva, umudren k boljoj budućnosti teži. Srbskij narod vrlo je srećan među narodima po tome, što ima slavnu prošlost, i što ima živu Istoriju u narodu, sačuvanj spomen te svoje slavne prošlosti u prevažnim pesmama junačkima; šta više, što ima izvesne spomenike, svuda po otečestvu svom rasejane svete hramove, monastire i tolike druge zgrade, podignute negde od njegovi kraljeva, careva i despota, i tolike druge pismene i hudežtvom učinjene spomene; neosporno svedočeće o slavnoj njegovoj prošlosti; ovi su svi, u sojuzu sa blagodatnom verom hrstijanskom, održali u Srbstvu svest, oduševljenje i ponos narodnij, te je ovo toliku snagu k ponovljenju svoga života, kroz stoljetne bure i nevolje srećno do danas sačuvalo. Sad valja da Srbi, pomoći nauke sve većma napreduju u jasno posvedočenom i sasvim izvestnom znanju svoje Istorije, a zato su već mnogo učinili besmrtnog imena dostojni Srbi: Raič, Davidović i njiovom primjeru sljedovavši mlađi, no ostalo je i potomcima mnogo još posla, koji se ima svršiti, da bi se mnoge tavnosti, nei-

ОПИСАНИЕ
СТАРИ СРБСКИ
НОВАЦА
КОЕ ј Е СКУПШИ И НАЧЕРТАО
ДР ЈАНКО ШАФАРИЋ.

У београду. 1845.

¹ Objavljeno u Glasniku Društva Srbske Slovesnosti, Beograd, Knj. III (1851), V (1853), VI (1854), VII (1855), VIII (1856) i IX (1857). Fragmente originalnog starosrpskog teksta prenosimo ovde u sadašnjoj transkripciji, bez pravopisnih prilagođavanja sadašnjem jeziku.

Nastavak na str. 74

Prve vest o KOSOVSKOJ OSTAVI¹ nađenoj u kasno proleće 1873. Objavljeno u Neđeljnem listu za politiku i književnost "GLAS CRNOGORCA", god. I, br. 14, Cetinje 21. julija (2. kolovoza) 1873; str. 1-2².

OTKRIĆE STARIH SRPSKIH NOVACA

Novci, o kojima je ovđe riječ, svi su od vrlo finoga srebra: nema ni jednoga bakrena a nema ni zlatna. Oni su velikom većinom vrlo dobro sačuvani, kao da su lani kovani: izlizanih je sarazmjerne veoma malo. Teže svikalici ujedno 110 grama. Gotovo su svi novci ili Dušanovi ili njegovijeh bližnjijeh našljednika, jer od despotskih novaca nema baš ni jedan, a i od Dušanovijeh predasvenika ili ih je vrlo malo ili ni malo. Za čudo je ipak, da se u takvoj množini ne nalazi nego cigli jedan novac, pa i taj sumnjiv, koji bi pripadao njegovu sinu i neposrednu našljedniku Urošu mladomu, dočim ima nekoliko novaca i kralja Vukašina i kneza Lazara. Čudnovato je takođe da nema ni jednoga Dušanova novca iz njegova kraljevskog doba, isto tako ni jednoga s latinskim natpisom, nego su svi iz dobe carske i svi s natpisom srpskim.

Od kad se naučnjaci počeše ozbiljnije baviti slovenskom numizmatikom kao istoričkim izvorom, teško da se igde u slovenskom svijetu zabilježi na jedanput tako važno numizmatičko otkriće, kako je ovo, o kojem smo vrlo radosni, što možemo nješto priopćiti našemu svijetu.

Na sami ovogodišnji Petrov-dan dođe na sajam na Cetinje i jedan zlatar, Arbanas, koji nosaše punu česu starijih srebrnih novaca, te ih nuđaše na prodaju. Ali nebiti srećan naći, mnogo ljudi, koji bi skloni bili da mijenjaju novi, lijepi i udobni novac, s kojim što želiš možeš kupiti, za zardžanu starež, koju ni krčmar ni dučandžija ne prima: odluči naš Arbanas da tog istog večera ode i da nosi stare novce natrag kući, jamačno s namjerom da ih, kao zlato rastop te proda u obliku ožica, brnjica, prstenja. Slučajno, jedno po sata odlaškom njegovim, jedan Cetinjanin pokaza g. Bogišiću njeke komade koje uze u Arbanasa, koji, upoznavši ih odmah da su storsrpski, naredi da se traži po svemu Cetinju Arbanas, i pošto ga nađoše, g. Bogišić se lako s njim pogodi i otkupi u njega svukoliku gomilu te stareži, u kojoj bijaše još ne manje od 301 komad.

Komu bi se čudo činile, kako sami Cetinjani nezamjetiše te novce, treba mu opaziti, da ponuda našega Arbanasa samomu njemu nepoznatim novcima, i je mogla Cetinjane zanimati već zbog to-

ga, što Arbnasi često dosađuju nuđenjem običnih rimske novca, koji se neprestano nalaze u razvalinama Duklje i kojima je Cetinje odavno puno i prepuno.

Arbanas kazivaše: da su novci nađeni jednim seljaninom, svi na jednom mjestu, u Staroj Srbiji, u nekakvu selu ne daleko Kosova.

Prof. Bogišić namjeran je sastaviti opširani opis toga numizmatičkoga blaga, te već vrže i na papir nekoliko zamjetaka kao građu za taj podrobni opis, te će ga urediti i objelodaniti pošto bude k tomu vremena i pomoćnih sredstava, kojih za sada nema. On će se do tada postarat da popuni to malo što znamo o nalasku tijeh novaca, te da proište i ostale Arbanasinom prodane novce, koje, ako ne bude moguće odkupiti, da ih barem opiše. Međutim evo iz dosadanjih rukopisnih zamjetaka g. Bogišića, koje nam on ljubazno pozvoli upotrijebiti, saopćujemo to što držimo da može zanimati, o tome važnomete odkriću, svakoga rodoljubivoga čitaoca našega lista.

Novci, o kojima je ovđe riječ, svi su od vrlo finoga srebra: nema ni jednoga bakrena a nema ni zlatna. Oni su velikom većinom vrlo dobro sačuvani, kao da su lani kovani: izlizanih je sarazmjerne veoma malo. Teže svikalici ujedno 110 grama. Gotovo su svi novci ili Dušanovi ili njegovijeh bližnjijeh našljednika, jer od despotskih novaca nema baš ni jedan, a i od Dušanovijeh predasvenika ili ih je vr-

lo malo ili ni malo. Za čudo je ipak, da se u takvoj množini ne nalazi nego cigli jedan novac, pa i taj sumnjiv, koji bi pripadao njegovu sinu i neposrednu našljedniku Urošu mladomu, dočim ima nekoliko novaca i kralja Vukašina i kneza Lazara. Čudnovato je takođe da nema ni jednoga Dušanova novca iz njegova kraljevskog doba, isto tako ni jednoga s latinskim natpisom, nego su svi iz dobe carske i svi s natpisom srpskim.

Sudeći po vlastiocima kojima novci pripadaju i po mjestu gde su nađeni, g. Bogišić misli da novci lako mogu biti kakva vojnika, koji ih zakopa hodeći na Kosovo u boj, te pošto tamo pogibe, da novci do danas zakopani ostaše.

Mi ovđe izcrpljujemo samo one bilješke g. Bogišića koje se tiču glavnih vrsta novca, izostavljajući, radi tjesna prostora, opis o pojedinim varijantama, kojih je mnogo. A budući da u ovoj zbirci Dušanovi novci i po količini i po kronologiji zauzimaju prvo mjesto, to njima i počimljemo:

U cijeloj gomili Dušanovih novaca ove zbirke najviše je onih, koji osim običnoga lika Spasiteljeva na jednoj strani, imaju na drugoj lik Dušanov, stoeći cijelim stasom, u carskom ornatu; oko glave mu dva genija koji ga krunišu carskom krunom. Skiptar mu je u desnoj ruci obični krst. Na carevoj desnoj strani stoji **СФИ** a na lijevu **ЦРП** (na nekim ovo posljednje

¹ Ovu veliku ostavu koja je, po mišljenju S. Lubića, sadržavala oko 4000 primeraka srpskog srednjovekovnog novca, opisala je Dobrila Gaj-Popović u našem časopisu „Numizmatičar“ br. 12, 1989, str. 7-20.

² Preuzeto iz II knjige Sabranih numizmatičkih radova dr Sergija Dimitrijevića, u izdanju Srpskog numizmatičkog društva, a koja je sada u završnoj pripremi za štampu.

u formi monograma) a čita se **СТЕФАНИ
ЦАРЬ** Ove glavne vrste novaca, koja je inače odveć poznata bila (Šafarik u Glasn. VI-II tabl. III, br. 2) ima 128 komada u ovoj zbirci, ali nijesu nikako svi jednoga tipa ili kovne matice, već ih ima do 35 različnih varijanata, većinom do sada nepoznatih.

Poslije opisane glavne vrste, po količini komada, dolaze oni na kojoj su sa vladalačke strane dvije osobe, jedno muška drugo ženska, obje u carskoj ođeći i s krunama na glavi; svako se drži za jedan dugački dvostruki krst koji je među njima. Jedno je, dakako, Dušan a drugo je po svoj prilici carica Jelena. Ovaj je novac, osim ostaloga, u tome različan od onoga što je opisan g. J. Šafarikom u Glas III na str. 229 (nacrt na V tablici pod br. 59) što je ovde svuda i carica s krunom na glavi, dočim je onamo, gologlava. I ovde ima natpis **СТЕФАНИ ЦАРЬ** istim načinom skraćeno i u istom položaju kao i u goreopisane vrste. Ove pak vrste ima 70 komada, ali od 19 različnih kovnih matica ili tipa.

Zatim, po broju, dolaze novci koji na vladaočevoj strani imaju lik Dušana jašćega na konju. I na ovim se novcima nalazi gorepomenuti natpis **СТЕФАНИ ЦАРЬ** ali u običnom skraćenom obliku. G. Šafarik u svom prvom opisu (Glas. III, str. 230) navodi od te vrste tek dva komada a od trećega ulomak, dočim u ovoj zbirci ima 41 komad i to u 12 različnih tipa ili matice, velikom većinom do sada nepoznatih.

Iste su još veličine sa do sada navedenim i novci Dušanovi koji na strani, gđe obično biva lik carev, nemaju ništa drugo, nego natpis: * to jest * Većina novca ove vrste (njih 9 komada) u predposljednoj riječi mjesto * imaju * dakle * Takvih novaca ima 13 komada, ali je različnih kovnih matica 7.

Među novcima ove zbirke, ima još 8 novčića malo većih od turske pare, za koje se odista zna da su Dušanovi, premda do sada ne bijahu poznati učenome svijetu. Oni sa vladaočeve strane imaju lik carev i caričin i, osim veličine, veoma su nalični na već opisane novce, na kojima je lik Dušana i Jelene. I obični natpis * takođe je na njima premda se jedva opaža te po koje slovo i izostade radi uskoga prostora. I ovih 8 egzemplara imaju najmanje dvije kovne matice.

Tim su opisani Dušanovi novci ove zbirke, kojih je u sve 260 komada u 75 različnih kovova.

Veoma su nalični najposlednjim goreopisanim Dušanovim novcima, i u veličini i u liku Spasitelja i u dvostrukom liku na strani vladaooca, još 14 novčića: ali pošto nemaju nigde običnog natpisa **СТЕФАНИ
ЦАРЬ** to se i ne mogu pripisati počisto tome slavnome vladaoocu. Ima ih od 6 različnih matica, koje većinom ili posve nijesu do sada poznate bile.

Sličan je predidućim i po veličini i po obrisu likova još jedan novac, koji nosi sa strane okrunjene glave latinski natpis VROSIVS; da li je pak druga izlizana riječ: IMPERATOR ili što drugo, ne može se bez optičkog sretstva pročitati, pa za to se i ne zna: pripisati li taj novac Urošu mladomu ili čak Urošu I, tim manje, što je i glava druge osobe uza cara gotovo sva izlizana, pa se ne zna da li je muška, dal je ženska, dal ima krunu, ili svetiteljsku sjenu. I ovaj novac od koga u cijeloj gomili nema nego jedan egzemplar, nije do sada poznat bio.

Novci kralja Vukašina ove zbirke pripadaju onoj vrsti novaca, na kojima mjesto vladaočeva lika ima samo natpis. Ovde on glasi: **ВЬ ЫРИСТИ БОГИ БЛАГОВХРНИИ КРАЛЬ ВЧЛЯИНЬ** ali skraćeno kako je obično. Komada ima 18 ali ima 5 raznih varijanata ili matica od kojih se jedan tip podudara sa opisanim Šafarikom novcem u Glas. VI na II tab. pod brojem 9.

Kneza Lazara nema nego cigla 4 novca, ali od dvije vrste; i to: dva pripadaju k onoj vrsti gđe nema lika vladaočeva, nego mjesto njega natpis: **ВЬ ЫРИСТИ БОГИ БЛАГОВХРНИИ КНЕЗЬ ЛАЗАРЬ** u običnom skraćenju. Ova je vrsta opisana g. J. Šafarikom u Glasn. VI a narisana na II tab. te knjige pod brojem 14; ali je svaki od oba komada različne matice.

Druga vrsta ima sjedeći lik Lazarev s natpisom **КНЕЗЬ ЛАЗАРЬ** bez skraćenja, jerbo i ako je ispušteno R u posljednoj riječi, to bi radi tjeskoće prostora. Novaca ima dva, oba jednoga kova ili matice, a vrsta je opisana i nacrtana Šafarikom na istome mjestu, gđe i prva, ali pod br. 16.

Najposlije imaju jošte 4 novčića, svaki malo veći od turske pare, bez ikakva slova i natpisa, pa premda ni sumnje nema da su i oni srpski, ipak još ne podje za rukom opredijeliti, kome srpskom vladaocu pripadaju. Dva su od njih jedne vrste a od ostala dva svaki predstavlja posebnu vrstu novca: dakle i u ova 4 novčića nahode

se opet nove tri vrste, koje teško da su poznate u nauci.

Kad promislimo da u ovoj zbirci ima mnogo više komada srpskih novaca, nego li ih je u svijem ujedno do sada poznatim i opisanim zbirkama, i javnim i privatnim: kad u obzir uzmem da nam ona otkriva nekoliko novih vrsta staroga novca do sada nepoznata; da među novcima samoga Dušana pretstavlja nam 75 različnih kovnih matica – dakle oko 40 posve novih do sada nepoznatih tipa; - tad se lako predstaviti. kolike je važnosti i vrijednosti za srpsku i uopće slovensku istoriju opisana zbirka g. Bogišića, kome od srca čestitamo, da ga je sreća poslužila, te iskući iz pogibeljnih i propastnih ruka zlatara Arbanasa tako dragocjeno naučno i narodno blago.

Dobili smo njeko naštampano pismo, što su ga stopedeset i dva hrvatskih mlađića sa pravoslavne akademije u Zagrebu, sa viših učilišta u Gradcu, Pragu i Beču i sa bogoslovije u Gorici upravili na dra Petra Matkovića pravog člana jugoslavenske akademije.

U tom se pismu prosvјeduje protiv toga, što je g. Matković u svom tu skoro izaslom statističkom delu pod naslovom „Hrvatska i Slavonija“ rekao, da su žitelji Hrvatske, Slavonije i Krajine malo ne samo Hrvati i Srbi, mješani u gornjim krajevima sa Slovincima. Hrvatska mlađez protiv toga prosvјeduje, te svečano izjavljuje da u dalekim međama hrvatske države ne poznaje inoga do naroda hrvatskoga.

SUMMARY

A HOARD OF OLD SERBIAN COINS

This a reprint of the first report on a huge Kosovo Hoard of Serbian medieval coins, published in „Glas Crnogorca“ (Voice of Montenegrin) in 1873. An Albanian goldsmith had offered this portion of hoard at Cetinje; it included mostly the silver Dinars of emperor Dušan. Out of that portion of the hoard (which altogether contained about 4,000 Serbian medieval coins), 301 coins had been purchased by Baltazar Bogišić.

This article includes the description of only the coins purchased by professor Bogišić, while the information on a complete Kosovo hoard had been published in the magazine „Numizmatičar“, no. 12, 1989.

KOVALI SU NOVAC I GRADILI MANASTIRE (6)

KRALJ UROŠ I

Ranko MANDIĆ,
Srpsko numizmatičko društvo, Beograd
r_mandic@yahoo.com

„Kada je iz ljubavi prema francuskoj princezi Jeleni Anžujskoj¹ srpski kralj Uroš I odlučio da celu ibarsku dolinu od Kraljeva do Raške zasadi mirisnim jorgovanom, nije ni slutio da će taj njegov dar potrajati i danas.

Legenda kaže da je ovo uradio da bi pripitomio i ulepšao sure litice doline i buduću kraljicu podsetio na rodnu Provansu. U braku sa Urošem I, trećim sinom Stefana Prvovenčanog, Jelena je rodila dva sina, Dragutina i Milutina. Zbog svoje dobrote i plemnitosti srpski narod ju je prihvatio, a crkva je kasnije kanonizovala kao sveticu. U njenu čast se svake godine početkom maja održava manifestacija međunarodnog karaktera „Dolina jorgovana”, kada sem Kraljeva ožive i srednjovekovni grad Maglič i manastir Žiča. Milioni strukova jorgovana tada su u punom cvatu, pa ovaj kraj postaje mesto izuzetne i u svetu retke prirodne lepote.”

(Iz jedne turističke prezentacije)

Nemanjin unuk, najmlađi sin kralja Stefana Prvovenčanog, **UROŠ I** “Veliki”, srpski kralj 1243-1276, nasledio je na prestolu svoju braću Radislava (1228-1234) i Vladislava I (1234-1243). Jedini od četiri sina Stefana Prvovenčanog koji nije imao vladarske ambicije bio je Predislav. Moguće je da bi se i on umešao u borbu za nasleđe, da se nije bavio duhovnim pozivom - jedno vreme je bio episkop zahumski, a kasnije i srpski arhiepiskop Sava II (1263-1270).

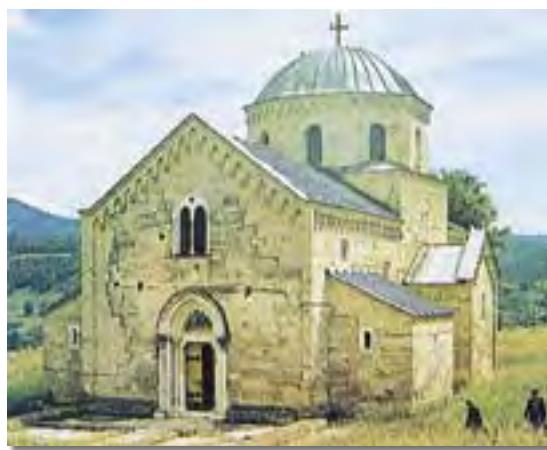
Kralj Stefan Uroš I nije “omiljena figura” u srpskoj istoriografiji, verovatno zato što se nije suviše isticao u ratnim dejstvima. Ipak, za vreme njegove dugotrajne vladavine smenjivali su se, naizmenično, manji sukobi i savezništva sa susednim zemljama, ali se, generalno, taj period može smatrati jednim od najmirnijih u srpskoj srednjovekovnoj istoriji. Neosporno je, međutim, da su ga njegovi savremenici cenili, dajući mu nadimak “Veliki”, premda nije baš jasno zašto. Osim ovog nadimka, Uroš je nosio i jedan drugi: da li zbog boje glasa, ili zbog hrapavog lica, tek zvan je i “Hrapavi”.

Značajna je takođe bila i njegova vrlo širokogruda verska toleranca

Sl. 1. Manastir Sopoćani, zadužbina kralja Uroša I

cija u Srbiji, kojom je stekao mnogo prijatelja, izuzimajući Dubrovčane. Ovo radi njihovih težnji da pritisnu srpske susedne zemlje, i radi toga što se Uroš borio i izborio da vrhovnu vlast u katoličkoj crkvi u Srbiji ima nadbiskup barski,

Sl. 2. Manastir Gradac, zadužbina kraljice Jelene Anžujske

a ne dubrovački. Inače, i majka i supruga ovog srpskog kralja bile su inovernog porekla, kao i žene njegovih sinova, ali su, budući srpske kraljice, prihvatile pravoslavlje. Majka Uroševa bila je druga žena Stefana Prvovenčanog, venecijanska princeza Ana Dandolo, a žena Jelena bila je Francuskinja, rođaka napuljskih Anžujaca. Starijeg sina Dragutina oženio je Katalinom, čerkom mađarskog kralja, čija je sestra Jelisaveta bila druga žena mlađeg Uroševog sina Milutina, kasnije oženjenog čuvenom vizantijskom princezom, maloletnom Simonidom.

Vladavina kralja Uroša posebno je bila plodna i uspešna u privrednom pogledu. U to vreme, 1230-ih godina, u Srbiju iz Nemačke dolaze čuveni saski (saksonski) rudari i otpočinje eksploatacija srebra u bogatim srpskim rudnicima, kao i prerada metala - srebra, bakra i olova. Ovo je uveliko pridonelo razvoju srpske ekonomije tog vremena. Rudnici se otvaraju širom Srbije: u Brskovu, Trepči, Novom Brdu, Rudniku, Rogozni i drugim rudarskim centrima. Razvoj rudarstva i prerade metala u Srbiji dovodi do privrednih i trgovinskih veza sa primorskim gradovima Jadranu i južne Italije.

¹ Bliže poreklo kraljice Jelene (?-1314), žene kralja Uroša I, još nije utvrđeno, ali je svakako izvesno da ona nije bila „francuska princeza”. Takođe je neizvestan atribut „anžujska”, premda i Društvo francusko-srpskog prijateljstva nosi naziv „Jelena Anžujska”. Izvesno je, međutim, da je bila u rodu sa ovom vladarskom porodicom. Mihajlo Dinić navodi: „Njen biograf Danilo jedino kazuje da je bila Francuskinja - ,od plemena carska od roda fruškoga’, a napuljski Anžujci (Karlo I i II) nazivaju je rođakom (consanguinea, cognata, affinis)”. Enciklopedija Jugoslavije, knj. 4, 1960, str. 482.

Sl. 3. Sopoćani: Večna lepota
Isusa Hrista

sti. U njemu se nastanio jeromonah i duhovnik Hilandara Domentijan, jedna od najpoznatijih kulturnih ličnosti Srbije u XIII veku.

Najznačajnije Uroševu ktitorsko delo bio je manastor **SOPOĆANI** (sl. 1), dok je, takođe nedaleko od drevnog Rasa, središta srpske srednjovekovne države, u istom periodu izgrađen manastir **GRADAC** (sl. 2), zadužbina njegove žene Jelene Anžujske.

Manastir Sopoćani nalazi se u dolini reke Raške, 16 km zapadno od Novog Pazara, a sagrađen je u drugoj polovini trinaestog veka. Manastirska crkva, posvećena Svetoj Trojici, izgrađena je 1260. godine; oslikavanje crkve završeno je 1270, a kupola sa zvonikom je dograđena sredinom 14. veka Čitav manastirski kompleks je još i danas opasan debelim bedemima.

Naziv *Sopoćani* dobio je po staroslovenskoj reči *sopot*, što znači *izvor*, jer je manastir podignut nad izvorom reke Raške. U Srednjem veku to je bilo napredno duhovno središte sa više od stotinu monaha.

Po svojoj arhitekturi crkva pripada klasičnim rešenjima Raške graditeljske škole. U osnovi je jednobrodna građevina koja se na istoku završava polukružnom apsidom širine broda. Južno i severno od apside su pravougaone prostorije đakonikona i proskomidijske. Centralni prostor na bočnim stranama proširen je dvema pravougaonim pevnicama, a na zapadnoj strani podignuta je prostrana priprata sa dve bočne kapele. Nad središnjim delom hrama uzdiže se cilindrična kupola sa osam prozora, koja je postavljena na kučićnom postolju.

Sl. 4. Sopoćani: Kralj Uroš i kraljević Dragutin

tak kilometara zapadno od ruševina stare tvrđave Brvenika. Bio je zaštićen masivnim zidom i imao je dva ulaza. Manastir, koji predstavlja neobičnu mešavinu romanike i gotike, sagrađen je od rukom rezanog belog peščara, a zadužbina je kraljice Jelene Anžujske, žene srpskog kralja Uroša I.

Da bi još više unapredio svoju „spoljnu trgovinu”, kralj Uroš započinje sa **kovanjem srpskih srebrnih dinara** po uzoru na venecijanske matapane.

Pored kovanja novca, nije zapostavio ni ktitorsku tradiciju svojih predaka. Ističao se bogatim prilozima manastiru Hilandar u Svetoj Gori, te obnavljanjem i dogradnjom ranije izgrađenih srpskih pravoslavnih crkava u državi. Između 1257. i 1259. godine, darovao je manastiru Hilandar neka imanja, a takođe je u Svetoj Gori, iznad Hilandara, podigao pirg posvećen Preobraženju. On je služio manastiru kao skit i isposnica, a bio je i središte književne i prepisivačke delatnosti.

VЛАДАРСКА ЦЕРЕМОНИЈАЛНА ОДЕЋА У СРБИЈИ 13. ВЕКА

Na fotografijama koje slede data je „rekonstrukcija“ odeće Uroša I i njegove kraljevske porodice:

Kralj Uroš I nosi vladarski ceremonijalni kostim vizantijskog stila. Obučen je u dugačku crvenu tuniku zvanu *divitision* (na srpskom *bagrenica*), ukrašenu okovratnikom zvanim *manijakus* ili *katamandon*, te zlatotkanim trakama i sličnom donjom bordurom haljine. Prednja i zadnja široka traka koja pada ispod kolena zvala se *lor*, ukrasi na mišicama *peribrahionije*, a na zarukavlju *epimanike*. Lor se nosio na poseban način - zadnji kraj se prebacivao spreda preko leve ruke.

Na glavi kralja je zlatna kruna kupolastog (zatvorenog) oblika, raskošno ukrašena dragim kamenjem i biserima, sa središnjim zvanim *orfonas*; na njenom obodu sa svake strane pričvršćena su po dva niza dragog kamenja – *prependulije*.

Sl. 5. Rekonstrukcija odeće kralj Uroš, kraljice Jelene i kraljevića Dragutin i Milutina

Kraljica Jelena takođe nosi pun vladarski ceremonijalni kostim, koji je po svim delovima identičan muškom. Jedino je njen haljinu posuta bisernim venčićima. Njen kraljevska kruna je otvorena i plitka, blago se širila ka vrhu i bila bogato ukrašena, baš kao i kraljeva.

Ispred Uroša je mladi kralj Dragutin čija odeća ne zaostaje po raskoši i formama za očevom. Razlikuju se samo krune.

Milutin, prikazan ispred majke, nosi plemićku odeću, čime je jasno pokazana razlika u titulama između njega i njegovog starijeg brata Dragutina, koji je bio proglašen zakonitim naslednikom prestola.

Crkva je zidana u raškom stilu sa izvesnim elementima gotike. Na građevini se primećuje značajan uticaj studeničke Bogorodičine crkve. Oko 1275. godine crkva je oslikana freskama koje su samo delimično sačuvane, a po svom stilu vezuju se za slikarstvo Sopoćana. I ovde se nalaze neka od najznačajnijih dela srpskog srednjovekovnog fresko-slikarstva. Freske Gradca, kako ističu likovni kritičari „možda najbolje reprezentuju prelazni stil, mešavinu monumentalnih i narrantivnih tendencija, a mlađe među njima već pokazuju određene osobine novog slikarstva ranog stila renesanse Paleologa”.

Mali hram Sv. Nikole, smešten na jugoistočnoj periferiji manastirske porte, jednostavne je arhitekture, sa osnovom pravougaonog oblika, bez kupole i sa pravougaonom oltarskom apsidom.

Pored navedenih sakralnih remek dela raške srednjovekovne arhitekture, sačuvano kulturno nasleđe vezano za epohu kralja Uroša I, uključuje i **MONETE KOVANE OD FINOG SREBRA** iz srpskih rudnika srednjeg veka. O novčarstvu ovog srpskog vladara, za kojeg se dugo verovalo da je bio prvi u našoj istoriji koji je (u Brskovu) kovao srpske srednjovekovne dinare, još uvek postoje mnoge nedoumice. O tome M. Jovanović¹ navodi: „Na osnovu podataka iz Dubrovačkih arhiva može se tvrditi da je Uroš kovao novac. Uroš je težio da njegov novac prihvate pre svega Dubrovčani kao nosioci trgovачkih poslova u Raškoj. Zato je imitirao mletački matapani i striktno se pridržavao mletačkih standarda (21 mm/2,178 g +/- 1%). Nadalje se navodi da su ranije Urošu pripisivane najstarije vrste matapanata s imenom VROSIVS, dok se danas, kaže Jovanović, smatra da njemu pripadaju najstarije vrste ovih srpskih dinara s natpisom STEFANVS. Zbog toga se ne može sa sigurnošću razdvojiti njegov novac od novca njegovih sinova, pa zato ovaj autor sve vrste koje je kovao Uroš I svrstava u kataloški deo u kojem je obrađen novac kralja Dragutina.

Sl. 6. Srpski dinar tipa matapana s imenom STEFANVS (J.6.1.1)

Sl. 7. Srpski matapan s imenom VROSIVS (D.vrsta 4)

Nasuprot ovom mišljenju, dr S. Dimitrijević² smatra baš obrnuto. On tvrdi da Urošu pripadaju brskovski dinari - *denarium grossorum de Brescoa* - oni sa zastavom (*de bandera*), na kojima je vladarevo ime navedeno kao VROSIVS. Prema svojoj kataloškoj klasifikaciji, jasno se uočava da Dimitrijević smatra da su to oni primerci čija je tehnika izrade grublja. „Finije primerke” novca sa istim natpisom i predstavom, tj. preciznije i lepše iskovane primerke, za koje se pretpostavlja da su kovani u kasnijem periodu, on pripisuje kralju Milutinu..

Nasuprot navedenim autorima, V. Ivanišević³ ne smatra da je kralj Uroš I kovao bilo koji novac. On sve srpske dina-re tipa matapane s imenom STEFANVS (sl. 7) pripisuje kralju Dragutinu, a sve one s imenom VROSIVS (sl. 8) pripisuje mlađem Uroševom sinu, kralju Milutinu.

SUMMARY

COINAGE AND PIOUS ENDOWMENTS OF KING UROŠ I

Uroš I, king of Serbia 1243-1276, was the grandson of Nemanja and son of king Stefan the First Crowned. He inherited his brothers Radoslav (1228-123) and Vladislav (1234-1243), while their fourth brother Predislav did not have ruling ambitions; he was the Serbian archbishop under the name „Sava II”.

Uroš was married to queen Jelena (Hellen), who was of the French origin and was called „Anžujska” (d'Anjou). Both king Urosh and queen Helen had built their pious endowments: monastery Sopoćani (Fig. 1) and monastery Gradac (Fig. 2) respectively.

Some extremely fine fresco paintings at Sopoćani enable us to study the ceremonial costumes of the Serbian mediaeval rulers. They are described here and illustrated on the reconstructed dresses of King Uroš I, queen Jelena and their sons Dragutin and Milutin (Fig. 5).

During the protracted reign of king Uroš many silver mines started to operate in Serbia thanks to the Saxon miners whom the Serbian king had invited here from Germany. Out of that silver, the famous *denarium grossorum de Brescoa*, with flag (*de bandera*) had been struck, both with king's name STEFANVS (Fig. 6) and VROSIVS (Fig. 7). Due to the same appearance and inscriptions on coins of Uroš and his sons, it is almost impossible to determine which of them had been issued by this king. This is a matter of the great disagreement of opinion among the leading authorities on Serbian medieval numismatics: S. Dimitrijević, M. Jovanović and V. Ivanišević.

2. Sergije Dimitrijević, *Srednjovekovni srpski novac /Medieval Serbian Coins*, Beograd 1997; Ist, *Katalog srpskog srednjovekovnog novca*, Beograd 2001.

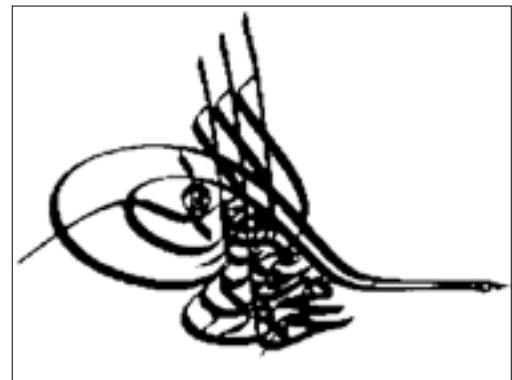
3. Vujadin Ivanišević, *Novčarstvo srednjovekovne Srbije*, Beograd 2001.

1 Miroslav Jovanović, *Srpski srednjovekovni novac*, Beograd 2001.

NUMIZMATIČKA RASPRAVA O TUGRI - II

Kenneth M. MacKENZIE, Tennefly, N. J. (SAD)

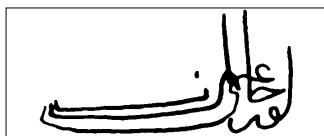
Tugra (طغراء) je turski kaliografski pečat ili potpis upotrebljavan na zaglavljju sultanovih povelja. Ovi dekorativni simboli u sebi sadrže vladarevo ime i titule u zamršenim natpisima koje su izrađivali nešani - dvorski kaliografi. Paralelni evropskim grbovima, tugre se često javljaju na metalnom novcu i markama Otomanskog carstva. (<http://en.wikipedia.org/wiki/Tughra>)

Sl. 12. Tugra Mahmuda II (1808-1839)

OTOMANSKI SULTANAT (1402-1648)

Reč „otoman“ od arapskog Otman (turski Osman) je dinastijski termin koji potiče od imena vladara Osmana I, kojise smatra osnivačem države. On je umro 1323. godine. Država je nastavila da se proširuje za vreme vladavine njegovog naslednika Orhana koji je upotrebljavao jednu ranu formu tugre na dokumentima (sl. 13), ali je nije koristio na turskom novcu koji je kovoao da bi njime zamenio novac Vizantije i Seldžuka. Inače, ovo je bio prvi vladar koji je usvojio titulu *sultan*¹.

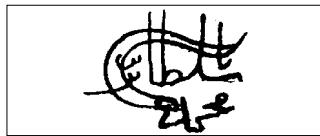
Sl. 13. Tugra sa natpisom Orhan ibn Osman

Nasledio ga je Murat I kao sultan 1362., koji je ubijen u Kosovskoj bici 1386. godine, dok je njegov sin Bajazit, naslednik prestola, po-

znat po imenu Jildirin (*yildirin*, munja), ovu titulu dobio prilikom bitke u Konči 1386. godine. Za njegove vladavine Carevna je dostigla vrhunac svoje moći. Vraćajući se iz rata, izazvao je Timurlemani i doživeo poraz u bici kod Ankare 1402. godine, nakon čega umire u zarobljeništvu posle osam meseci.

Sledećih 11 godina dolazi do međusobnih borbi u kojim se njegovi sinovi Sulejman, Mehmed, Isa i Musa bore za presto. Za to vreme Sulejman je kovoao novac u kovnici Bursa, koji je nosio njegovu tugru.

Po završetku interregnum perioda, Mehmed je postao sultan² 1413. godine, pa on i njegov naslednik Murat II učvršćuju otomansku vlast u zemljama nad kojim vladaju.

Sl. 14. Tugra sa natpisom Sultan Mehmed i(bn) Bajazit

Sl. 15. Tugra na novčiću sa natpisom Murat ibn Mehmed

Nekoliko autora pominje tugru Murata II, koja je jednostavno uzradena od ovalnih krivulja, ali je to u stvarnosti nekompletna tugra, ako se uopšte o njoj i radi. Postoji nekoliko varijanti, neke sa „kan”, a neke bez, neke sa godinom „825” (godine AH po hidžri³).

Mehmed II, poznat po imenu Fatih - Osvajač (Cari-grda), po drugi put stupa na presto 855. godine AH (1451. god. naše ere) i njemu se pripisuje izdavanje bakarnih mangira na kojima se pojavljuje primitivna forma tugre, ali kako je njena formula ista kao Mehmeda III, koji je vla-

do 1003-12 AH, smatra se sumnjivom. Tugra koja se javlja na dokumentima glasi „Mehmed (i)bn el muzafir da‘ima.“ Za vreme njegove vladavine došlo je do sankcionisanja običaja da se ubiju sultanovi najbliži rođaci kako bi se garantovalo nesmetano nasledstvo prestola.

Po Mehmedovoj smrti dolazi do borbe za nasledstvo između Bajazita i Džema, u kojoj je ovaj poslednji poražen pa beži u inostranstvo i kasnije umire u Italiji (1495. godine).

Sultani Bajazit II, poznat po imenu Veli (svetac) vladao je 31 godinu, i njegov naslednik Selim I, poznat kao Javuz, surovi, nisu stavljali tugre na svoj novac. Za njihove vladavine vodi se rat sa Mamlucima, čiji je rezultat bio proglašenje Egipta i Sirije za otomanske provincije i proglašenje otomanskog vladara za zaštitnike svetih gradova Meke i Medine, čast koja im je donela ogroman prestiž u muslimanskom svetu.

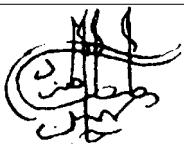
Sulejman I zvani Kanuni (zakonodavac), poznat na Zapadu kao Veličanstveni, postao je sultan 926. godine AH. Njegova tugra u formi

¹ Arapska reč *sultân* potiče od aramejskog šúltâñâ, vladar, od šélatò, vladati. (Primedba R.M.)

² Primedba: titula *sultan*, kada se radi o šefu države, koristi se zajedno sa titulom *kan*, napr. „sultan kan Murat“. Bez toga ta reč znači *princ*, pa se u toj formi koristi za vladareve sinove.

koju nalazimo na dokumentima je najdoteranija za koju znamo, ona sjedinjuje istinski veličanstven pokret linija i izvrsnu prefinjenost cvetnih motiva. Nažalost ne postoje novčići sa tom tugrom. Sulejman je umro u toku rata s Mađarskom 1566. godine.

Njegov naslednik, Selim II, nakon stupanja na presto 974. AH, takođe izostavlja tugru na svom novcu, ali njegov sin Murat III, koji stupa na presto 982. AH i vlada 20 godina, izdaje nekoliko novčića na kima je tugra, koja glasi: *Sultan Murat i (bn) Selim Kan*. Druga njegova tugra uzeta sa dokumenta i prikazana u zaglavljiju I delu ovog rada⁴, ima drugačiju formulu.

Sl. 16. Tugra sa natpisom Murat i(bn) Selim kan

Sl. 17. Tugra Mehmeda III

Slične tuge su osmišljene na novcu Mehmeda III koji je, po stupanju na presto 1003. AH, odmah pogubio svoju braću, njih 19. Njegova tugra je bila prva koja se javlja na egipatskom novcu, čiji se primerak nalazi u Bitanskom muzeju. Njegova stariji sin, koji je postao 14. sultan, Ahmed I, bio je poznat po imenu Bati (srećni), koji je koristio kao pseudonim pri objavljanju svoje poezije. Imao je dve tuge na novcu, a koje su glasile: *Sultan*

⁴ v. dinar br. 24, str. 35.

Ahmed i(bn) kan Mehmed i Ahmed i(bn) Mehmed kan, uz godinu stupanja na presto - 1012.

Sl. 18. Tugra sa natpisom Sultan Ahmed i(bn) kan Mehmed

U to vreme ukinuta je mogućnost da sultana nasleduje brat, nego sultana nasleduje isključivo njegov najstariji muški potomak. Taj se običaj zbavao *ekberijet* i zadržao se sve do 1924. godine. Prinčevi su bukvalno zatvarani u kaveze (tur. kafes), koji su bili odaje sa ograničenim kretanjem. Stoga nije postajala potreba za tugrom koja bi se koristila od strane prestolonaslednika, nego se izrađivala tek po stupanju sultana na presto. Osmana su ubili janičari za vreme jedne pobune, pa je Mustafa vraćen na presto, da bi 1032 AH zbačen, i na presto doveden njegov bratanac Murat IV, brat Osmanov, tada maloletan. On je izdao mnoge tipove novca sa tugrom čiji je natpis glasio: *Sultan Murat i(bn) Ahmed kan*. U toku njegove vladavine Persijanci zauzimaju Bagdad, koji Osmanlje uskoro ponovo osvajaju i zadržavaju ga sve do završetka I svetskog rata. Zbog tog uspeha Murata su nazvali *Fatih-i-Bagdad* (osvajač Bagdada). Njegova vladavina smatra se za jednu od najkrvavijih u istoriji. Ubio je svu svoju braću izuzev Ibrahima koji ga je nasledio, a bio je ekscentrik, posvećen uživanjima i bludu u vreme anarhije širom monarhije. Svrgnut je s vlasti za vreme jedne pobune i ubijen.

Sl. 19. Tugra sa natpisom Murat i(bn) Ahmed kan

Ibrahimova tugra glasi: *Sultan Ibrahim i(bn) Ahmed kan*, a na njegovom novcu je godina stupanja na presto, 1049 AH. Jedan od njegovih novčića iskovan u Bagdadu u tugri uključuje i reči *el muzafir da'ima*, a što se prvi put pojavljuje u ovoj kovnici. To dovodi do upotrebe nove formule u tugri njegovog sina, koji je imao 6 godina kada je došao na presto, 1058 AH, kao Mehmed IV. Na tuge je obično natpis *Sultan Mehmed i(bn) Ibrahim kan*, ali prvi novac Tunisa sa tugenom glasi: *Sultan Mehmed i(bn) Ibrahim kan el muzafir da'ima*, i nosi datum 1066.

Sl. 20. Tugra sa natpisom Sultan Ibrahim i(bn) Ahmed kan

Sl. 21. Tugra sa natpisom Sultan Mehmed i(bn) Ibrahim kan

Sl. 22. Novčić Tunisa sa godinom 1066

Mehmeda su zvali Avcı (lovac), ali je on takođe bio pesnik koji je čak pisao svo-

je vlastite vojne dnevne zapovesti u stihovima.

Promenom u formuli promenio se i stil pisanja tuge, ona se sada izrađivala od elegantnih krivulja i njen sveukupni oblik bio je podložan većim umetničkim postupcima. Od tada dolazi do postepene tendencije postizanja perfekcije pa se kaligrafska veština u izradi tuge sve više primećuje na novcu. Mehmed je imenovao Mohameda Koprulu za svog velikog vezira, koji je učinio mnogo za obnavljanje slave i bogatstva Carevine. Abdicirao je 1687. godine, za vreme janičarske pobune.

GODINE 1687 - 1789

Sulejman II, 20. sultan, dolazi na presto 1099. god. AH, a njegova vladavina bila je vrlo kratka, svega tri godine. Za to vreme on je uveo novi monetarni sistem i iskovao mnoge tipove novca sa svojom tugenom, neke sa manjim varijacijama u dizajnu. Na sl. 23 ilustrovana je tugra sa natpisom *Sulejman i(bn) Ibrahim el muzafir da'ima*, utisnuta na bakarne žetone, izdate da zamene srebrni novac za vreme kritične fiskalne situacije u carevini u to vreme. U kovnicu su instalirane nove mašine, i ove mangire iz nužde iskonne su u velikim količinama, sa zvaničnom vrednošću od 1/2 i 1 akče.

Sl. 23. Tugra na novcu Sulejmana II
Nakon Sulejmanove smrти 1102. AH, njegov 48-godiš-

nji brat postaje sultan i kuje novac sa tugrom, čiji tekst glasi: *Ahmed i(bn) Ibrahim el muzafir da'ima*. Godine 1106 AH njegov sin dolazi na presto i kuje novac sa tugrom koja se javlja u novom obliku, sa titulom *kan*. Ona glasi: *Mustafa i(bn) Mehmed kan el muzafir da'ima*. I on je bio prisiljen da abdiciра pod pritiskom janjičara, a nasleđuje ga Ahmed III, drugi sin Mehmedov, koji stupa na presto 1115. AH i vlada do 1143. Novac ovog sultana pripada najdekorativnijim koji se mogu naći u serijama novca sa tugarma. Tamo gde se tugra javlja sama bez drugih ornamenta, njen izgled je posebno lep. Njegova tugra glasi: *Ahmed i(bn) Mehmed kan el muzafir da'ima*.

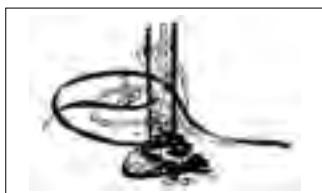
Sl. 24. Novčić sa tugrom Ahmeda III

Sl. 25. Novčić sa tugrom Mahmuda I

Od ovog vremena tugre sultana koji slede su prilično slikovite, nakićene i zamršeno konstruisane. Tugra na novcu Mahmuda I sa datumom 1143 AH, urađena je tako da uključi titulu *kan* ispred njegovog imena, pa se ubuduće titula *kan* odnosi na vladajućeg sultana, a ne na njegovog oca, što je ranije bio slučaj. (Mora se ovde navesti da su tri naslednika, Mustafa III, Abdul Hamid I i

Selim II upotrebljavali titulu *kan* na dva mesta u njihovim tugrama).

Sl. 26. Kan Mahmud (i)bn Mustafa el muzafir da'ima

Sl. 27. Osman kan (i)bn Mustafa el muzafir da'ima

Gornji crtež (sl. 26) jasno pokazuje konstrukciju tugre koja glasi: *Kan Mahmud (i)bn Mustafa el muzafir da'ima*. Nakon 24 godine vladavine, njega nasleđuje brat Osman III, čija tugra na novcu nosi datum 1168, i na kojoj je *kan* iza imena, pa glasi: *Osman kan (i)bn Mustafa el muzafir da'ima*. Isti stil prihvata i njegov naslednik Mustafa III godine 1171, sin Ahmeda III, čiju tugru nalazimo na novcu kovanom u kairu od strane Ali Baga 1185, ali sa izostavljenom titulom *kan*.

Sl. 28. Novčić sa tugrom Mustafe III

Abdul Hamid I postao je sultan 1187 AH i, kao što je napred navedeno, upotrebljavao titulu *kan* iza svog imena na nekim izdanjima novca, izdatim u prvoj godini vladavine, a potom je njegova tugra redizajnirana tako da se ta titula nala-

zi ispred imena. Na nekom novcu kovanom u Tripoliju, u tugri je izostavljeno ime njegovog oca.

Selim III, sin Mustafe III, odlučuje da stavi titulu *kan* ispred svog imena u prvoj godini vladavine, 1203 AH, a posle toga prelazi na formulu *Selim kan (i)bn Mustafa el muzafir da'ima*. On je bio poznat po imenu Džiander (gospodar sveta), a vladao je 18 godina, pokušavajući da uvede mnoge inovacije sa Zapada, kojima se stanovništvo žestoko protivilo.

Do kraja Selimove vladavine dolazi usled revolucije, premda nije pristajao da se odrekne vlasti u zamenu za garanciju njegove lične sigurnosti, sve dok njegov sekretar nije bio raskomadan na očigled porte, i njegova glava poslata preplašenom sultanu

Izvaden iz carskog kaveza, princ Mustafa stupa na presto kao Mustafa IV i vlasta tek malo više od godinu dana. Novac sa njegovom tugrom, koja glasi *Mustafa kan (i)bn Abdul Hamid el muzafir da'ima*, veoma je redak. Primerak ilustrovan na sl. 29 je groš (*kuruš*) kovan u Konstantiniji (Carigradu) 1222 AH, čije su kopije kovane u Rusiji, ali su manje i lakše (33 mm i 12,67 grama).

Sl. 29. Ruska kopija groša sultana Mustafe IV

GODINE 1807 - 1918

Tugre poslednjih sedam sultana od Mahmuda II do Mehmeda VI Vahidedena svrgnutog 1922. godine, kon-

struisane su sa titulom kan na dnu oboda. Vredne pažnje su dve forme Mahmudove tugre na novcu. Postoje neke njihove varvarizovane izvedbe na novcu u kovnici Tripoli. Na novcu kovanom u Alžиру sa datumom 1245 AH postoje neznatne varijacije u dizajnu izraza *muzafer* i imena *Abud Hamid*.

Kasnije tugre su kompleksnije po izgledu zbog dužine očevog imena, a tipična je tugra Murata V sa natpisom *Kan Mehmed Murat (i) bn Abdul Medžid*. U toj je konstrukciji izražena genijalnost kaligrafa i uveliko pokazuje fleksibilnost u dizajnu ove zadržavajuće šare, jedinstvenog amblema otomanskog suvereniteta.

KRIM

Rasprava o otomanskoj tugri ne bi mogla biti kompletна kada bi predviđeli porodicu Giraj na Krimu, koja je zauzimala poseban status otomanskog poštovanja, pošto je bila izdanak Zlatne horde i tako potomak Mongola Džingis Kana. Međutim, tugru je jedino koristio poslednji kan, Šalin Giraj koji je stupio na presto u martu 1771. godine, a koja se može naći na njegovom novcu i medaljama,

Sl. 30. Tugra šaha Šalina Giraja (Krim)

Prekoračivši svoje dohotke, on je uveo nove monetne čiju je izradu poverio Nemcima. Ovaj novac izrađen je u kovnici prestonice u Bagči Saraju, izuzev velikih

SUMMARY

A TUGHRA REVIEW FOR COIN COLLECTORS - Part II

A tughra (طغرا) is a Turkish paisley-like calligraphic seal or signature used at the beginning of sultans' decrees. Parallel to the European signet, tughras often appeared on coins and stamps of the Ottoman Empire. (From: wikipedia.org)

bakarnih primeraka (čala) koji su kovani u petoj i šestoj godini njegove vladavine u Kafi. Prvi nose tugru jedinstvene forme, koja glasi: *Šahin Girai (i) bn Ahmed Girai sultan*, a oni iz Kafe imaju varijantu dizajna koja uključuje titulu *kan* na početku natpisa.

Sl. 31. Tugra na medaljama Krima

Oblik tugra upotrebljavanih na nekim medaljama je veoma sličan otomanskom tipu.

Religiozna upotreba oblika tugre:

Sl. 32. Afirmativni deo kalime⁵: *Muhamed je prorok Božji* (Suta 48:29)

Pruzeto iz „World Coins“
Vol. 9 (1972, no. 107.
Prevod i komentari: R. Mandić

(Nastavak u sledećem broju)

5 Kalima je islamska verska izjava koja glasi „Nema Bođa Boga, a Muhamed je prorok Božji“, na arapskom: „La ilha ha illa Allah, Mohammad rasul Allah.“ (Primedba R.M.)

The word *Ottoman* from Arabic *Othman* (Turkish, *Osman*) is a dynastic term derived from the name of the ruler Osman I, who is regarded as the founder of the state, which greatly expanded during the reign of his successor Orhan. Orhan was using a kind of an early form of tughra with inscription *Orhan ibn Osman* (Fig. 13). His successor Murat I was killed in the Battle of Kosovo in 1389, and was succeeded by Bayezid, who died in captivity after his defeat at the Battle of Ankara in 1401. The next 11 years saw internecine strifes between his sons. Tughras of *Sultan Mehmed i(bn) Bajazit* and *Murat ibn Mehmed* are depicted on Figs. 14 and 15, and they can only be found on documents, not on coins. Next rulers - from Mehmed II to Selim II - also omitted to put their tughras on coins, but we can find it on coins of Selim's successor Murad II (Fig. 16). Similar tughras exist on coins of Mehmed III (Fig. 17) and Ahmed I (Figs. 18 and 19), Ibrahim and his son Mehmed (Fig. 20 and Figs. 21-22 respectively).

When the 20th sultan, Suleyman II, came to the throne, he instituted on a new system of coinage and his tughra was the first one to include the inscription *el mu-zafir da'imia* (Fig. 23). His son Mustafa was the first to introduce title *kan* on the tughra, while coins of his brother Ahmed III (Fig. 24) are among the most decorative to be found in the Ottoman series of coins with tughras. From now on, the tughras of the succeeding sultans are quite ornate and intricately constructed, like tughras on coins of Mahmud I (Figs. 25 and 26), Osman III (Fig. 27) and Mustafa III (Fig. 28). On Fig. 29 is a Russian copy of a kurus which is smaller and lighter (33 mm and 12.67 g).

The review of the Ottoman tughra would not be complete if the tughra of the Crimea khans, descendants from the Mongol, Genghiz Khan, are omitted. On Fig. 30 is a tughra of the last Crimean khan, Shahin Giray, while Fig. 31 depicts a tughra we find on a Crimean medal.

Finally a religious use of the tughra is illustrated on Fig. 32, a tughra which bears the affirmative part of the Kalimar: Muhamed is the Prophet of God (Sura 48:29).

To be continued

SULTAN MEHMED V NA KOSOVU

U trećoj godini svoje vladavine, 1911. godine, turski sultan Mehmed V (vladao 1909-1918) posetio je balkanske centre svoje Carevine: Jedrene (Edirne), Kosovski vilajet (Kosova), Bitolu (Manastir) i Solun (Selanik). Tim povodom iskovan je u Carigradu prigodni novac, poznat kao sultanov VIZITARNI NOVAC. Na novcu povodom posete Kosovu, na mestu gde je oznaka kovnice, naveden je, arapskim pismom natpis kosova tj. *كوسوفا*.

Serijsko kosovskog vizitarnog novca uključuje veoma retke srebrne apoene od 2, 5 i 10 groša (kuruša) i još ređe zlatnike od 50, 100 i 500 kutaša, od kojih je obvaj poslednji iskovan u samo 20 primeraka!

Na slici gore: Kosovski vizitarni zlatnik sa jedne od nedavnih aukcija.

NOVI METALNI NOVAC SRBIJE

BEOGRAD - Narodna banka Srbije vratila je najvažnije državno obeležje - grb Republike Srbije na novčanice i kovanice nacionalne valute. U petak je u Centralnoj banci promovisana nova serija od jedan, pet i deset dinara, kao i novi apoen novčanice od 200 dinara sa srpskim grbom.

(Agencijska vest 2. VII 2005.)

Narodna banka Srbije pustila je u opticaj 2. jula o.g. seriju od tri nova apoena metalnog novca koji, prvi put nakon 101 godinu, ima srpski državni grb na aversu (sl. 1). Novina je takođe u tome, što je na aversu ovog novog novca navedeno i ime države - REPUBLIKA SRBIJA - cirilicom i latinicom, pored skraćenice emisione ustanove - NBS.

Sl. 1. Avers novih kovanica Republike Srbije

Reversne predstave (sl. 2) iste su kao na prethodnoj seriji naših kovinica godine izdanja 2003, izuzev novog gođišta. Dok je apoen od 10 dinara iskovani od iste legure, i sa istim tehničkim karakteristikama kao prethodno izdanie, apoeni od 1 i 5 dinara iskovani su od jeftinije „žute“ legure. Tehničke karakteristike novoiskovanog novca su sledeće:

Apoen	Sadržaj legure	Masa	Prečnik	Debljina
1 dinar	Cu 75; Zn 24,5; Ni 0,5	4,26 g	20 mm	2,15 mm
5 dinara	Cu 75; Zn 24,5; Ni 0,5	6,13 g	24 mm	2,15 mm
10 dinara	Cu 70; Zn 18; Ni 12	7,77 g	26 mm	2,15 mm

Sl. 2- Reversne predstave apoena od 1, 5 i 10 dinara

Sledeća novina na novom novcu je način na koji je izведен **obod**. On je prvi put na našem novcu izrađen sa vertikal-

nim zaobljenim reckama i ravnim površinma koje se naizmenično smenjuju.

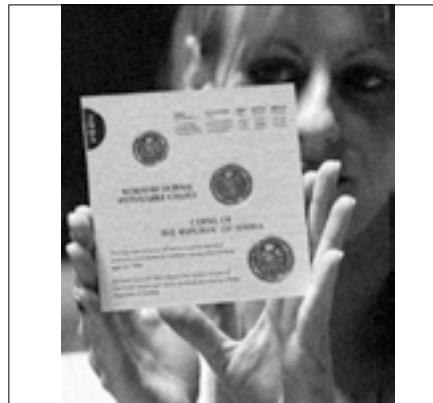
Autor dizajna našeg novca, a koji je izuzetno atraktivан i na svetskom nivou, nije poznat. Radi se, navodno, o kolektivnoj akciji Zinovih trudbenika.

Sl. 3. „Vakum pakovanje“ kovanica godine izdanja 2005.

Ovaj novi srpski novac iskovan je u beogradskoj Kovnici (ZIN) na osnovu zakonskih odredbi objavljenih u Službenom glasniku Republike Srbije br. 56 od 30. juna 2005.

Narodna banka Srbije prodaje ovu seriju kovanica od tri apoena, nominalne vrednosti 16 dinara, po ceni koja je više od 12 (dvanaest!) puta veća od nominale. Naime, takozvano vakum pa-

kovanje (Mint set, sl. 3) veoma skromnog kvaliteta izrade, prodaje se po ceni od 200 dinara. Kolecionarima, istovremeno, nije omogućena nabavka bilo kojeg apoena našeg opticajnog novca u kvalitetu kovnički sjaj (uncirculated) po nominalnoj vrednosti, a što je svetski presedan.

R.M.

SUMMARY

NEW COINS OF SERBIA

„Belgrade. National Bank of Serbia has restored the most important state distinction - the coat of arms of Serbia - to the national currency. On Friday the Central Bank promoted the new series of one, five and ten Dinara coins, as well as the 200 Dinara banknote, with Serbian coat of arms“. (News Agency report).

National Bank of Serbia had put into circulation on July 2, three new denominations of coins, which, for the first time after 101 years, have the Serbian state coat of arms on the obverse of three denominations. Also for the first time the name of the state - REPUBLIC OF SERBIA - appeared on our national currency. The name of Serbia is written in both official alphabets in this country - in Cyrillic and Latin (Fig. 1).

Out of three new coins, two had been struck in different alloy (yellow) and have different technical characteristics (see the table), while the 10 Dinara coin is the same as the previous issue of that denomination, except for the obverse design and inscription. Reverses (Fig. 2) are the same as on the series of coins dated 2003. Also a Mint set (Fig. 3) containing the three denominations had been issued.

Povodom ponovnog uvođenja vlastite srpske monete 2003. GODINE¹

Srpski dinar svih vremena

M. Babović - B. Popović
<http://www.novosti.co.yu/>

SRBIJA je menjala vladare, ali monetu - nikako. Redali su se kneževi, kraljevi, maršali... a našem "denariusu" mandat još traje. Novi, srpski dinar, posle osam decenija, od 24. marta 2003. godine, ponovo "zvecka" u našim novčanicima. Crna Gora se već ranije odlučila za evro kao sredstvo plaćanja, tako da Srbiji nije preostalo ništa drugo, osim da se vrati "starom dobrom" srpskom dinaru.

- Otkud dinar? Termin koji označava domaći srpski novac - dinar pominje se i u Dušanovom zakoniku. Naziv potiče još iz antike, od imena najčuvenije rimske monetne - denarius - objasnio je Mandić. - Na latinskom to bi značilo "desetka" i on se u Rimskoj imperiji kovao oko petsto godina. Sve do proglašenja prve Jugoslavije 1918. godine, u opticaju je bio dinar Kraljevine Srbije. Međutim, iako je dinar zadržan kao osnovna novčana jedinica, osim imena, nije imao ništa zajedničko sa "precima".

- Prvi moderni srpski dinar iskovan je 1875. godine, za vreme vladavine Milana Obrenovića. Sastojao se, kao i današnji, od 100 para, ali druge sličnosti između njih, nažalost, nema - kaže Ranko Mandić, iz Društva numizmatičara Srbije.

- Srpski dinar imao je istu vrednost kao švajcarski i tadašnji francuski franak. Vrednost srpskog zlatnika - "milandora", od 20 dinara bila je ista kao i francuskog "napoleona" od 20 franaka. Tada smo bili članovi čuvene "Latinske novčane konvencije".

Naime, srpski dinar se prvi put spominje mnogo ranije i to u arhivama s kraja 1214. godine, u vreme Stefana Prvoven-

čanog. Od tada, pa sve do pada despotovine 1459. godine, dinar su kovali gotovo svi srpski vladari i predstavljao je jedno od najbitnijih obeležja državnosti. Usled gubitka samostalnosti srpske države, sve do polovine 19. veka, u upotrebi je bio veliki broj različitih moneta stranih država.

Ubrzo nakon "decembarskog ujedinjenja" došlo je do inflacije, koje u prethodnoj državi nije bilo. Jedna za drugom redale su se devalvacije 1931., 1935. i 1939. godine.

- Stabilnost tadašnjeg dinara odgovara stabilnosti, ili bolje reći nestabilnosti, onoga vremena. Dinar se više nije kovao od srebra, već od nikla, a novčanice su se štampale u sve većim apoenima - objasnio je Mandić.

Obezvređivanje valute nastavljeno je pre, a naročito tokom Drugog svetskog rata. Srbijom su počeli da kruže poznati "Nedićevi dinari".

- U svim krajevima rasturene države koristile su se druge monete, jedino se u Srbiji zadržao dinar - čuli smo od Mandića. - Taj takozvani "Nedićev dinar" bio je osrednjeg kvaliteta i skromne vrednosti. Bez obzira na to što neko o njemu mislio, ipak se održao u opticaju skoro do 1945. godine.

Kada je 1945. godine formirana druga Jugoslavija, jedna od malobrojnih stvari koje nisu izmenjene, bio je nacionalni monetarni sistem. Dinar se "preselio" iz Kraljevine u Republiku Jugoslaviju. Kurs se tada stabilizovao na 50 dinara za jedan američki dolar.

INFLACIJA

KOLIKA je bila vrednost dinara poslednje Jugoslavije, govori i podatak da je jedan dinar iz 1965. godine vredeo deset milijardi biliona valute iz 1994. Tokom perioda hiperinflacije SRJ je izdala seriju novčanica sa enormnim nominalnim vrednostima (štampane su novčanice i u apoenima od petsto milijardi dinara).

FANTAZIJSKI NOVAC

MNOGE republike bivše SFRJ je, pred raspada države, zahvatila prava manija takozvanog fantazijskog novca.

- Neposredno pre razdruživanja, u Sloveniji su se pojavile "lipe", u Hrvatskoj "banice", u Srbiji "srbijanke", u Makedoniji "makedonke", dok se na Kosovu štampao "dardan" - rekao je Mandić. - Mnoge od ovih "novčanica" su štampali privatni, a za slovenačke "lipe" se moglo i trgovati. Čak je i bivša RSK imala svoj, krajinski dinar, a koji je bio gotovo identičan tadašnjim dinarima Republike Srbije.

SUMMARY

SERBIAN DINAR FOR ALL TIMES

This is a reprint of an article published in the Belgrade newspaper „Večernje novosti“ in 2003, on the occasion of the „return“ of the SERBIAN Dinar, i.e. minting the first coinage of the Republic of Serbia within the State Union of Serbia and Montenegro. In the article, based mainly on an interview with the editor of our magazine, short history of Serbian currency called DINAR is given, from the medieval times up to the restoration of the Serbian statehood in the 19th century.

Short notes on the inflation and the fantasy issues of coins and banknotes are also included.

¹ Prvobitno objavljeno u „Večernjim novostima“ Beograd, 15. juna 2003, a na osnovu razgovora sa urednikom našeg časopisa.

FANTAZIJSKI EVRI ZA SRBIJU I KOSOVO

Neidentifikovana, i na ovim setovima fantazijskog novca nepotpisana firma, pustila je ove godine u prodaju fantazijske evro kovanice više zemalja, između ostalih Srbije, Crne Gore, Hrvatske, Makedonije, Kosova... Svi setovi su uniformno izrađeni: Između dve kartonske korice sa slikama u boji, nalazi se deblji karton na kojem je smješteno 8 novčića „standardnih“ evro kovanica, od 1 evro centa do 2 evra.

Našim čitaocima predstavljamo sada set izdat za Srbiju (sl. 1), a takođe set za Kosovo (sl. 5), u kojem su takođe uključene kovanice sa srpskim motivima.

Sl. 1 - Euro set SERBIA 2005

Na srpskim „prototip evrima“ nalaze se sledeći motivi:

Apoeni od 1, 2 i 5 centi (iskovani od bakra, sl. 2) imaju na aversu tzv. mali srpski grb - krunisani dvoglavi orao; gore je natpis „SERBIA“, sa strana po 6 zvezdica petokraka, dole „2005“, a unutar kružnice gore sitnim slovima natpis „prove prova probe test essay“. Na reversu je, na 6 vodoravnih crtica, levo oznaka vrednosti (1 CENT, odnosno 2 CENT i 5 CENT), desno štit sa krstom vizantijskog tipa i mač sa drškom u obliku krsta. Iznad središnjeg kružnice sa strana su po 6 zvezdica, a gore isti višejezični natpis kao kod prethodnih apoena, kojim se objašnjava da se radi o „probi“.

Sl. 2

Apoeni od 10, 20 i 50 centi (iskovani od „legure zlata“, sl. 3) imaju isti avers, sem što je na njima prikazan tzv. veliki grb Srbije (u porfiru). Na reversu je na 6 vertikalnih crtica na levoj strani mala vinjeta, a na desnoj oznaka vrednosti. Iznad središnjeg kruga su zvezdice i natpis kao na prethodnim kovanicama.

Sl. 3

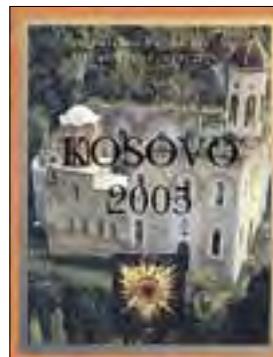

Apoeni od 1 i 2 evra (bimetali, sl. 4) u središnjem krugu izrađenog od nikla imaju na aversu bistu kralja Petra I, a u spoljnem krugu, od pozlaćenog metalu (za koji se navodi da je legura zlata - „Golden alloy“) nalaze se zvezdice i natpis kao gore. Na reversu se, na 6 horizontalnih linija, levo nalaze tri zvezde petokrake, a desno oznaka vrednosti.

Sl. 4

Kosovski set je neobičan pre svega zbog toga što se na svim koričnim stranama nalaze slike srpskih manastira, od kojih je jedan prikazan porušen u vremenu današnjem, a ispod tih manastira, umesto grba, nalazi se amblem OVK, sa albanskim natpisom „UÇK“.

Sl. 5 - Euro set KOSOVO 2005

Apoeni od 1, 2 i 5 centi (sl. 6) isti su po izgledu kao srpski primerci, sem što se umesto srpskog grba, na njima nalazi prikaz srpskog manastora, i što umesto „Srbija“ na njima piše „KOSOVO“.

Sl. 6

Sl. 7

Apoeni od 10, 20 i 50 centi (sl. 7) takođe su gotovo identični srpskim apoenima, samo što se na njima, umesto velikog grba Srbije, nalazi mali srpski grb.

Sl. 8

Identični su i apoeni od 1 i 2 evra (sl. 8), samo što se umesto biste kralja, na njima nalazi glava neidentifikovane žene u marami.

Oznaka „1/7000“ na prvoj koričnoj strani označava veličinu emisije: 7000 setova.

SUMMARY

PATTERN - PROTOTYPE EURO COINS FOR SERBIA AND KOSOVO

An unknown company had issued the fantasy sets of Euro coins, called patterns / prototypes for different European countries, including Serbia, Montenegro, Croatia, Macedonia etc. Here a set issued for Serbia is described (Fig. 1), same as the Kosovo set (Fig. 5) which has very much the Serbian designs on its coins.

On the Serbian 1, 2 and 5 cent coins (Fig. 2) is the small coat of arms of Serbia on obverse; on reverse is a shield with a cross and a sword. Denominations of 10, 20 and 50 cent (Fig. 3) have the big Serbian coat of arms on obverse, and value on reverse, while the 1 and 2 euro coins (Fig. 4) have on obverse bust of king Peter I Karageorgevich.

Design of the Kosovo „pattern“ cents (Fig. 6 and 7) is very much alike. On obverse of the 1 and 2 euro (Fig. 8) is a portrait of an unknown woman with the kerchief on her head.

SVETSKE DRŽAVE I TERITORIJE KOJE DANAS IZDAJU NOVAC - IV

Countries and territories of the world which are now issuing money, with EURO exchange rates in July, 2005

KURSNA LISTA ZA SVETSKE VALUTE SREDINOM JULIA 2005. GODINE

Vrednost nacionalnih valuta svih zemalja sveta izražena je prema evru, napr. 1 EUR = SRPSKIH DINARA (CSD) 83,11. Zemlje EMU i druge koje koriste EVRO (vrednost 1,00) nisu navedene u ovoj listi.

ALBANSKI LEK - ALL. 121,93	EL SALVADORSKI KOLON - SVC. 10,53	KAJMANSKA OSTRVA: DOLAR - KYD. 1,47
ALŽIRSKI DINAR - DZD. 88,73	ERITREJSKA NAKFA - ERN. 16,24	KAMBODŽANSKI RIEL - KHR. 4933,52
ANGILJA DOLAR - XCD. 3,21	ESTONSKI KRON - EEK. 15,61	KAMERUN: CAF - XAF. 653,97
ANGOLSKA NOVA KVANZA - AOA. 107,06	ETIOPIJSKI BIR - ETB. 10,12	KANADSKI DOLAR - CAD. 1,47
ARGENTINSKI PEZO - ARS. 3,44	FIDŽI DOLAR - FJD. 2,07	KATARSKI RIJAL - QAR. 4,38
ARUBA GULDEN - AWG. 2,16	FILIPINSKI PEZO - PHP. 67,24	KAZAHSTANSKI TENGE - KZT. 1,47
AUSTRALIJSKI DOLAR - AUD. 1,61	FOKLANDSKA OSTRVA: FUNTA - FKP. 1,92	KENIJSKI ŠILING - KES. 163,17
AVGANISTANSKI AFGANI - AFA. 51,74	FRANCUSKA POLINEZIJA: FRANAK - XPF. 116,72	KILING KOKOSOVA OSTRVA: DOLAR-AUD. 1,61
AZERBEJDŽANSKI MANAT - AZM. 5666,33	GABON: CAF - XAF. 653,97	KINESKI JUAN - CNY. 9,96
BAHAMSKI DOLAR - BSD. 1,20	GAMBIJSKI DALASI - GMD. 32,73	KIPARSKA FUNTA - CYP. 0,57
BAHREINSKI DINAR - BHD. 0,45	GANAJ: CEDI - GHC. 10739,40	KIRGISTANSKI SOM - KGS. 49,28
BANGLADEŠKA TAKA - BDT. 77,72	GERNZI FUNTA - GBP. 0,69	KIRIBATI DOLAR - AUD. 1,61
BARBADOS DOLAR - BBD. 2,39	GIBRALTARSKA FUNTA - GIP. 2,12	KOLUMBIJSKI PEZO - COP. 2805,31
BELIZE DOLAR - BZD. 2,37	GRENADA I.K. DOLAR - XCD. 3,21	KOMORI: FRANAK - KMF. 486,13
BELORUŠKA RUBLJA - BYR. 2587,09	GRUZIJSK LARI - GEL. 2,18	KONGO, D. R. (Kinšasa): FRANAK - CDF. 577,58
BERMUDSKI DOLAR - BMD. 1,19	GVAJANSKI DOLAR - GYD. 228,62	KONGO (Brazavil): CAF - XAF. 653,97
BOCVANSKA PULA - BWP. 0,22	GVATEMALSKI KVECAL - GTQ. 9,12	KOREJA, JUŽNA: VON - KRW. 1249,02
BOLIVIJSKI BOLIVARO - BOB. 9,71	GVINEJSKI FRANAK - GNF. 4398,05	KOREJA, SEVERNA: VON - KPW. 2,65
BiH KONVERTIBILNA MARKA - BAM. 1,95	GVINEJA BISAU: ZAPADNOARIČKI FRANAK (ZAF) - XOF. 653,97	KOSTARIKANSKI KOLON - CRC. 576,74
BRAZILSKI REAL - BRL. 2,81	HAITSKI GOURDE - HTG. 50,12	KUBANSKI PEZO - CUP. 1,20
BRUNEJSKI DOLAR - BND. 2,03	HOLANDSKI ANTILI: GULDEN - ANG. 2,13	KUKOVA OSTRVA: DOLAR - NZD. 1,79
BUGARSKI LEV - BGN. 1,95	HONDURAS LEMPIRA - HNL. 22,69	KUVAJTSKI DINAR - KWD. 0,35
BURKINA FASO FRANAK - XOF. 653,97	HONG KONG DOLAR - HKD. 9,36	LAOSKI KIP - LAK. 12511,90
BURUNDI FRANAK - BIF. 1305,52	HRVATSKA KUNA - HRK. 7,28	LESOTO: RAND - LSL. 7,93
BUTANSKI NGULTRUM - BTN . 52,20	INDIJSKA RUPIJA - INR. 52,31	LETONIJSKI LATS - LVL. 0,70
CENTR. AFRIČKI FRANAK (CAF) - XAF. 653,97	INDONEZIJSKA RUPIJAH - IDR. 11768,20	LIBANSKA FUNTA - LBP. 1806,15
ČAD: CAF - XAF. 653,97	IRAČKI DINAR - IQN. 10817,60	LIBERIJSKI DOLAR - LRD. 68,59
ČEŠKA KORUNA - CZK. 30,24	IRANSKI RIJAL - IRR. 1775,18	LIBIJSKI DINAR - LYD. 1,59
ČILEANSKI PEZO - CLP. 694,18	ISLANDSKA KRUNA - ISK. 78,62	LITVANSKI LITAS - LTL. 3,45
DANSKA KRUNA - DKK. 7,46	ISTOČNO KARIPSKI DOLAR - XCD. 3,21	MADAGASKARSKI FRANAK - MGF. 2429,66
DOMINIKA: ISTOČNO-KARIBSKI (I.K.) DOLAR - XCD. 3,21	IZRAELSKI ŠEKEL - ILS. 5,46	MAĐARSKA FORINTA - HUF. 246,13
DOMINIKANSKA REPUB.: PEZO - DOP. 34,23	JAMAJKA DOLAR - JMD. 73,98	MAKAO: PATAKA - MOP. 9,63
DŽIBUTI FRANAK - ĐP. 209,25	JAPANSKI JEN - JPY. 135,02	MAKEDONISKI DENAR - MKD. 61,10
DŽERZI FUNTA - GBP. 0,69	JEMENSKI RIAL - YER. 217,86	MALAVI KVAČA - MWK. 145,66
EGIPATSKA FUNTA - EGP. 6,94	JERMENSKI DRAM - AMD. 541,48	MALDIVSKA RUFIJA - MVR. 15,19
EKVADORSKI DOLAR - ECS. 30,13	JORDANSKI DINAR - JOD. 1,17	MALEZIJSKI RINGIT - MYR. 4,57
EVATORIJALNA GVINEJA: CAF - XAF. 653,97	JUŽNOAFRIČKI RAND - ZAR. 7,96	MALI: ZAF - XOF. 653,97
		MALTEŠKA LIRA - MTL. 3,37

1 Evro (EUR) se koristi u sledećim zemljama - Andora, Austrija, Azori, Belgija, Finska, Francuska, Francuska Gijana, Grčka, Gvadelup, Holandija, Irska, Italija, Luksemburg, Madera, Martinik, Monako, NemačkaPortugal, Reunion, San Marino, San Pjer i Mikelon, Španija i Vatikan. Na kraju ovog pregleda navodimo koruse valuta koje su korištene u tim zemljama pre uvođenja zajedničke monetarne unije.

MARŠALSKA OSTRVA: DOLAR - USD. 1,20
 MAROKANSKI DIRHAM - MAD. 10,95
 MAURICIJUS RUPIJA - MUR. 35,08
 MAURITANSKI FRANAK - MRO. 317,08
 MEKSIČKI PEZO - MXN. 12,76
 MIJANMARSKI KJAT - MMK. 7,73
 MIKRONEZIJA: DOLAR - USD. 1,20
 MOLDAVSKI LEJ - MDL. 15,02
 MONGOLIJSKI TUGRIK - MNT. 1435,53
 MOZAMBIK METIKAL - MZM. 28999,50
 NAGORNO KARABAH: DRAM - AMD. 541,48
 NAMIBIJSKI RAND - NAD. 7,93
 NAURU: DOLAR - AUD. 1,61
 NEPALSKA RUPIJA - NPR. 83,33
 NIGER: ZAF - XOF. 653,97
 NIGERIJSKA NAIRA - NGN. 158,84
 NIKARAGVANSKI ORO - NIO. 19,70
 NIUE: DOLAR - NZD. 1,79
 NORVEŠKA KRUNA - NOR. 7,94
 NOVA KALEDOIJA: FRANK - XPF. 116,72
 NOVO ZELANDSKI DOLAR - NZD. 1,79
 OBALA SLONOVAČE: ZAF - XOF. 653,97
 OLDERNI: FUNTA - GBP. 0,69
 OMANSKI RIAL - OMR. 0,46
 OSTRVO ČOVEKA: FUNTA - GBP. 0,69
 PALAU: DOLAR - AUD. 1,61
 PAKISTANSKA RUPIJA - PKR. 71,70
 PANAMSKI BILBAO - PAB. 1,20
 PAPUA NOVA GVINIJA: KINA - PGK. 3,81
 PARAGVAJSKI GVARANI - PYG. 7267,91
 PERUNSKI SOL - PEN. 3,91
 PITKERN: DOLAR - USD. 1,20
 POLJSKI ZLOT - PLN. 4,13

PRIDJEESTROVSKA RUBLJA - TR. 10,70
 RUANDA FRANAK - RWF. 652,37
 RUMUNSKI novi LEJ - RON. 3,56
 RUSKA RUBLJA - RUB. 34,52
 SAO TOME I PRINSIPE: DOBRA - STD. 10025,90
 SAUDIJSKA ARABIJA: RIJAL - SAR. 4,51
 SEJŠELSKA RUPIJA - SCR. 6,25
 SENEGAL: ZAF - XOF. 653,97
 SEVERNA MARIJANSKA OSTR.: DOLAR - USD. 1,20
 SIJERA LEONSKI LEONE - SLL. 2827,75
 SINGAPURSKI DOLAR - SGD. 2,03
 SIRIJSKA FUNTA - SYP. 62,46
 SAD DOLAR - USD. 1,20
 SLOVAČKA KORUNA - SKK. 38,98
 SLOVENAČKI TOLAR - SIT. 239,97
 SOLOMONSKA OSTRVA: DOLAR - SBD. 8,95
 SOMALIJSKI ŠILING - SOS. 3155,04
 SRPSKI DINAR - CSD. 83,11
 SUDANSKI DINAR - SDD. 300,93
 SURINAMSKI DOLAR - SRD. 3,25
 SVAZILENDSKI LILANGONI - SZL. 7,93
 SVETA JELENA: FUNTA - SHP. 2,12
 SVETA LUCIJA: I.K. DOLAR - XCD. 3,21
 SVETI VINSENT: I.K. DOLAR - XCD. 3,21
 SVETI KRISTOFER I NEVIS: I.K. DOLAR - XCD. 3,21
 ŠRI LANKA RUPIJA - LKR. 120,91
 ŠVAJCARSKI FRANAK - CHF. 1,56
 ŠVEDSKA KRUNA - SEK. 9,39
 TADŽIKISTANSKA RUBLJA - TJS. 3,34
 TAJLANDSKI BAHT - THB. 50,27
 TAJVANSKI DOLAR - TWD. 38,32
 TANZANIJSKI ŠILINGI - TZS. 1353,71

TIMOR PATAKA - TPP. 14,68
 TOGO: ZAF - XOF. 653,97
 TOKELAU OSTRVA: DOLAR - NZD. 1,79
 TONGA: PAINGA - TOP. 2,38
 TRINID I TOBAGO DOLAR - TTD. 7,52
 TRISTAN DA KUHA: FUNTA - GBP. 0,69
 TUNISKI DINAR - TND. 1,69
 TURKMENISTANSKI MANAT - TMM. 6194,57
 TURSKA nova LIRA - TRY. 1,61
 TURKA I KAIKOSKA OSTRVA: DOLAR - USD. 1,20
 TUVALU: DOLAR - AUD. 1,61
 UGANDSKI ŠILING - UGX. 2081,70
 UJED. ARAPSKE EMIRATI: DIRHAM - AED. 4,42
 UKRAJINSKA GRIVNA - UAH. 6,03
 URUGVAJSKI PEZO - UYU. 29,55
 UZBEKISTANSKI SUM - UZS. 1346,32
 VANUATUANSKI VATU - VUV. 132,60
 VELIKA BRITANIJA: FUNTA - GBP. 0,69
 VENECUELANSKI BOLIVAR - VEB. 2580,59
 VIJETNAMSKI DONG - VND. 19093,90
 ZAMBIJSKA KVAČA - ZMK. 5414,84
 ZAPADNA SAMOA: TALA - WST. 3,32
 ZAPADNO AFRIČKE DRŽAVE: FRANAK (ZAF) - XOF. 653,97
 ZELENORTSKA OST.: ESKUDO - CVE. 100,20
 ZIMBABVE DOLAR - ZWD. 12628,80

Cene plemenitih metala u € - jul 2005.

	1 oz	1 g
Srebro	5,80	0,19
Zlato	350,70	11,28
Platina	525,50	23,83

PRETHODNE VALUTE ZEMALJA EMU

1 EVRO imao je 1.1.2002. godine sledeću vrednost u navedenim valutama, a koji se kurs i danas primenjuje prilikom njihovih zamena u bankama zemalja EMU:

AUSTRIJSKI ŠILING - ATS. 13,76
 BELGIJSKI FRANAK - BEF. 40,34
 FINSKA MARKA - FIM. 5,95
 FRANSUSKI FRANAK - FRF. 6,56

GRČKA DRAHMA - GRD. 340,75
 HOLANDSKI GULDEN - NLG. 2,20
 IRSKA FUNTA (Punt) - IEP. 0,79
 ITALIJANSKA LIRA - ITL. 1936,27

LUKSEMBURGŠKI FRANAK - LUF. 40,34
 NEMAČKA MARKA - DEM. 1,96
 PORTUGALSKI ESKUDO - PTE. 200,48
 ŠPANSKA PEZETA - ESP. 166,39

Osnovni podaci o zemljima (nastavak)

SAO TOME I PRINSIPE (Saint Thomas & Principe Islands). Bivša portugalska kolonija u Gvinejskom zalivu, 241 km zapadno od afričke obale. Nezavisna država od 12. VII 1975. godine. Ime 960 km² i 121.000 stanovnika. Glavni grad: Sao Tome. Monet. sistem: 1 DOBRA = 100 centimos.

SAUDIJSKA ARABIJA (Saudi Arabia). Ova država, koju je osnovao Abd Al-Aziz bin Saud

(1882-1953) zauzima 4/5 Arabijskog poluostrva. Ime 2.145.690 km² i 16,1 miliona stanovnika. Glavni grad: Rijad. Monet. sistem: 1 RIYAL = 100 halava.

SEJŠELI (Seychelles). Arhipelag od 85 granitnih i koralnih ostrva u Indijskom Okeanu, 865 km severoistočno od Madagaskara, nezavisna država od 28. VI 1976. godine. Ime 455 km² i 70.000 stanovnika. Glavni grad: Victoria. Monet. sistem: 1 RUPEE = 100 cents.

SENEGAL (Senegal). Država u središnjem delu zapadne Afrike, na obali Atlanskog okeana,

između Mauritanije i Gvineje. Nezavisna država od 20. VIII 1960. godine. Ime 196.190 km² i 7,5 miliona stanovnika. Glavni grad: Dakar. Monet. sistem: 1 FRANC = 100 centimes.

SEVERERNA MARIJANSKA OSTRVA (Northern Mariana Islands). Grupa od 16 ostrva (od kojih su samo 6 naseljeni) u zapadnom Pacifiku, od 1947. do 1878. godine bili teritorija SAD, ranije pod japanskom kontrolom. Sada imaju lokalnu upravu pod američkim protektoratom. Imaju ukupno 479 km² i 78.000 stanovnika. Glavno ostrvo koje služi kao galvni

grad je Saipan. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

SIJERA LEONE (Siera Leona). Država na zapadnoj obali Afrike, nezavisna od 27. IV 1961. godine. Ima 71.740 km^2 i 4,1 miliona stanovnika. Glavni grad: Freetown. Monet. sistem: 1 LEONE = 100 cents.

SINGAPUR (Singapour). Članica Britanskog Komonvelta na krajnjem jugu Indokine, nezavisna država od 9. VIII 1965. Ima 633 km^2 i 2,7 miliona stanovnika. Glavni grad: Dingapur. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

SIRIJA (Syria). Arapska republika na istočnoj obali Sredozemnog mora, nezavisna od 1. I 1994. Ima 185.180 km^2 i 12 miliona stanovnika. Glavni grad: Damask. Monet. sistem: 1 LIRA (POUND) = 100 piastres.

SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE (United States of America). Federacija od 50 saveznih država, ima $9.363.383 \text{ km}^2$ i 200 miliona stanovnika. Glavni grad: Vašington, Distrikt Kolumbije (Washington, D.C.) Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

SLOVAČKA (Slovakia). Bivša država Čehoslovačke koja se mirnim putem razdružila od Češke i postala nezavisna 1. I 1993. godine. Izdavala je takođe sopstveni novac u II svetskom ratu kao Autonomna Republika (1939-1945). Ima 49.035 km^2 i 5 miliona stanovnika. Glavni grad: Bratislava. Monet. sistem: 1 KORUNA = 100 halterov.

SLOVENIJA (Slovenia). Prva država koja se odvojila od Jugoslavije, proglašila nezavisnost 25. VI 1991. godine. Ima 7.819 km^2 i 1.900.000 stanovnika. Glavni grad: Ljubljana. Monet. sistem: 1 TOLARA = 100 stotinov.

SOLOMONSKA OSTRVA (Solomon Islands). Grupa ostrva u jugozapadnom Pacifiku, istočno od Papua-Nove Gvineje. Nezavisna država od 7. VII 1978, članica Britanskog komonvelta. Ima 28.450 km^2 i 324.000 stanovnika. Glavni grad: Homoara. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

SOMALIJA (Somalia). Država na istočnoj obali Afrike, nezavisna od 1960. godine. Ima 637.660 km^2 i 8,2 miliona stanovnika. Glavni grad: Mogadiš. Monet. sistem: 1 SHILLING = 100 senti.

SRBIJA (Serbia). Srpska državnost koja je ponovo uspostavljena 1804. godine trajala je do ujedinjenja u Kraljevinu SHS 1918. Kraljevina Srbija imala je 80.000 km^2 i 4,5 miliona stanovnika. Nakon raspada Prve Jugoslavije (Kraljevine), tzv. uža Srbija bila je pod nemačkom okupacijom, sa vladom na čijem je čelu bio general Milan Nedić. I u tom periodu nastavlja sa tradicijom kovanja sopstvene monetе. Sada je u sastavu Državne zajednice Srbije i Crne Gore, u okviru koje ponovo izdaje sopstveni novac, srpski dinar, čiji je međunarodni kod „CSD”, gde se „CS” može tumačiti kao dvojezičan naziv države (СРБИЈА - SRBIJA), a „D” predstavlja naziv njene monete - DINAR. Srbija danas ima 88.361 km^2 i 10 miliona stanovnika. Glavni grad: Beograd. Monet. sistem: 1 DINAR = 100 para.

SUDAN (Sudan). Država u istočnom delu Afrike, nezavisna od 1. I 1956. godine. Ima

$2.595.810 \text{ km}^2$ i 24,5 miliona stanovnika. Glavni grad: Kartum. Monet. sistem: 1 DINAR = 100 dirhams.

SURINAM (Surinam). Nekadašnja Holandska Gvajana, država na obali Južne Amerike, nezavisna od 25. XII 1980. godine. Ima 163.289 km^2 i 401.000 stanovnika. Glavni grad: Paramaribo. Monet. sistem: 1 GULDEN = 100 cents.

SVAZILEND (Swaziland). Kraljevina unutar teritorije Južnoafričke Republike, nezavisna država od 6. IX 1968. godine. Ima 17.360 km^2 i 1 765.000 stanovnika. Glavni grad: Mbabane. Monet. sistem: 1 LILANGENI = 25 luhlanga; 1 luhlanga = 100 cents.

SVETA JELENA (Saint Helena). Ostrvo, britanska kolonija, 1850 km zapadno od afričke obale. Poznata po Naoleonovom zatočeništvu. Ima 410 km^2 i 7000 stanovnika. Glavni grad: Džejmstaun (Jamestown). Monet. sistem: 1 POUND = 100 pence.

SVETA LUCIJA (Saint Lucia). Ostrvska zemlja u Karibima, jedno od Ostrva privetrine. Bivša britanska kolonija, nezavisna država od 1979. godine. Ima 616 km^2 i 156.000 stanovnika. Glavni grad: Castries. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

SVETI KRISTOFER I NEVIS (St. Kitts and Nevis). Federacija St. Kits (raniji naziv Sv. Kristofer) i Nevis nalazi se u Karibima, među tzv. Ostrvima zavetrine. Nezavisna država od avgusta 1983. Državna zajednica održala se i nakon neuspelog referenduma o otcepljenju održanog u Nevisu 1998. god. Država i ma 261 km^2 i 39.000 stanovnika. Glavni mesto je Basseterre. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

SVETI VINSENT (Saint Vincent). Vulkansko ostrvo u Karibima, severno od Trinidadada i Tobaga, u državnoj zajednici sa Grenadine ostrom. Nezavisna država od 1979. godine. Ima 340 km^2 i 105.000 stanovnika. Glavni grad: Kingstown. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

ŠPANIJA (Spain). Kraljevina na Pirinejskom poluostrvu, ima 504.714 km^2 i 39,4 miliona stanovnika. Glavni grad: Madrid. Monet. sistem: 1 PESETA = 100 centimes, a od 2002. godine: EURO.

ŠRI LANKA (Sri Lanka). Ostrvska država, 29 km južno od Indije, nezavisna od 4. 2. 1948. Do 1972. godine zvala se Cejlon, a potom Demokratska Socijalistička Republika Šri Lanka (Shri Lanka, što znači Blistavo ostrvo). Ima 65.610 km^2 i 17 miliona stanovnika. Glavni grad: Kolombo. Monet. sistem: 1 RUPEE = 100 cents.

ŠVAJCARSKA (Switzerland). Konfederacija koja se sastoji od 23 kantona, a postoji od 1. VIII 1291. godine. Ima 41.290 km^2 i 6,6 miliona stanovnika. Glavni grad: Bern. Monet. sistem: 1 FRANC = 100 rappen.

ŠVEDSKA (Sweden). Skandinavska kraljevina koju je osnovao Olaf Skottkonnung u 10. veku. Ima 449.960 km^2 i 8,5 miliona stanovnika. Glavni grad: Štokholm. Monet. sistem: 1 KRONA = 100 ore.

TADŽIKISTAN (Tajikistan). Republika Tadžikistan (izvorno: Чумхурија Тоҷикистон) formirana je od pokrajina Buhara i Turkestana u kojima pretežno žive Tadžici. Nalazi se između Uzbekistana, Kirgizije, Avganistana i Kine. Od 1929. godine bila je sovjetska republika, a od 1990. samostalna država. Ima 143.100 km^2 i 6 miliona stanovnika. Glavni grad: Dušanbe. Monet. sistem: 1 ROUBLE (rublja) = 100 drams.

TAJLAND (Thailand). Kraljevina u Indokini, ranije poznata po imenu Sijam. Postoji od 6. veka n.e. i jedina je zemlja ovog dela Azije koja nikada nije bila kolonija. Ima 514.999 km^2 i 55 miliona stanovnika. Glavni grad: Bangkok. Monet. sistem: 1 BAHT = 100 satang.

TAJVAN ili Formoza (Taiwan). Tzv. Republika Kina (Čan-Kaj-Šekova „nacionalistička Kina”), nalazi se na nekoliko ostrva, a kao samostalna država postoji od 8. XII 1949. godine. Ima 35.980 km^2 i 20,2 miliona stanovnika. Glavni grad: Taipei. Monet. sistem: 1 YUAN = 10 chiao; 1 chiao = 10 cents (fen).

TANZANIJA (Tanzania). Država na istočnoj obali Afrike, sastoji se od Tnjanike i ostrva Zanzibar i Pemba. Ima 945.090 km^2 i 22,5 miliona stanovnika. Glavni grad: Dar es Salama („Rajski mir”). Monet. sistem: 1 SHILLINGI = 100 senti.

TIMOR, ISTOČNI (East Timor). Nezavisna država na ostrvu Timor, čiji zapadni deo pripada Indoneziji. Bivša portugalska kolonija, zatim deo Indonezije, a od 20. maja 2002. godine nezavisna država. Ima 15.007 km^2 i 1 milion stanovnika. Glavni grad: Dili. Monet. sistem: 1 PATACA = 100 avos.

TOGO (Togo) Deo bivše nemačke kolonije Togoland, nalazi se u Gvinejskom zalivu na zapadnoj obali Afrike, između Gane i Dahomeja. Nezavisna država od 27. IV 1960. Ima 56.790 km^2 i 3,4 miliona stanovnika. Glavni grad: Lome. Monet. sistem: 1 FRANC = 100 centimes.

TOKELAU OSTRVA (Tokelau Islands). Teritorija Novog Zelanda u Južnom Pacifiku od kojeg je udaljena 3379 km prema jugozapadu. Ova mala skupina ostrva ima ukupno 10 km^2 i 2000 stanovnika. Glavno mesto: Fenuafala na ostrvu Fakofa. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

TONGA (Tonga). Kraljevina, arhipelag od 150 ostrva u južnom Pacifiku, istočno od Fidžija. Nezavisna država od 4. VI 1970. godine. Ima 748 km^2 i 100.000 stanovnika. Glavni grad: Nuku'alofa. Monet. sistem: 1 PA'ANGA = 100 seniti.

TRINID I TOBAGO (Trinidad and Tobago). Bivša britanska kolonija, sada nezavisna država (od 1962. godine), članica Britanskog komonvelta. Nalazi se 11 km od obale Venecuele. Ima 5.130 km^2 i 1,2 miliona stanovnika. Glavni grad: Port-of-Spain. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

TRISTAN DA KUNJA (Tristan da Cunha). Britanska kolonija u južnom Atlantiku, između Rta Dore nade i Južne Amerike. Ima 104 km² i manje od 300 stanovnika. Glavno me-

sto je selo Edinbourg. Monet. sistem: 1 POUND = 4 crowns: 1 crown = 25 pence.

TUNIS (Tunisia). Afrička država između Alžira i Libije, nezavisna od 20. III 1956. godine (kao kraljevina), a od 25. VIII 1957. je republika. Ima 163.610 km² i 8 miliona stanovnika. Glavni grad: Tunis. Monet. sistem: 1 DINAR = 1000 millim.

TURSKA I KAIKOSKA OSTRVA (Turks & Caicos Islands). Britanska kolonija u zapadnim Indima, na istočnom kraju Bahamskih ostrva. Imaju 430 km² i 10.000 stanovnika. Glavni grad: Cokburn Town na ostrvu Grand Turk. Monet. sistem: 1 CROWN = 1 US Dollar = 100 cents.

TURKMENISTAN (Turkmenistan). Bivša sovjetska republika, nezavisna država od oktobra 1991. godine. Ima 488.100 km² i 3,5 miliona stanovnika. Glavni grad: Aškabad (ranije Poltoratsk). Monet. sistem: 1 MANAT = 100 tennessi.

TURSKA (Turkey) Turska kao republika postoji od 29. X 1923. godine, pre tog bila je carevina, nekada moćna Otomanska imperija. Zauzima celu teritoriju Malu Aziju, a manjim delom je u Evropi (oblast Istočne Rumelije). Ima 780.580 km² i 55,4 miliona stanovnika. Glavni grad: Ankara. Monet. sistem: 1 LIRA = 100 kurus.

TURKA I KAIKOSKA OSTRVA (Turks & Caicos Islands). Britanska kolonija u Zapadnim Indima, na istočnoj strani ostrva Bahama. Ima 430 km² i 10.000 stanovnika. Glavni grad: Cockburn Town. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents, dok se za kolezionare kuje sopstveni novac: KRUNA (crown), koja je iste vrednosti kao optičajni američki dolar.

TUVALU (Tuvalu). Ostrvska država u južnom Pacifiku, severno od Filipiona, nezavisna od 1. X 1978. godine. Ima 26 km² i 9000 stanovnika. Glavno mesto: Funafuri. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

UGANDA (Uganda). Država u ekvatorijalnom delu centralno-istočne Afrike, nezavisna od 9. X 1962. godine. Ima 236.409 km² i 17 miliona stanovnika. Glavni grad: Kampala. Monet. sistem: 1 SHILLING = 100 cents.

UJEDINENI ARAPSKI EMIRATI (United Arab Emirates). Sedam arapskih šeikata (račnici „trucijalni šeikati“) duž južne obale Persijskog zaliva, formirani 2. XII 1972. Imaju ukupno 683.600 km² i 2,1 miliona stanovnika. U ovom zajednicu nalaze se: Abu Dabi, Dubaj, Al-Šarjah, Ajman, Um-Al Kivan, Ras-Al-Kaima i Fudžeira. Glavni grad: Abu Dabi. Monet. sistem: 1 DINAR = 1000 fils.

UKRAJINA (Ukraine). Ranija Ukrainska SSR u sastavu Sovjetskog saveza, nezavisna država od 24. VIII 1991. godine. Ima 603.700 km² i 60 miliona stanovnika. Glavni grad: Kijev. Monet. sistem: 1 GRIVNA (hrivna) = 100 kopejki (kepeeks).

URUGVAJ (Uruguay). Država na jugoistočnoj obali Južne Amerike, nezavisna od 1828. godine. Ima 176.200 km² i 3 miliona stanovnika. Glavni grad: Montevideo. Monet. sistem: 1 PESO = 100 centesimo.

UZBEKISTAN (Uzbekistan). Ranija Uzbek SSR u sastavu bivšeg Sovjetskog saveza, sada nezavisna država (od 20. VI 1990.) nalazi se severno od Avganistana. Ima 447.400 km² i 20,3 miliona stanovnika. Glavni grad: Taškent. Monet. sistem: 1 SOM = 100 tiyin.

VANUATU (Vanuatu). Bivša kolonija Novi Hebridi, grupa ostrva u južnom Pacifiku. Od 1980. godine nezavisna država unutar britanskog Komonvelta. Ima 14.760 km² i 165.000 stanovnika. Glavni grad: Port-Vila. Monet. sistem: 1 VATU (nema sitnijih apoena.)

VATIKAN (Vatican). Papska država, nezavisna od 11. II 1929. godine. Ima 0,44 km² i 775 stanovnika. Sastoji se od vatikana, Sv. Petra, dvorca Gandolfo i još 13 zgrada u Rimu. Monet. sistem: 1 LIRE = 100 centisimi, a od 2001. godine EURO.

VELIKA BRITANIJA (Great Britain). Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Severne Irске je ostrvska država i matica Britanskog komonvelta. Bez prekomorskih poseda i kolonija ima 244.820 km² i 56,4 miliona stanovnika. Glavni grad: London. Monet. sistem: 1 POUND = 100 pence.

VENECUELA (Venezuela). Ova država, čije ime znači „Mala Venecija“, nalazi se na severnoj obali Južne Amerike. Nezavisna je od 1830.

godine. Ima 912.050 km² i 20 miliona stanovnika. Glavni grad: Karakas (Caracas). Monet. sistem: 1 BOLIVAR = 100 centavos.

VIJETNAM (Vietnam). Bivša države Južni i Severni Vijetnam ujedinile su se, nakon pobeđe Južnog Vijetnama nad Sjedinjenim Američkim Državama, 2. VII 1976. godine. Nalazi se u Indokini, a ima 171.665 km² i 20 miliona stanovnika. Glavni grad: Seul. Monet. sistem: 1 DONG = 100 XU

ZAIR (bivši Beli Konga), nekadašnji naziv (od 1971. do 1977.) za sadašnju državu Demokratska Republika Kongo, q.v.

ZAMBIJA (Zambia). Bivša britanska kolonija Severna Rodezija, nezavisna država od 24. X 1964. Nalazi se u centralnom delu Afrike, između Angole i Mozambika. Ima 752.610 km² i 8 miliona stanovnika. Glavni grad: Lusaka. Monet. sistem: 1 KWACHA = 100 ngwee.

ZAPADNA SAMOA (Western Samoa). Država u Tihom oceanu, 2574 km severoistočno od Novog Zelanda, nezavisna država od 1. I 1962. godine. Ima 2860 km² i 182.000 stanovnika. Glavni grad: Apia. Monet. sistem: 1 TALA = 100 sene.

ZAPADNO AFRIČKE DRŽAVE (West African States). Grupa država koje izdaju zajednički novac od 1959. godine. Imaju ukupnu površinu od 4.742.495 km² i 17 miliona stanovnika. Te države su: Benin, Burkina Faso, Mali, Togo, Niger Obala Slonovače, Saharavi i Senegal. Monet. sistem: 1 FRANC = 100 centimes.

ZELENORTSKA OSTRVA (Cape Verde). Najmanja afrička republika, nalazi se u Atlantskom oceanu, 600 km zapadno od Senegala. Bivša portugalska kolonija, nezavisna od 5. VII 1975. godine. Ima 4030 km² i 436.000 stanovnika. Glavni grad: Praia. Monet. sistem: 1 ESCUDO = 100 centavos.

ZIMBABVE (Zimbabwe). Ranija britanska kolonija Južna Rodezija u jugoistočnom delu Afrike, nezavisna država od 18. IV 1980. godine. Ima 390.580 km² i 10,1 miliona stanovnika. Glavni grad: Salsberi. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

Pripremio: R. Mandić

REDENOMINACIJA RUMUSKOG NOVCA

Od 1. jula 2005. godine rumunski lej, kao zakonsko sredstvo plaćanja, čiji je kod bio ROL, promenio je vrednost tako, što je 10.000 starih leja zamjenjeno sa 1 novim lejom, čiji je kod RON.

Nove novčanice su iste po boji, materijalu izrade (polimer) i vrlo slične po dizajnu stariim novčanicama, što se najbolje vidi iz primera banknote od 1.000.000 ROL koja odgovara novoj novčanici od 100 RON (novih leja).

Metalni novac u opticaju sastoji se od četiri apoena: 1, 5, 10 i 50 bani, dok se banknote izdaju u apoemima od 1, 5, 10, 50, 100 i 500 lei. Paralelno sa novim, u opticaju su i stare novčanice i kovani novac, a koje će biti zakonsko sredstvo plaćanja do kraja decembra 2006. godine.

NOVA NOVČANICA OD 200 DINARA

Narodna banka Srbije, Beograd
<http://www.nbs.yu/serbian/index.htm>

Novčanica nominalne vrednosti 200 dinara

godina izdanja:	2005.
opis lica:	portret Nadežde Petrović, prikaz skulpture Nadežde Petrović, obrisi crkve manastira Gračanica, slikarska četkica
opis naličja:	figura Nadežde Petrović kao dobrovoljne bolničarke u vreme Prvog balkanskog rata. prikaz crkve manastira Gračanica, deo kompozicije s jedne od slika Nadežde Petrović
dimenzije:	70 x 147 mm
boja:	braoncrvena, plava
u optičaju:	od 2. jula 2005. Radovan Jelašić Potpis guvernera

„Službeni glasnik RS”, br 56/2005

Na osnovu člana 55. stav 1. Zakona o Narodnoj banci Srbije („Službeni glasnik RS”, br. 72/2003 i 55/2004), guverner Narodne banke Srbije donosi

O D L U K U O IZDAVANJU I OSNOVNIM OBELEŽJIMA NOVČANICE OD 200 DINARA

1. Narodna banka Srbije izдаće novčanicu od 200 dinara.
2. Novčanica od 200 dinara štampaće se na toniranoj zaštićenoj hartiji s multitonskim vodenim znakom u vidu portreta Nadežde Petrović i OVD elementom na licu novčanice (u daljem tekstu: kinegram), koji je plasiran u donjem desnom uglu punog štampanog dela između portreta i oznake vrednosti apoena „200”. Kinegram kao elemente sadrži oznaku vrednosti apoena „200” i stilizovani prikaz slikarske palete sa ukrštenim četkicama, mikrotekst „200 dinara” isписан cirilicom i latinicom po obodu palete, a unutar same palete oznaku vrednosti apoena „200” izvedenu kao mikrotekst. U demetalizovanom delu kinegrama nalazi se tekst „200 DINARA”, u gornjem delu izведен latinicom, a u donjem cirilicom. Pozadina centralnog motiva na kinegramu sadrži gijoš linije koje pomeranjem novčanice daju utisak rotacije. Konturno izvedene oznake vrednosti apoena „200”, koje se smenjuju idući ka krajevima, upotpunjaju ukupan izgled kinegrama. Zavisno od ugla gledanja i upadnog ugla svetlosti, kinegram formira nekoliko različitih slika koje se prelivaju jedna u drugu menjajući pri tom boju.

Na naličju novčanice ugrađena je isprekidana zaštitna nit koja sadrži mikrotekst u negativu „DINAR DINAR”, sa znakom „~”. Mikrotekst se kontinuirano ponavlja i čita i s lica i s naličja novčanice (zaštitna nit i mikrotekst su s naličja jasno vidljivi, a s lica pod svetlošću koja novčanicu čini transparentnom).

U papir su ugrađena i vidljiva zaštitna vlakanca u žutoj, plavoj i crvenoj boji, od kojih žuta i crvena pod svetlošću lampе sa ultraljubičastim zracima fluorescira žuto i crveno.

Novčanica će se štampati u kombinovanoj tehnici. Lice u dubokoj i višebojnoj offset štampi, a naličje u višebojnoj offset štampi i tehnici visoke štampe za numeraciju.

Numeracija sadrži dve slovne oznake i sedam numeričkih i štampana je dva puta na naličju novčanice. Jednom u crnoj, a drugi put u crvenoj boji. Numeracija štampana u crnoj boji smeštena je u gornjem delu između Velikog grba Republike Srbije i oznake vrednosti apoena „200” date u pozitivu, i pod ultraljubičastim zracima fluorescira žutozeleno. Numeracija štampana u crvenoj boji smeštena je uz desnu ivicu punog štampanog dela, iznad oznake vrednosti apoena „200” date u negativu, a pod ultraljubičastim zracima fluorescira narandžastocrveno.

3. Novčanica od 200 dinara imaće dimenzije 70 x 147 mm.

Lice novčanice

4. Dispozicija je horizontalna. Na levoj strani je portret Nadežde Petrović, izведен tehnikom duboke štampe. Levo od portreta, u nizu, cirilicom i latinicom ispisane su reči „Nadežda Petrović”, a u nastavku godine njenog rođenja i smrti „1873-1915”. Desno od portreta dominira prikaz skulpture Nadežde Petrović, a u pozadini su diskretno prikazani obrisi crkve manastira Gračanica, motiva koji je slikarka koristila na svojim platnima. Uz desnu marginu punog štampanog dela dat je motiv slikarske četkice.

Oznaka vrednosti apoena „200” data u negativu smeštena je u gornjem desnom uglu punog štampanog dela, a ona data u pozitivu, u donjem delu bele površine.

Tekst „Narodna banka Srbije”, izведен u tehnicu duboke štampe i ispisana latinicom u dva reda, smešten je na beloj površini u desnom delu, a isti tekst, takođe izведен u tehnicu duboke štampe i ispisana cirilicom u dva reda, smešten je u blizini leve margine novčanice i to reči „Narodna banka” u pozitivu, a reč „Srbije” u negativu.

Iznad reči „Srbije” ispisane cirilicom u negativu, tehnikom duboke štampe izvedena je oznaka za slepe (u kvadrat koji je šrafiran horizontalnim linijama upisan je krug). Levo od te reči, istom tehnikom, cirilicom i latinicom izведен je mikrotekst „NBS”, u šest redova.

U gornjem delu bele površine novčanice, tehnikom duboke štampe izведен je tzv. kip efekat elipsoidnog oblika, koji prikazuje znak Narodne banke Srbije. Ova slika se pretvara u tekst „NBS” koji se uočava samo pri posmatranju novčanice pod određenim uglovima (pravac gledanja mora biti što bliži ravni novčanice okrenut za 45 stepeni u oba smera rotacije), dajući pri tom njegovu sliku i u negativu i u pozitivu. Uz gornju i donju ivicu tog elementa nalazi se mikrotekst „NBS”, koji se ponavlja. gore dat u cirilici, a dole u latinici.

U donjem desnom delu bele površine novčanice, iznad oznake vrednosti apoena „200”, tehnikom duboke štampe izведен je još jedan kip efekat pravougaonog oblika, koji sadrži tekst „NBS” cirilicom, a iznad i ispod njega mikrotekst „NBS”, gore dat u cirilici, a dole u latinici. Ovaj kip efekat sa sledi u isti način kao i prethodni.

U donjem delu novčanice, levo od oznake vrednosti apoena „200”, na granici punog štampanog dela i bele površine, izведен je prozirni registar koji predstavlja polovinu ukupne slike čija se celina može sagledati tek zajedno sa odgovarajućim delom slike na naličju novčanice (ukupnu sliku čini beli kvadrat unutar većeg punog kvadrata okrenutog u odnosu na prvi za 45 stepeni).

Desno od cifre u negativu „200” ispisana je latinicom tekst „dvesta dinara”, dok je isti cirilični tekst smešten u donjem delu novčanice, između portreta i kinograma.

Uz desnu ivicu novčanice, na svetlobraoncrvenoj podlozi, ispisana je, najpre cirilicom a zatim latinicom, tekst „falsifikovanje se kažnjava po zakonu”, dok je u nastavku diskretno naznačena vrednost apoena „200”.

Naličje novčanice

5. Dispozicija je vertikalna.

U donjem delu punog štampanog dela prikazana je figura Nadežde Petrović kao dobrovoljne bolničarke u vreme Prvog balkanskog rata. Iznad figure, desno, dat je prikaz crkve manastira Gračanica, dok se u gornjem levom uglu punog štampanog dela nalazi deo kompozicije s jedne od njenih slika.

Oznaka vrednosti apoena „200” data u pozitivu smeštena je u gornjem desnom delu novčanice na plavoj podlozi, a ona data u negativu, u donjem levom uglu punog štampanog dela.

U gornjem desnom uglu punog štampanog dela ispisana je tekst „dvesta dinara”, i to u žutoj boji cirilicom, a ispod toga, u negativu, latinicom. U donjem desnom delu bele povr-

šine cirilicom i latinicom ispisane su u tri reda, odozgo nadele, reči „Beograd”, „godina” i „guverner”, sa oznakom godine „2005” u negativu. Ispod njih je faksimil potpisa guvernera Radovana Jelašića. Uz gornju i donju ivicu punog štampanog dela ispisana je tekst „Narodna banka Srbije”. Zavod za izradu novčanica i kovanog novca „Topčider” (gore cirilicom, a dole latinicom). U donjem desnom uglu punog štampanog dela ispisana je u pozitivu, naizmenično cirilicom i latinicom, u osam redova, mikrotekst „200 dinara”. Iznad mikroteksta je oznaka vrednosti apoena „200”.

U gornjem levom uglu novčanice, na plavoj podlozi, prikazan je Veliki grb Republike Srbije, a ova podloga ispod značka sadrži multiplikovanu cifru „200” u negativu sa senkom; u donjem delu cifra „200” je u mikrotekstu.

U gornjem levom delu novčanice, na granici bele površine i punog štampanog dela, nalazi se drugi deo prozirnog registra iz tačke 4. stav 8. ove odluke.

6. Na licu i naličju novčanice preovlađuju tonovi braon-crvene boje, uz dodatak plavih tonova. Na licu novčanice crveni ton pod ultraljubičastim zracima fluorescira oranž. Fluorescentna žuta boja na naličju novčanice jasno je vidljiva pod svetlošću lampe sa ultraljubičastim zracima, naročito tekst „dvesta dinara” izведен žutom bojom.

7. Ova odluka stupa na snagu danom objavljinjanja u „Službenom glasniku RS”.

O. br. 56

30. juna 2005. godine

G u v e r n e r Narodne banke Srbije

B e o g r a d

Radovan Jelašić, s.r.

SUMMARY

THE NEW 200 DINARA BANKNOTE

On July 2, 2005, the National Bank of Serbia had put into circulation the new 200 Dinara note which has the state coat of arms of Serbia, instead of the coat of arms of the former FR Yugoslavia, which is on the old banknotes of the same denomination. Otherwise the design is the same: Portrait of Serbian painter Nadežda Petrović and contours of the monastery Gračanica on obverse; on reverse figure of Nadežda Petrović as a nurse in the First Balkan War, and the detail from one of her paintings depicting the Gračanica monastery. Size 70 x 147 mm; brownish red color; date „2005”; signature of the governor Radovan Jelašić.

Full text of the legal regulation concerning this banknote has been reprinted here from the Official Gazette of the Republic of Serbia no. 56/2005.

NEKE VARIJANTE NA NOVČANICAMA SR JUGOSLAVIJE

Vjekoslav TRBOJEVIĆ, Pula
vjeko52pula@yahoo.com

Sva značajnija literatura izdana u poslednjih nekoliko godina na temu jugoslavenske notafilije obrađuje u području Savezne Republike Jugoslavije učestalo iste greške kada su u pitanju novčanice iz perioda 1992-1994. godine. Zašto je to tako? Da li se radi o pasivnosti izdavača kataloga i knjiga, jednostavnom prihvatanju i prepisivanju ranije objavljenih podataka bez dodatnog istraživanja ili nezainteresovanosti kolezionara da istražuju ovo, politički i privredno gledano mračno razdoblje jedne države, ali istovremeno, numizmatički gledano izuzetno produktivno vreme? Ili su možda kolezionari prihvatali činjenicu "...da je kontrola u ZINU bila rigorozna, tako da se veoma retko događalo da NBJ isporuči pogrešno odštampane novčanice...."¹

Možda će upravo ovaj članak pobuditi interes kod pojedinaca da sa više pažnje zavire u svoje kolekcije i provere postoji li tamo nešto neobično što možda još nije objavljeno.

Godine 1992-1994. ostati će zabeležene u istoriji SR Jugoslavije kao godine hiperinflacije, u kojima su postavljeni i neki neslavni, svetski notafilistički rekordi, kao što je npr. slučaj sa novčanicom od 500.000.000.000 dinara iz 1993. godine, na kojoj je otisnut rekordan broj nula ikada prikazan na nekoj novčanici. Ova hiperinflacija "službeno je startovala" izdavanjem pete novčanice iz serije novčanica 1992. godine, tj. izdavanjem novčanice od 10.000 dinara i njenim puštanjem u opticaj 27. XII 1992. Naime, prva četiri apoena ove serije novčanica iz 1992. godine izdate su 1. VI 1992. godine. Radi se o apoenuma od

100, 500, 1000 i 5000 dinara, koji su izdati u novom rahu, sa novim obeležjima nove države i banke, uz denominaciju zadnjeg jugoslovenskog dinara iz 1991. god. u razmeri 1:10. Ovo su ujedno najstabilniji apoeni iz trogodišnjeg hiperinflacijskog razdoblja (1992-1994.) koji su se u platnom prometu održali gotovo četiri meseca, tačnije od septembra do oktobra 1992. godine.

U ovom članku prikazaćemo kako je hiperinflacija zapravo počela i završila sa jednakom tipičnom greškom na dve različite novčanice, od kojih je do danas samo jedna delomično opisana.

Puštanjem u promet novčanice od 10.000 dinara 1992. god, tzv. "braon devojčice", pojavila se i jedna interesantna, tipična greška. O istoj je do sada pisalo nekoliko autora, među ostalima i Željko Stojanović u svom katalogu Papirni novac Srbije i Jugoslavije 1876 - 1996, a naknadno i u monografiji Narodne banke Srbije: Novčanice Narodne banke 1884-2004, na kojoj je radio isti autor.

Poznato je da postoje dva osnovna tipa ove novčanice, prva koja svojim karakteristikama odgovara ostalim apoenuma iz te serije, i druga koja na reversu, iza datuma, nema tačku. Da stvar bude interesantnija, evidentovana je i treća novčanica², podvarijanta druge, koja na reversu nema tačku iza datuma, ali ima dodatnu tačku iznad slova "O" u reči "FALSIFI-KOVANJE" na reversu, gore levo.

Do danas su evidentovane sledeće varijante redovnih novčanica, novčanica sa greškom i zamenskih novčanica ovog tipa:

- 1) Redovna novčanica koja na reversu **ima tačku posle datuma izdavanja**, iz serije AA, AC, AD, AE i AF (zbirka autora). Redosled prefiksa ukazuje da sigurno postoji i serija AB;
- 2) Novčanica sa greškom koja na reversu **nema tačku posle datuma izdavanja**, iz serije AA, AC i AD (zbirka autora). Redosled prefiksa ukazuje da sigurno postoji i serija AB. U katalogu Ž. Stojanovića iz 1996. godine na str. 217 evidentovane su i serije AE i AF;
- 3) Novčanica sa greškom koja na reversu **nema tačku posle datuma izdavanja**, ali ima tačku iznad slova „O“ kod reči „FALSIFI-KOVANJE“ iz serije AE. (Zbirka autora);
- 4) Zamenska novčanica koja na reversu **ima tačku posle datuma izdavanja**, iz serije ZA (zbirka autora);
- 5) Zamenska novčanica sa greškom koja na reversu **nema tačku posle datuma izdavanja**, iz serije ZA³.
- 6) Zamenska novčanica sa greškom koja na reversu **nema tačku posle datuma izdavanja**, ali ima tačku iznad slova „O“ kod reči „FALSIFI-KOVANJE“, iz serije ZA (zbirka autora).

Sl. 1

¹ Željko Stojanović, Novčanice Narodne banke 1884-2004, Beograd 2004, str. 247.

² Prve dve, od tri spomenute varijante, opisali su Milica i Srbojub Jovanović u Dodatku katalogu papirnog novca SFR i SR Jugoslavije od 1965. do 1996. godine, knjiga 2, drugo dopunjeno i ispravljeno izdanje, Beograd 1996.

³ Ž. Stojanović, Papirni novac Srbije i Jugoslavije 1876 - 1996, str. 217.

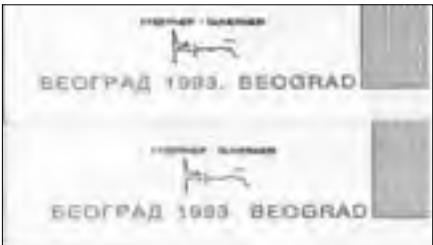
Sl. 2

Iz prednjeg se može zaključiti da ova novčanica postoji i sa tačkom posle datuma i bez tačke posle datuma (sl. 1) u svim serijskim prefiksima od AA do AF, uključujući i zamenski prefiks ZA, a da samo novčanice sa prefiksima AE i ZA postoje bez tačke posle datuma ali sa tačkom iznad slova „O“ kod reči „FALSIFIKOVANJE“ (sl. 2).

Sve je ovo manje - više poznato, međutim do danas u literaturi nije obrađena jedna druga novčanica sa sličnim karakteristikama. Radi se o novčanici od 10.000.000 dinara iz 1993. godine sa likom Ive Andrića na aversu. Autor ovog članka poseduje ovu novčanicu sa istom greškom kao što je prethodno opisana za "braon đevojčicu" tj. bez tačke posle datuma.

Evo koje su varijante kod ove novčanice do danas evidentovane:

- 1) Redovna novčanica koja na reversu ima tačku posle datuma izdavanja, iz serije AA (zbirka autora, sl. 3);
- 2) Novčanica sa greškom koja na reversu nema tačku posle datuma izdavanja, iz serije AA (zbirka autora, sl. 3);
- 3) Novčanica sa greškom na kojoj na aversu nedostaje otisak tamnozelene-noplave boje⁴. Do sada nije objavljeno iz koje je serije ta novčanica, a trebala bi biti iz serije AA;
- 4) Novčanica sa greškom na kojoj je leva strana zelenog okvira nešto veća (2mm umesto 1,2 mm) - izraženo kod manjih serijskih brojeva, iz serije AA.

Sl. 3

⁴ Ibid., str. 223.

Ova novčanica u svakom slučaju, ne samo zbog ove, dosad neobjavljene greške, predstavlja presedan u novijoj notafilističkoj istoriji balkanskih zemalja ali i šire. Naime, ista novčanica dorađena je i upotrijebljena nakon manje od dve godine za istu nominalu kao i 1993. god. Početkom 1994 godine na pomenu tu novčanicu od 10.000.000 dinra iz 1993. godine, u prostoru vodoznaka na aversu i reversu, otisnut je široki, fluorescentni, crveni pretisak "1994", srebrni pretisak preko starog datuma izdanja i potpisa na reversu, kao i novi faksimil potpisa Zamenika guvernera, takođe u srebrnoj boji. Bila je to zadnja novčanica sa kojom je završio period hiperinflacije u SR Jugoslaviji.

Osim pomenutih pečata, ova se dva izdanja razlikuju još jedino po serijskim prefiksima. Naime, Narodna banka je na tržište 1993. godine plasirala samo serijske prefikse AA ove novčanice, a tokom 1994. godine dorađene novčanice sa serijskim prefiksima AB i ZA.

Autoru je teško razumeti kako je u to vreme funkcionisao platni promet u SR Jugoslaviji, i na koji je način običnim ljudima, pre svega prodavačima u trgovinama, bilo moguće razlikovati "nove", dorađene novčanice sa crvenim pretiskom "1994", od eventualno istih takvih, zaostalih i falsifikovanih iz 1993. godine.

Prepostavka je da je falsifikovanje bilo moguće realizovati sa jako malo truda, a može se prepostaviti i to da se nije obraćala pažnja na prefikse novčanica, tj. da li su iz "novih" serija AB i ZA ili iz "stare" serije AA. Činjenice su da se ogromna količina novčanica tokom inflacijskih godina nije povlačila, a isto tako ni da prodavci nisu imali uređaj za utvrđivanje florescentnosti pretiska na dorađenim novčanicama.

Vratimo se temi i potvrdimo da postoji i dorađena novčanica Ive Andrića sa pretiskom iz 1994. godine koja iza datuma nema tačku. Potrebno je imati našto jače povećalo, te adekvatno podešiti rasvetu, kako bi se jednostavno uočilo da ispod srebrnog pretiska nedostaje tačka posle datuma na nekim novčanicama. U zbirci autora postoje primerci sa i bez tačke posle datuma, a u nastav-

ku su varijante ovog tipa novčanice koje su do danas evidentovane:

- 1) Redovna novčanica iz 1993. godine koja na reversu ima tačku posle datuma izdanja, iz serije AB, sa srebrnim pretiskom preko starog datuma izdanja i potpisa na reversu i sa širokim, crvenim pretiskom "1994." u prostoru vodoznaka na aversu i reversu. (Pretisak simetrično pokriva stari datum, Zbirka autora);
- 2) Novčanica sa greškom iz serije AB, na kojoj srebrni pretisak na reversu ne prekriva potpuno simetrično stari datum i na kojoj nema tačke posle datuma izdanja (ispod pretiska). Pretisak je delimično pomaknut ulevo (zbirka autora);
- 3) Zamenska novčanica iz serije ZA⁵;
- 4) Novčanica sa greškom na kojoj nedostaje serijska oznaka⁶;
- 5) Novčanica sa greškom iz serije AB, na kojoj nedostaje široki, crveni pretisak "1994." u prostoru vodoznaka na aversu;
- 6) Novčanica sa greškom iz serije AB, na kojoj nedostaje široki, crveni pretisak "1994." u prostoru vodoznaka na reversu i bez srebrnog pretiska na starom datumu izdanja i potpisu na reversu;
- 7) Novčanica sa greškom iz serije AB, na kojoj srebrni pretisak na reversu ne prekriva potpuno simetrično stari datum. Pretisak je delimično pomaknut u levo i nije izvesno da li se ovaj pomak pretiska uopšte treba tretirati kao greška (zbirka autora, sl. 4);

Kod ovog tipa novčanica najbolji prikaz pomaknutosti srebrnog pretiska dat je u knjizi *Novčanice Narodne banke 1884-2004* na stranici 301. Međutim, u ovoj knjizi postoji i podatak da su u zbirkama notafilišta zabeleženi primerci specimena ove novčanice sa nultom AA serijom.

Zbog velikog "buma" raznih falsifikovanih pretisaka, koji u poslednje vreme preplavljaju tržište notafilije (posebno u području bonova), preporka je autora da se obrati posebna pažnja kada

⁵ Ibid., str. 248. Novčanica je ovde samo pomenuta, ali nedostaju ostali podaci.

⁶ Ibid., str.247. Takođe nedostaju svi podaci.

Napomena: Sve ilustracije u ovom članku su snimljene sa novčanica iz zbirke autora.

Literatura:

- JOVANOVIĆ Milica i Srbojub, *Dodatak katalogu papirnog novca SFR i SR Jugoslavije od 1965. do 1996. godine*, knjiga 2, drugo dopunjeno i ispravljeni izdanje, Beograd b.d. (1996.)
- SND, Numizmatički časopis "dinar" br.17, 2001, Beograd 2001
- STOJANOVIĆ Željko, *Papirni novac Srbije i Jugoslavije 1876 - 1996*, Beograd 1996
- STOJANOVIĆ Željko, *Novčanice Narodne banke 1884-2004*, Beograd 2004.

vam se i ako vam se nude sledeće novčanice iz serije AA:

- razni specimi sa i bez numeracije;
- sa pretiskom na aversu i bez pretiska na reversu;
- sa pretiskom na reversu i bez pretiska na aversu;
- sa pretiskom crvene boje i bez pretiska srebrne boje;
- sa pretiskom srebrne boje i bez pretiska crvene boje;

Ovakve varijante za ovu dorađenu novčanicu, trebale bi postojati samo i isključivo na novčanicama iz serija AB ili ZA. Naravno da uz navedeno, najveću pažnju treba posvetiti fluorescentnosti crvenog pretiska.

SUMMARY

SOME VARIETIES ON THE BANKNOTES OF FEDERAL REPUBLIC YUGOSLAVIA

The existing literature does not pay much attention to the varieties caused by poor control of the produced banknotes in the Belgrade's Institute for Manufacturing Banknotes and Coins (ZIN). Especially interesting are the notes issued during the great inflation in 1992-1994, which started with printing the 10,000 Dinara note in December, 1992. The following varieties of this

banknote with an image of a young girl in brown color exist: Regular banknotes with a dot after date (Fig 1b); the error specimens without dot after date (Fig. 1a); another error specimens without the dot after date, but with a dot above letter "O" in the word "FALSIFIKOVANJE" - forgery (Fig. 2); the replacement notes with a dot after date (series ZA); replacement notes without the dot and the replacement notes above letter "O" (series ZA in the collection of the author).

Similar varieties - with and without dots - also exist on the 10 Million Dinar notes with portrait of Ivo Andrić (Fig. 3). This note is also reported with some other tiny errors, like specimens with lack of dark blue color on obverse, and specimens with larger left frame (2 mm). The banknote of the same design but dated 1994 (with value in overprint and with the signature of another governor), was the last one in the inflation issues. That banknote exist in the following 7 varieties: with dot after date; without dot; replacement note ZA series; error specimen without serial marks; error specimen without overprint "1994" on obverse; error specimen without overprint on reverse and a specimen with the overprint slightly moved to left (Fig. 4).

ČE GAVARA IN NUMIS

Na prvoj slici je kubanska novčanica od 5 pezosa 1960. godine, na kojoj se, na aversu levo, nalazi potpis "Che" - Ernesto Če Gavara (Che Guevara). Na drugoj slici je kubanska novčanica od 3 pezosa 2004. sa fotografijom ovog legendarnog revolucionara.

Novi doprinos proučavanju bonova - pomoćnog novca u Srbiji

BONOVI HI „ZORKA“ - ŠABAC

Slavoljub Petrović, Šabac

pmp@ptt.yu

Razni oblici pomoćnog novca, ili novca iz nužde, poslednjih godina sve više privlače pažnju kolezionara. Mora se prozнати да је и било крајње време да се посвети паžња овој врсти платећног средства. Slabog estetskog izgleda, retko dobrog, најчешће средnjeg, ако не и лошег квалитета штампе и папира, дugo nisu bili privlačni širem krugu kolezionara.

Bonovi emitovani u Šapcu kao i većina sličnog izdanja ograničene teritorije i vremena upotrebe spadaju u tzv. marginalan numizmatički materijal. I pored ovih upravo iznetih činjenica bonovi su vredan i nezaobilazan materijal u proučavanju naše privredno-novčane istorije.

Danas ih je sve teže pronaći, a dokumentacija o njihovom izdavanju je oskudna usled svojinskih promena i naše nebrige o arhivama. Najčešće su to bonovi raznih privrednih organizacija ili društava. U Šapcu su bonve izdavala mnoga preduzeća i po pravilu su se koristili za plaćanje prehrane u restoranima radnih organizacija. Kasnije se bonovi počinju koristiti u trgovinama, za kupovinu, kao i sav realan novac, najrazličitijih proizvoda u prodavnicama. Izdavači bonova su deo plate radnicima isplaćivali u bonovima uslovljajući tako njihovu potrošnju u svojim prodavnicama.

Tačan broj bonova koji je izdat od strane pojedinih preduzeća još uvek nije poznat a svi katalogizirani primerci su iz zbirke autora.

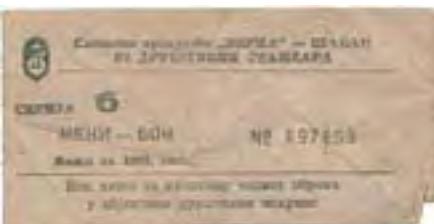
Katalog je urađen sledećim redosledom: izdavač bona, vrednost, opis aversa i reversa, vreme izdanja, ako je poznato, vrsta papira, dimenzije, štamparija i napomene.

HEMIJSKA INDUSTRIJA “ZORKA”

Hemidska industrija “Zorka“ u Šapcu, bila je svakako jedna od najznačajnijih preduzeća te industrijske grane u bivšoj Jugoslaviji. Za nastanak ove fabrike u Šapcu najneposrednije je vezano

Prvo jugoslovensko akcionarsko društvo „Zorka“ u Subotici.

Ustvari, ovo akcionarsko društvo nastavljač je Prve mađarske hemijske industrije „Klotild“¹ koje je tokom 1904. godine otpočelo izgradnju fabrike sumporne kiseline i veštačkih đubriva u Subotici². Posle završetka Prvog svetskog rata i pripajanja Subotice Kraljevini SHS, vlasništvo nad ovom fabrikom fiktivno je preneseno u ruke domaćih akcionara, saradnika stranog kapitala. Sedište društva je preneseno u Zagreb i promenjeno je ime u „ZORKA“³, prvo jugoslovensko društvo za hemijsku industriju na dionice u Zagrebu. Naziv društva dat je u čast VIII pešadijskog puka

Sl. 1

“ZORKA HOLDING” a.d. ŠABAC

“Kneginja ZORKA, obrazovana, vreana i uporna mlada žena, prva kćer crnogorskog knjaza Nikole, u dinastiju Kradordevića ulazi udajom za budućeg kralja Petra I Oslobođitelja.... Zato “ZORKA Pharma” na-stoji da pokaže sve vrline kneginje čije ime nosi”

(Iz prezentacije Fabrike).

Sl. 2

Sl. 3

Sl. 4

“Kneginja Zorka”, koji je prvi ušao u Suboticu, u novembru 1918. godine. Posle nekoliko godina, većinski vlasnik ovog društva postaje “Spolek pro hemickou a hutnu” - Društvo za hemijsku industriju i metalurgiju iz Karlovič Vari i “Solvaj i sin” iz Brisela.

U cilju osiguranja vitalne proizvodnje za nacionalnu odbranu, već od 1925. godine, Kraljevske vlade razmatraju mogućnosti izmeštanja pojedinih industrijskih postrojenja koja su se nalazila na nepovoljnim geografskim lokacijama. Tako je tražena i nova lokacija za preseljenje “Zorke” iz Subotice. Posle više analiziranih predloga 1935. godine, odabran je Šabac kao najpovoljnija lokacija za izgradnju nove “Zorkine” fabrike.

Svečano puštanje u pogon nove fabrike obavljeno je 8. novembra 1938. godine uz prisustvo Predsednika Kraljevske vlade dr Milana Stojadinovića, više ministrara i brojnih delegacija i oko 20.000 ljudi.

Sa početkom rada, u to vreme, najmodernije fabrike sumporne kiseline u Jugoistočnoj Evropi stvorena je dobra baza za dalji razvoj hemijske industrije u Šapcu.

Posle završetka Drugog svetskog rata, razvoj hemijske industrije “Zorke” u Šapcu nastavljen je sa nesmanjenim intenzitetom. Podizani su novi pogoni osvajani novi proizvodi sve do kraja 90-te godine kada počinje, usled novonastalih društveno-političkih promena, njeno lagano odumiranje i gašenje pojedinih proizvodnih programa.

Sa porastom društvenog standarda i u cilju poboljšanja uslova rada, od sredine pedesetih godina mnoga preduzeća su svojim radnicima počela da obezbeđuju tzv. topli ili četvrti obrok. Ovaj obrok je deljen u kantinama koje su se nalazile u krugu preduzeća. Prateći ovaj trend i u HI “Zorka” u Šapcu je organizovan ovaj vid ishrane radnika. Do tada su radnici donosili obrok pripremljen kod njihovih kuća. U prvo vreme zaposleni su dobijali bonove koji su mogli da se iskoriste određenog dana. Kako je cena pripremanja obroka rasla, izdaci su sve više opterećivali fondove preduzeća. Da bi se ovakva situacija donekle rešila, radnički savet HI “Zokra” je na svojoj sednici 6. juna 1961. godine doneo odluku da se, počev od 1. jula iste godine, svakom radniku izdaju novčani bonovi za četvrti obrok u iznosu od 1300 dinara, što je za jedan dan iznosilo 50 dinara. Ovi bonovi su mogli da se koriste samo za prehrambene artikle i to nezavisno od datuma. Do tada bonovi za četvrti obrok nisu bili vezani s cenom, ali su zato bili vezani za datum.

Kako je prosečna cena jednog obroka iznosila 120-130 dinara, pokazalo se da bi godišnji izdaci za četvrti obrok bili preveliki. Zbog toga je doneta odluka da svaki radnik doplaćuje razliku do ukupne cene obroka.

Od tada je svaki zaposleni dobijao blok u kom su bili meni bonovi za onoliko koliko je taj mesec imao radnih dana. Pored meni bonova štampaju se i posebni vrednosni bonovi sa kojima se vršila doplata ili vraćao kusur. Sredinom devedesetih godina usled sve veće inflacije i nemogućnosti preduzeća da normalno posluje, postepeno dolazi do prestanka rada radne jedinice Društveni standard, a samim tim i do zatvaranja kantine i emitovanja bonova.

Tokom vremena emitovano je nekoliko serija ovih vrednosnih bonova, u zavisnosti kako je rasla cena obroka, ustvari, kako je rasla inflacija. Po svom grafičkom dizajnu nisu se mnogo razlikovali. U sredini novčanog bona nalazi se oznaka vrednosti, iznad nje je naziv fabrike **HEMIJSKA INDUSTRIMA** ili **HOLDING COMPANY “ZORKA” ŠABAC** sa grbom preduzeća.. Ispod oznake nominale ispisano je **DRUŠTVENA ISHRANA** ili **DRUŠTVENI STANDARD - ABO-NENTSKI BON**. Sve je okruženo ukrasnim vinjetama. Na drugoj strani obično se nalazi pečat „**Zorka**“ **Društveni standard**, mada se ovaj pečat kod nekih serija nalazi na prednjoj strani. Na pojedinim primercima bonova Društvenog standarda, pored pečata, otiskivan je i faksimil potpisa odgovornog službenika.

Nažalost danas je teško nešto više pisati o ovim bonovima obzirom da je mali broj primeraka sačuvan, a to nije učinjeno ni u arhivi preduzeća, jer su sve količine bonova, koje su prilikom zamene povlačene iz upotrebe, spaljivane.

Kako nije moguće utvrditi preciznu hronologiju izdavanja bonova, usled toga što na njima ne postoji datum, a za sada nisu ni poznati svi primerci koji su štampani, u tabeli su bonovi razvrstani po nominalu.

- 1) 0,05 (dinara) Odštampana je samo cifra. Polu karton, 95 x 55 mm. Plava podloga. Naziv preduzeća Hemiska industrija »Zorka» Šabac, oznaka vrednosti i namena bona: Društvena ishrana-abonentski bon, odštampani su crnom bojom u štampariji “Dragan Srnić” Šabac.
- 2) 0,10 (dinara). Odštampana je samo cifra, bez naziva novčane jedinice, žuta podloga.
- 3) 0,20 (dinara), zelene boje.
- 4) 0,50/din, crvena podloga.
- 5) 1/din. Podloga plava. U sredini beli medaljon sa oznakom vrednosti.
- 6) 1 din, roze boje.
- 7) 2 din, boja žuto zelena.
- 8) 5 din, ljubičaste boje.
- 9) 10/din. Bledoljubičast. U sredini beli medaljon sa označkom vrednosti.
- 10) 10 din, svetloplave boje.
- 11) 15 din, zelene boje.

Sl.5

Sl. 6

Sl. 9

Sl. 7

- 12) 100 (dinara), crvene boje.
- 13) 300 (dinara), bledocrvene boje.
- 14) 300 (dinara), tamnocrvene boje.
- 15) 500 (dinara), plave boje.
- 16) 1000 (dinara), zelene boje.
- 17) 2000 (dinara), žute boje.
- 18) 3000 (dinara), narandžaste boje.
- 19) 3000 (dinara), tamnocrvene boje
- 20) 4000 (dinara), oker boje
- 21) 5000 (dinara), crvene boje
- 22) 8000 (dinara), svetlobraon štampa na beloj podlozi
- 23) 10000 (dinara), zelena štampa na beloj podlozi
- 24) 10000 (dinara), crvene boje
- 25) 1000 (dinara), s vetlocrvene boje
- 26) 15000 (dinara), plava štampa na beloj podlozi
- 27) 20000 (dinara), crna štampa na beloj podlozi
- 28) 20000 (dinara), svetlobraon boje
- 29) 50000 (dinara), crvene boje.
- 30) 100000 (dinara), svetlopave boje.

HOLDING KOMPANIJA "ZORKA" ŠABAC

Sl. 8

- 31) 10 (dinara) - Na beloj podlozi tekst Holding company "ZORKA" ŠABAC' društveni standard - abonentski bon i oznaka vrednosti odštampani su plavom bojom. I kod ostalih Vrednosti tekst i ornament je isti, samo je menjana vrednost i boja štampe. I ovi bonovi su takođe izrađeni od polukartona i iste su veličine kao i predhodni.
- 32) 20 (dinara), tamnoljubičasta štampa.
- 33) 40 (dinara), štampa plava.
- 34) 50 (dinara), boja štampe tamnocrvena.
- 35) 100 (dinara), crvenom štampa.

Na nekim bonovima se četvrtasti pečat firme nalazi na prednjoj strani, kao što je to prikazano na slici 8.

SUMMARY

MONETARY COUPONS OF THE Chemical industry „ZORKA”, Šabac

This complex of chemical factories was among the most important industries in former Yugoslavia. It had been founded after World War I, originally as the First Yugoslav Stockholding Society in Subotica, which in fact was the new name for the Chemical factory „Klotild”, established in Subotica in 1904. While the old name *Klotild* (Hungarian form of German *Clotilde*) was the name of the Austrian princess wife of crown prince Rudolf, the name *Zorka* was the name of Montenegrin princes, wife of Serbian king Peter I (Fig. 1)

After the World War II, starting with mid-1950s, in this company workers were given a free hot meal, also called „the fourth meal”, which was distributed in the factory canteens. At the beginning, the dated coupons for those daily meals had been given to the workers, and on the session of the Workers Management Board on June 6, 1961 it had been decided that all workers would get monetary coupons in the amount of 1,300 Dinars a month, or 50 Dinars daily.

There were several series of these coupons, which had changed according to the price increases due to the inflation. Their design, however, was mainly the same: name and the logo of the factory, inscription „Društvena ishrana” (mutual alimentary services) or „Društveni standard - abonentski bon” (Social standard - subscription coupon), value and seal.

The first series of coupons described here starts with coupons of 0.05 Dinara and ends with a 100,000 Dinara coupons (Figs. 2-7); the second series (with the name „Holding Company”, Fig. 8 and 9) contains only five coupons, from 10 to 100 Dinara.

TAČKICE I DRUGI ROBNI BONOVİ OD 1944. GODINE (III)

Đuro Vojnović, Beograd
djurovojnovic@hotmail.com

Uprva dva nastavka opisali smo takozvane tačkice i slične bonove za racionalno snabdevanje¹, dok ćemo u nastavku ove serije članaka ukratko obraditi novije bonove za snabdevanje raznim namirnicama, a koji se po formi razlikuju od tačkica, prvenstveno po tome što nemaju kuponе za odsecanje.

HLEB I SO

Po drevnom narodnom običaju domaćin prima gosta tako što mu iznosi na kućni prag hleb i so, tj. moli dragog „soiljevnika” da prihvati pogaču i grumen soli. Bilo je vremena, međutim, i to u vrlo bliskoj prošlosti, kada ni hleba ni soli nije bilo dovoljno, pa se i jedno i drugo sledovalo na bonove.

BONOVİ ZA HLEB

26. **Kupon za 600 grama hleba** (sl. 26). Poznati primerak je svetlocrvene boje sa braon štampom i okvirom, crvenim serijskim brojem i datumom „НОВЕМБАР 1993”.

Sl. 26.

27. **Kupon za hleb Skupštine opštine Zaječar** (sl. 27). Kupon je malih dimenzija, 4 x 3 cm, svetlobraon boje, a poznata nam je njihova serija iz oktobra 1993. godine. Na njima je zaseban datum svakog dana (od 1. do 30. oktobra), a ispod datuma navedena je klauzula „БОН ВАЖИ ЗА ЈЕДНОГ ЧЛАНА ПОРОДИЦЕ”. Nije navedena količina hleba koji je svaki član porodice mogao dobiti za ovaj bon.

28. **Bon za besplatni hleb**, na donosioca (sl. 28). I ovo je bon malog formata, 5,2 x 3 cm, crvene je boje sa velikim ljubičastim pečatom i naknadno vertikalno odštampanim tek-

stom na levoj strani „БЕСПЛАТНО”. Izdavač nije naveden, a poznati su primerci sa pečatima beogradskih opština. Izdavali su se kvartalno u toku 1994. godine (napr. „ЈАНУАР - МАРТ”).

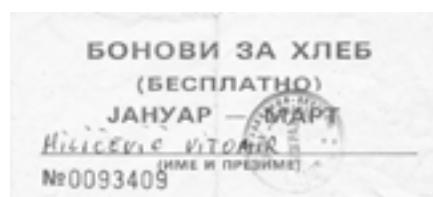

Sl. 27

Sl. 28

29. **Bonovi za besplani hleb**, izdati na ime (sl. 29). Bonovi su bele boje sa braonkastocrvenom štampom i sa ljubičastim pečatima mesnih zajednica. I oni su se izdavali kvartalno, ali godina izdanja na njima nije navedena. Iznad serijskog broja nalazila se crta, ispod koje u zagradi stoji „ИМЕ И ПРЕЗИМЕ”, te ručno ispisino ime osobe, vlasnika ovog bona.

Sl. 29

30. **Bonovi za hleb pekare Javor Slobodana**, 1992. (sl. 30). Poznata su nam dva bona za hleb koje je u Istočnoj Slavoniji izdavala pekara Slobodana Javora iz Dalja. Jedan je plave boje i glasi na 1 kg hleba, a drugi je crveni, vrednosti 2 kilograma. Na njoj je, na aversu, ispisana adresa izdavača: „ДАЉ, ЦАРА ДУШАНА 5 / ВЛ. СЛОВОДАН ЈАВОР”, dok je na rewersu ručni pečat kojim je označeno mesto korištenja, napr. ВУКОВАР, uz odštampano ime napred pomenutog pekara.

¹ Kao jednu od poslednjih kartica za racionalizaciju snabdevanja, naveli smo „bon” opštine Teslić u Republici Srpskoj (sl. 20 u „dinaru” br. 24, str. 62). Greškom redakcije navedeno je da se isti nalazi u zbirci autora. Taj primerak, međutim, potiče iz zbirke gosp. Aleksandra Popovića, komu se izvinjavamo i zahvaljujemo za pomoć u prikupljanju materijala za ovaj članak.

Sl. 30

31. **Bon za hleb Pekare Mrđenović** (sl. 31). Poznat nam je samo bon za „ХЛЕБ” koji je plave boje, bez mesta i datuma njegovog izdanja.

Sl. 31.

32. **Bon Pekarskog preduzeća „Luks” - Skopje** (sl. 32). Ovo je jedini „pekarski bon” koji u svom Katalogu navodi gosp. Jelinčić². Ovaj bon, neobične apoenske vrednosti od 67 dinara, izdalo je 1967. godine pekarsko preduzeće „ЛУКС - ПРЕТПРИЈАТИЈЕ ЗА ПРОИЗВОДСТВО НА ЛЕБ, БЕЛИ ПЕЦИВА И БУРЕК ★ СКОПЈЕ”. Bon je zelene boje sa crnom štampom, dimenzije 10 x 5,5 cm. Na reversu je kraći tekst o navedenom preduzeću, sa trougaonim pečatom istog, uz napomenu da „Бонот нема важност ако не е заведен од стране на претпријатието”.

Sl. 32

Za proizvodnju hleba, kako znamo, potrebno je brašno, voda i so. Od pomenutog jedino za vodu nije bilo bonova, dok su za ostala dva artikla postojali sledeći bonovi za snabdevanje iz nužde:

² Zmago Jelinčić, *Katalog bankovcev jugoslovenskih dežel, 2. del - pomoćne izdaje*, str. 555.

33. **Kupon za brašno**, 1993 (sl. 33). Posedujemo primerak koji je izdavao grad Beograd, a verovatno su postojali slični bonovi i u ostalim gradovima Srbije. Ovaj bon izdat je 1993. godine, žute je boje sa braon okvirom i štampom, i sa ljubičastim pečatom. Vrednost bona iznosila je 6 kg.

Sl. 33

34. **Kupon za so**, 1993 (sl. 34). Ovaj bon, apoenske vrednosti 1 kg soli, dimenzije 9 x 5 cm, istog je izgleda kao prethodni, izuzev boje koja je svetloplava, sa tamnoplavim okvirom i štampom.

Sl. 34

BONOVI ZA KAFENISANJE

Pored napred opisane dobrodišlice uz nudjenje 'leba i soli, običaj je da se gostu kad vam naide, obavezno ponudi kafa. Neki je vole jaku, bez šećera, neki tanju a slađu. Poneki piju kafu sa mlekom, a najlepši je ugodaj kada vam dobru domaćinsku kafu ponude uz čašu hladne kisele vode, sa ratlukom na čačkalici.

Ni jedan od navedenih artikala, sem ratluka, nije se u našoj nedavnoj prošlosti mogao dobiti bez bonova za racionalno snabdevanje. Postojali su, dakle, (za vladavine siromaštva u devedesetim godinama dvadesetog veka) bonovi za kafu, šećer i mleko, pa i za kiselu vodu. Njih ćemo ukratko opisati, uz ilustracije onih primeraka koji su nam poznati.

35. **Bon za kafu Mesne zajednice u opštini Niš** (sl. 35). Ovaj bon, bez datuma izdanja, izdat je u seriji bonova za racionalno snabdevanje građana Niša 1990-ih godina, u kojoj su takođe bili bonovi za šećer, ulje i deterdžent, a koje ćemo takođe ovde opisati. Bon za kafu štampan je crnim slovima na belom kartonu. Na njemu je u sredini kapija niške tvrdave, preko koje je dijagonalno ispisana vrednost „КАФА / 100 ГР.”, a iznad toga tekst „СНАБДЕВАЧКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ / И МЕЧЕ ЗАЈЕДНИЦЕ / У ОПШТИНИ НИШ”. Naokolo je venac koji čine zvezde petokrake.

Sl. 35

36. Kupon za kafu Plantocoopa, Novi Sad (sl. 36). Premda ovaj bon najverovatnije nije namenjen za racionalno snabdevanje građana, nego za kupovinu kafe u kantini ili restoranu navedene firme, navodimo ga ovde zbog njegove tematske bliskosti materijalu koji opisujemo. Bon je narandžaste boje sa kafeno-braon slovima i okvirom, i sa grbom Novog Sada u sredini. Vreme izdavanja nije nam poznato.

Sl. 36

37. Kupon za šećer, grad Beograd, 1993. (sl. 37). Kupon je svetlocrvene boje sa tamnocrvenim slovima i okvirom, po izgledu je isti kao napred opisani bonovi za so i brašno. U istoj seriji i istog izgleda, sem boje, izdati su i bonovi za ulje i deterđent, a koje ćemo takođe opisati.

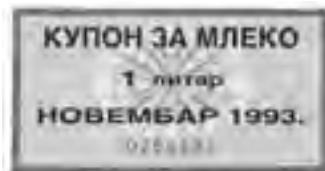
Sl. 37

38. Bon za šećer Mesne zajednice u opštini Niš (sl. 38). Istog izgleda kao br. 35, osim boje koja je crvena na svetlocrvenoj podlozi, i „apoenske vrednosti” koja je ovde „ИИЕЋЕП / 1 КГ”.

Sl. 38

39. Kupon za mleko, 1993 (sl. 39). Ovaj opšti bon za 1 litru mleka, čiji nam izdavač nije poznat, nosi datum „НОВЕМБАР 1993”. On je svetloljubičaste boje sa okvirom i slovima plave boje, i sa crvenim serijskim brojem.

Sl. 39

40. Bon za mleko Rudnika „Resavica” (sl. 40). Ovaj bon takođe ne predstavlja bon za racionalno snabdevanje, nego se radi o rudarskom sledovanju od $\frac{1}{2}$ litre mleka dnevno. Deta-

ljan opis ovog i svih ostalih rudarskih bonova iz Resavice opisao je gosp. J. Miletić u prošlom broju našeg časopisa³.

Sl. 40

Sl. 41

41. Bonovi za kiselu vodu (sl. 41). Izdavač ovih interesantnih bonova je AUTO MOTO SAVEZ SRBIJE, a izdati su bez datuma i bez „nominalne vrednosti”, premda u dve boje. Jedan je plave, a drugi crvene boje, oba sa klauzulom „ФАЛСИФИКАТ СЕ / КАЖЊАВА ПО ЗАКОНУ”.

Svrha bonova i razlog njihovog izdavanja nisu nam nažlost poznati.

(Završetak u sledećem broju)

SUMMARY

SUPPLY RATIONING COUPONS AND OTHER RATION CARDS ISSUED SINCE 1944 - Part III

Two groups of supply rationing coupons are discussed: the „Bread and salt” and the „Coffee time” coupons, both issued during the economic crisis in Serbia in 1990's. First group is represented by the general coupon for 600 grams of free bread, dated November, 1993 (Fig. 26), bread coupon of the Zaječar municipality (Fig. 27), free bread coupon without specifying the name (Fig. 28), bread coupon with inscribed name of its user (Fig. 29), bread coupons of the Slobodan Javor Bakery from Vukovar (Fig. 30), the Mrđenović bakery coupon (Fig. 31) and an old coupon of the Skopje bakery „Lux”, with quite strange denomination of 67 Dinars.

Following coupons are also included: bread flour coupon from 1993 (Fig. 33) and the coupon for 1 kg of salt (Fig. 34).

The second group includes the rationing coupons for 100 grams of coffee issued in Niš in 1990's (Fig. 35), as well as canteen coffee coupons of Plantacoop Novi Sad (Fig. 36).

As some people drink their coffee with sugar and milk, this group also includes the rationing coupons of the City of Belgrade for sugar in 1993 (Fig. 37), Municipality of Niš sugar coupons from the same period (Fig 38); the 1993 dated rationalization coupons for milk (Fig. 39) and the milk coupons for miners (Fig. 40). Added to this are the coupons for mineral water (Fig. 41).

³ Jugoslav Miletić, *Interni novac Rembasa*, dinar br. 24, str. 64-66.

NAŠI NUMIZMATIČARI NA MEDALJAMA

Mitropolit Stevan pl. Stratimirović i Dimitrije Anastasijević pl. Sabov

Ranko MANDIĆ, Beograd
r_mandic@yahoo.com

U mojoj kolekciji medalja i plaketa nalazi se i jedna nažalost nepotpisana medalja, no ipak vrlo interesantna i atraktivna. Interesantna je pre svega zbog toga što se na njoj nalaze likovi dvojice naših starijih numizmatičara iz XVIII veka, a atraktivna zbog svoje izrazite reljefnosti i lepote umetničkog izraza.

Na jednoj strani medalje nalazi se bista najstarijeg poznatog srpskog numizmatičara, mitropolita STEFANA STRATIMIROVIĆA, a na drugoj bista DIMITRIJA ANASTASIJEVIĆA SABOVA, osnivača Karlovačke gimnazije i njene numizmatičke zbirke, najstarije javne numizmatičke kolekcije na srpskim prostorima.

Ova medalja (sl. 1) izrađena je od srebrno patirnitranog metalu prečnika 40 mm, a njen autor, kao što je već rečeno, i vreme izdavanja, nisu nam za sada poznati, kao ni njen proizvođač ili izdavač. Možemo samo pretpostaviti da je to verovatno bila neka institucija iz Sremskih Karlovaca. O ovoj medalji takođe ne postoje bilo kakve reference u našoj, inače izuzezljivo skromnoj, literaturi iz oblasti medaljerstva.

Pored portreta pomenutih ličnosti prikazanih na ovoj medalji, nalaze se još samo njihova imena ispisana polukružno stilizovanim ciriličnim pismom, i godine njihovih rođenja¹ i smrti, i to: МИТРОПОЛИТ СТЕФАН СТРАТИМИ-

РОВИЋ 1759-1836 na jednoj, i ДИМИТРИЈЕ АНАСТАСИЈЕВИЋ САБОВ 1729 · 1803 na drugoj strani.

Mitropolit STEFAN PL. STRATIMIROVIĆ, koji se prema podacima koje je objavio dr Dimitrijević², smatra našim najstarijim poznatim numizmatičarem, rođen je u Kulpinu u vojničkoj plemičkoj porodici. Srednje obrazovanje stekao je u Novom Sadu, Segedinu i Vacu, dok je u Beči i Budimpešti završio studije filozofije i prava, a bogoslovno zna-

¹ U pogledu godina rođenja, u oba slučaja radi se o neslaganju sa ostalim izvorima. Za S. Stratimirovića ovde je navedena 1759. godina, dok se u Enciklopediji Jugoslavije (Knj. 8, Zagreb 1971) navodi 1757. godina. Za D. Anastasijevića Sabova navodi se 1727. godina, a u Enciklopediji SHS St. Stanojevića (Knj. I, Zagreb 1925), navodi se 1726. Godine smrti ovih ličnosti, navedene na ovoj medalji, poklapaju se sa pomenutim enciklopedijskim biografskim podacima.

² Sergije Dimitrijević, *Numizmatičke zbirke kod Srba*, Enciklopedija Jugoslavije, knj. 6, Zagreb 1965. i dopunjeni reprint ovog članka u „dinaru“ br. 21, Beograd 2003.

nje stiće kod Jovana Rajića. Njegova uspešna karijera započela je 1784. godine kada se zamonašio i ubrzno postao arhimandrit manastira Krušedol. Dve godine kasnije car Josif II potvrđio je njegovo imenovanje za budimskog epi-skopa, a 1790. godine izabran je za karlovačkog mitropolita, na kojoj funkciji ostaje gotovo četvrt veka.

Uz veliku finansijsku pomoć svog „numizmatičkog prijatelja“ D. Anastasijevića Sabova, u Sremskim Karlovцима miropolit Stratimirović 1794. godine osniva prvu srpsku Bogosloviju, posred tada već postojeće prve srpske Gimnazije. Takođe je njegova izuzetno bogata biblioteka bila temelj velike karlovačke mitropolisko-patrijaršijske knjižnice, a njegova obrazovanost, književna, naučna i politička delatnost, imali su veliki značaj u srpskom narodu, kako na području Austrijske carevine, tako i u ustaničkoj Srbiji početkom 19. veka.

Mnogi njegovi naučni radovi, na latinskom, nemačkom i srpskom jeziku, sačuvani su uglavnom kao rukopisi, kao i njegova bogata korespondencija.

Osnivač Karlovačke gimnazije i nene nekada čuvene numizmatičke zbirke³, DIMITRIJE ANASTASIJEVIĆ PL. SABOV, rođen je u Negošima u Makedoniji, odakle oko 1732/33. godine dolazi, kao dečak od 6 godina, sa nekim trgovcima u Zemun. Ovde kod jednog trgovca izučava najpre trgovacki, a kasnije, u Novom Sadu, i krojački („sabovski“) zanat, otud mu ime Sabov⁴. Nakon što je izučio zanat, putovao je tri godine

³ U tom broju našeg časopisa, na str. ----, objavljujemo jedan od starijih izveštaja o toj numizmatičkoj zbirci.

⁴ Reč sabov preuzeta je iz mađarskog jezika, a znači krojač ili abadžija.

kao kalfa po Mađarskoj i Slavoniji, a zatim je u Sremskim Karlovcima otvorio svoju vlastitu radnju, spojivši sa svojim krojačkim zanatom još i abadžijski i kapadžijski. Bio je izuzetno vredan i aktivan: svoju je robu najpre nosio i prodavao po vašarima u Futogu, Kečkemetu i Pešti, a zatim proširuje svoju delatnost - počinje da se takođe bavi trgovinom vina, pečenjem cigle, arendiranjem zemlje, zakupom ribolova i raznim drugim, finansijski sve unesnjim poslovima, a koje je razgranao od Karlovaca do Beča. Veliki deo svog vrednim radom stečenog bogatstva Sabov ulaze u dobrovorne i naučne svrhe. Tako je svojim prvim „Zakladnim pismom“ od 20.000 forinti, koje je car Leopold potvrdio diplomom od 11. oktobra 1791. godine, Anastasijević Sabov postao osnivač Karlovačke gimnazije, najstarije u

srpskom narodu. Pred svoju smrt, 1803. godine, ostavio je još 20.000 forinti ponenuitoj gimnaziji.

Ugarsko plemstvo dobio je od cara Leopolda, na predlog mitropolita Stratimirovića.

SUMMARY

A MEDAL DEPICTING TWO SERBIAN NUMISMATISTS

A description and illustration of an interesting, unfortunately unsigned medal from the collection of the author is given; we have no information on the time of its issue. On one side of the medal is the bearded bust of the first known Serbian numismatist - STEFAN STRATIMIROVIĆ - Serbian metropolitan (a bishop in Eastern Ortho-

dox Church who is head of an ecclesiastical province and ranks right below the patriarch), from Sremski Karlovci (1759-1836). On the other side is the bust of DIMITRIJE ANASTASIJEVIĆ SABOV (1729-1803), founder of the very first Serbian High school (Gymnasija) in Sremski Karlovci, which was famous for its numismatic collection, perhaps the first Serbian public coin collection ever.

The medal is made in high relief out of the silver plated metal, 40 mm in diameter. It was the most probably issued by an institution situated in Sremski Karlovci near Novi Sad, which was an old cultural center of the Serbs within Austria-Hungary. Both metropolitan Stratimirović and D. Anastasijević-Sabov, depicted on this medal, belonged to the Austrian aristocracy.

NOBELOVA MEDLJA IVE ANDRIĆA

Stockholm, 1961. godina. Zlato; 60,5 mm. Autor: M. Erik Lindberg, švedski vajar i graver.

Avers: bareljev utemeljivača nagrade, Alfreda Nobela.

Revers: bareljev mladića koji, pod lоворom, zapisuje pevanje muze. Iznad je stih iz šestog pevanja Vergilijeve *Eneide*, na latinskom: *Kako je slatko videti ljudski život oplemenjen pronalascima.* Ispod scene sa muzom ime Ivo Andrića

Andrić je u Štokholm otišao 5. decembra, u društvu supruge Milice. Svečana ceremonija dodele Nobelovih nagrada za 1961. godinu u oblasti medicine, fizike, hemije i književnosti, održana je 10. decembra u raskošnoj dvorani Koncertne palate Švedske akademije. Dr Anders Esterling, član Akademije, je Andriću prilikom uručenja nagrade rekao: "Veliko je zadovoljstvo za Švedsku akademiju da u Vama nagradi jednog vrednog predstavnika onog jezičkog područja koje do sada nije bilo predstavljeno u listi nagrađenih. Sa izražajem naših iskrenih čestitki, ja Vas molim da primite ovaj znak počasti iz ruku njegovog Veličanstva Kralja..." Ivo Andrić se potom obratio svojim govorom na francuskom O priči i pričanju.

VAJAR ĐORĐE JOVANOVIĆ

prvi srpski autor medalja i plaketa

Frédérique JOUBERT - JOVANOVITCH
joubert.frederique@wanadoo.fr

Zovem se Frederika Žuber - Jovanović i oduvek sam se ponosila svojim srpskim poreklom. Ja sam pravnuka vajara Đorđa Jovanovića (1861-1953). Kako je naša porodica dugo bila odvojena od majke Srbije, odlučila sam da se sada prihvatom istraživanja o mom pretku, tom velikom čoveku.

Moj rođak Frank Jovanović, odmah se složio sa predlogom koji sam mu iznela, i nedavno smo stigli u Beograd, uzbudjenog srca što otkrivamo zemlju našeg porekla.

Skupština grada Beograda primila nas je uz počasti i uz to smo se upoznali sa uticajnim funkcionerima. Takođe su nam upravnici srpskih muzeja širom otvorili svoja vrata. Upoznali smo i profesora Miodraga Jovanovića, biografa vajara Đoke, kako su zvali našeg pretka. Ljubaznošću gosp. R. Mandića, eminentnog stručnjaka za srpske medalje, uspostavili smo kontakt i sa Narodnom bankom Srbije, u čijem se holu nalazi bista "Srbija", veličanstveno delo nagrađeno na Svetskoj izložbi u Parizu.

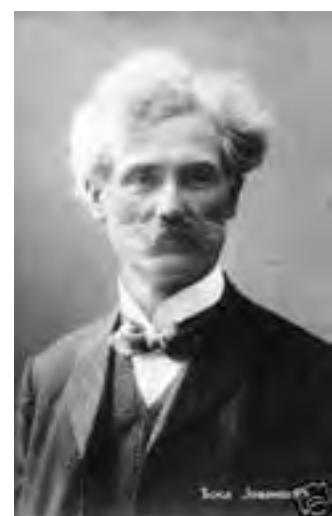
Posetili smo Sremske Karlovce i Novi Sad, gde smo posetili galeriju Matice Srpske, u kojoj je priređena velika izložba o delu vajara Đoke Jovanovića. Napokon, imali smo priliku i da upoznamo profesora Pavlovića, konzervatora spomenika kulture u Beogradu. On nam je pročitao memoare svoga oca koji je bio veliki prijatelj mog prede-de. Inače, gosp. Pavlović je svojevremeno izlagao fotografije u pariskim ateljeima.

Naše uzbudjenje postiglo je vrhunac na samom završetku boravka u Beogradu, kada smo posetili kuću koja je pripadala našem pradedi. Na njenoj fasadi nalaze se originalne statue "Skulptura i slikarstvo".

Ustanovili smo sa ponosom koje mesto je ovaj veliki čovek zauzimao u Srbiji i kako je sećanje na njega sačuvano u srcima Srba. On je poznat, uvažavan i slavljen prilikom svih nacionalnih praznika, zahvaljujući veličanstvenim spomenicima koji ovekovečuju važne događaje slavne Srbije.

Ovo naše putovanje nije kraj puta, već jedan novi početak da se osvedoči francusko-srpsko prijateljstvo.

(Prevod s francuskog: Marko Mandić)

Iz porodičnog albuma: Fotografije Đoke Jovanovića

ПРИЈЕМ У СТАРОМ ДВОРУ

Гости престонице потомци ваяра Ђорђа Јовановића

Фредерико Јовановић-Жубер и Франка Јовановића примили Радмила Хрустанића. — Срели смо дивне људе, поручио предак славног уметника

У посматраном наставку споменутог десетог годишnjeg трајања Џорђевог престола, чланак под насловом „Драматични вештићи Јубер и Франка Јовановића, потомака вадра Ђорђа Јовановића Поповића“ је написан 1913. године у француском часопису „Лајт“ (L'Art), у којем је описано да је у тој години у Београду и Србији, као и да буду обновљени више музеја у граду.

— Џорђа је био веома пратњник тадашњих уметника, као и уметника који су у тој поеријади успоставили првобитну аутентичност највећим делом његовог рада, — напомене је у томе издаји, који је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је био веома аутентичан у својим радовима, али и уметником који је био веома интересован у савременом издавању, — напомене је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је био веома интересован у савременом издавању, — напомене је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

СРДЦНИ ДАЦИ ЏОРЂЕВИЋУ У СТАРОЈ ДВОРУ

— Џорђевија је десет година пре смрти његовог отца, 1921. године, умро Франка Јовановић, ћада му је тај уметник приступио пословима који је наставио да врши до краја живота, — напомене је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“. Џорђа је тај уметник који је узимао учешће у првом конгресу савременог издавања у Парижу 1921. године.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављен у француском часопису „Лајт“.

— Џорђа је у тој години објављ

Frederika i Frank Jovanović
na grobu svog pradeda, april 2005

"Numizmatički motivi" vezani za Kosovski spomenik u Kruševcu i Svetsku izložbu 1900:

Doprinosi faleristici i numizmatici:

Rudnik Numismatics - Orlovi, medalje, dekoracije i militaria

Ilustracije u ovom kratkom prilogu predstavljaju samo jedan manji deo lične arhive autora.

Nade Todorović navodi: "Istoričar umetnosti Dejan Medaković pominje cifru od 300 Jovanovićevih radova, dok radmila Karadordević kaže, da se "u dosjeu sa dokumentacijom, predatoj nadležnoj ustanovi za regulisanje penzije, nalaze podaci o Jovanovićevim radovima koji premašuju cifru 600. Prepostavljam da je tu obuhvaćen i sav njegov rad na polju medaljerstva". (Numizmatičke vijesti XXII, br. 33, Zagreb 1979, str. 49-57, Tb. XIII i XIV).

TABL. 9 TAB. XIV

Portrait Crtež

Portrait Plaketa

NAJAVA KOPRIJE U NOVOM PETRINU

Medalja Povratak u dom

Portret Profil

BOŠKA JOVANOVIĆ

BOŠKA JOVANOVIĆ

Portret Boška sa Šabacem 1902.

Š. Radovanović, Medaljerski radnik Boška Jovanovića u dom
Srbije. Načinjen mračna u Beogradu u Sremski akademici
radnik je izumio.

Jedna iz serije poštanskih maraka izdatih 1904. godine na osnovu motiva na
gornjoj plaketi vajara Đoke Jovanovića

RÉSUMÉ

George Jovanovic - sculpteur Serbe précurseur en médailles et plaques

Je m'appelle Frédérique Joubert-Yovanovitch. J'ai toujours été fière de mes origines Serbes. Je suis l'arrière petite fille du sculpteur George Jovanović (1861-1953). La famille ayant été trop longtemps éloignée de la mère Serbie, j'ai entrepris de faire des recherches sur ce grand homme. Mon cousin Franck Jovanovitch, mis dans la confidence a tout de suite adhéré au projet et nous sommes arrivés à Belgrade le cœur ému de retrouver notre terre d'origine.

L'assemblée de Belgrade nous a reçus avec les honneurs et nous a introduit auprès des autorités compétentes. En effet, les conservateurs des musées nous ont ouvert leurs portes. Nous avons pu rencontrer le biographe du sculpteur en la personne du professeur Miodrag Jovanovic. Grâce à M. R. Randic éminent spécialiste des médailles serbes nous avons visité la Banque Nationale de Serbie où trône Serbie, magnifique oeuvre primée à l'exposition universelle de Paris. Nous nous sommes rendus à Sremski Karlovci puis à Novi Sad dont la galerie Matica Srpska prépare une exposition magistrale sur l'oeuvre de Djoka. Enfin, nous avons eu la chance de rencontrer le professeur Pavlovitch conservateur des monuments de la ville de Belgrade qui nous a lu les mémoires de son père qui était grand ami du sculpteur et montré des photographies dans l'atelier parisien.

Notre émotion a été à son comble car notre voyage s'est terminé par la visite de sa maison qui, intacte, arbore les deux magnifiques statues de "la sculpure et la peinture" sur sa façade.

Nous avons constaté avec fierté quelle était la place du grand homme en Serbie et sa mémoire intacte dans le cœur des Serbes. Il est reconnu, honoré et fêté à chaque occasion nationale grâce aux monuments majestueux commémorant les événements marquants de la glorieuse Serbie.

Notre voyage n'est pas le bout du chemin mais un nouveau départ pour témoigner de l'amitié Franco-Serb

Les illustrations représentées dans ce et article ne représentent qu'une infime partie des mes archives personnelles également citées dans l'encyclopédie de Yougoslavie (vol 4).

CRNA GORA I KOSOVO USTANOVILI SOPSTVENA ODLIKOVANJA

Odlikovanja koja je u ime Državne zajednice Srbije i Crne Gore delio predsednik Marović, a koja su nasleđena od bivše države SRJ, sada su izgubila svoj smisao. Zato što u našoj državi svi sem Srbije imaju svoja vlastita odlikovanja, pa je napokon jasno da ona "savezna" ne predstavljaju ništa drugo do znamenja države koje više nema, nekadašnje "treće" Jugoslavije.

Nadajmo se da će i Srbija, poslednja u regionu, napokon dobiti svoja vlastita odlikovanja, ili još bolje - obnoviti ona koja je nekada imala: Orden Belog orla, Svetog Save, Takovskog krsta i Karađorđeve zvezde. A u međuvremenu...

1. USTANOVLJENA ODLIKOVANJA REPUBLIKE CRNE GORE

U aprilu 2005. godine Skupština Crne Gore na predlog Vlade Crne Gore usvojila je Zakon o državnim odlikovanjima i priznanjima. Osnov predloga za donošenje Zakona o odlikovanjima i priznanjima Republike Crne Gore sadržan je u uredbi Ustava Republike Crne Gore kojim se propisuje da Predsednik Republike Crne Gore daje odlikovanja i priznanja. Ovim Zakonom, utvrđena su i identifikovana odlikovanja Republike Crne Gore, kao i način njihove dodelje.

U osnovnim odredbama Državna odlikovanja Republike Crne Gore dodeljuju se za rad i dela koja zasluzuju opšte priznanje i isticanje.

Pod ORDENIMA ovim Zakonom podrazumevaju se javna državna priznanja koja se dodeljuju licima ili institucijama za izuzetne zasluge prema Republici Crnoj Gori.

U poglavju "Ordeni", kao najviše odlikovanje Republike Crne Gore naveden je **Orden Republike Crne Gore**. Ovaj orden ima jedan stepen, a dodeljuje se na velikoj ogrlici predsednicima ili suverenima država i liderima međunarodnih organizacija i drugim visokim zvaničnicima stranih država ili međunarodnih organizacija.

Zatim slede:

- **Orden Crnogorske velike zvezde**

koji ima takođe jedan stepen i dodeljuje se za naročite zasluge na razvijanju i učvršćivanju saradnje i prijateljskih odnosa između Republike Crne Gore i drugih država i međunarodnih organizacija i za doprinos međunarodnom ugledu i položaju Crne Gore;

- **Orden Crnogorske zastave** ima tri stepena i dodeljuje se za naročite zasluge za Crnu Goru;

- **Orden za hrabrost** ima jedan stepen i dodeljuje se za izvanrednu hrabrost i samopregor koji je ispoljen u izuzetno opasnim situacijama u spasavanju ljudskih života i materijalnih dobara.

- **Orden rada** takođe ima jedan stepen i dodeljuje se za naročite uspehe u privredi i u ostalim delatnostima i za rad od značaja za napredak i razvoj Crne Gore.

Pod MEDALJAMA ovim Zakonom podrazumevaju se javna državna priznanja koja se dodeljuju licima za jednokratne ili izuzetne zasluge i dela koja su po svojoj prirodi neponovljiva i jedinstvena, odnosno priznanja za dobro obavljenu dužnost i službu ili za učestvovanje u određenom događaju.

Takođe odredbama ovog Zakona utvrđen je redosled medalja, koji predstavlja njihov međusobni rang i to:

- **Medalja za hrabrost**, dodeljuje se za dela lične hrabrosti i bezbednosti građana i države, izvan i iznad zahteva službe.

- **Medalja čovekoljublja**, dodeljuje se za lično delo pomoći bolesnima, ranjenima, prognanim ili izbeglim licima, izvan i iznad zahteva dužnosti.

- **Medalja za zasluge**, dodeljuje se za zasluge u izvršavanju poverenih zadataka koji posebno doprinose prijateljskim odnosima između Crne Gore i drugih država.

Zakonom je takođe prviđeno DRŽAVNO PRIZNANJE u obliku **plakete**, a dodeljuje se za ostvarene rezultate u oblastima stvaralaštva koja su od izuzetnog značaja za razvoj Crne Gore i njen međunarodni položaj.

Opis znakova odlikovanja i priznaja njihovih minijatura, izgled i opis velike ogrlice, lente i povelje o odlikovanjima, tehničku izradu i način nošenja, utvrđuje Vlada republike Crne Gore, a na predlog organa državne uprave nadležnog za poslove kulture, a nakon stupanja na snagu Zakona o odlikovanjima Republike Crne Gore po njegovom objavlјivanju u službenom listu Republike Crne Gore.

N. Bjeloš

2. I KOSOVO DOBILO SOPSTVENA ODLIKOVANJA

Slično Crnogorcima, koji se poziva-ju na svoj Ustav pri ustanovljenju vlasti-ih ordenja i medalja, i vlasti Kosova i Metohije su ustanovili svoja sopstvena odlikovanja na osnovu Ustavnog okvira Kosova (Constitutional Framework¹), tačka 9.2.4 (e).

Odluku o ustanovljenju sopstve-nih odlikovanja potpisao je predsednik Kosova I. Rugova 24. XII 2003. godine, dok je u aprilu ove godine dodeljeno prvo najviše kosovsko odlikovanje - Her-joj Kosova, a koje je kosovski predsed-nik svojim dekretom dodelio izvesnom Sali Čekaju.

Prema Uredbi o odlikovanjima or-dene i medalje („dekoracije” i „počas-ne titule”), dodeljuje aktuelni Predsed-nik Kosova pojedincima i institucijama, građanima Kosova ili stranim državlja-nima, kao i pravnim licima koja se ista-ču u posebnim zaslugama za Kosovo i za narodne interese. Ustanovljeno je čak 25 odlikovnja, i to:

1. Orden Heroj Kosova (Urdhëri Hero i Kosovës)
2. Zlatna Medalja slobode (Medalja e Artë e Lirisë)
3. Zlatna Medalja nezavisnosti (Me-dala e Artë e Pavarësisë)
4. Zlatna medalja Prizrenske lige (Medalja e Artë e Lidhjes së Prizrenit)

¹ <http://www.regione.taa.it/biblioteca/statuti/Kosovo.pdf>

5. Odlikovanje Počasni građanin Kosova (Dekorata Qytetar Nderi i Ko-sovës)

6. Odlikovanje Dardanski kristal (Dekorata Crystalla Dardanica)

7. Humanitarna medalja Majka Te-reza (Medalja Humaniste Nëna Tereze)

8. Medalja Borac slobode Adem Ja-šari (Medalja Luftëtar i Lirisë Adem Jashari)

9. Medalja izmirenja Anton Četta (Medalja e Paqes dhe Pajtimit Anton Četta)

10. Medalja Zasluzni umetnik (Me-dalja Artist i Merituar)

11. Medalja Zasluzni učitelj (Meda-lja Mësues i Merituar)

12. Odlikovanje Zasluzan građanin Kosova (Dekorata Qytetar i Merituar i Kosovës)

13. Presednička Medalja za zasluge (Medalja Presidenciale e Meritave)

14. Građanska medalja za doprinos Kosovu (Medalja Civile për Shërbim të Kosovës)

15. Vojna medalja za doprinos Kosovu (Medalja Ushtarake për Shërbim të Kosovës)

16. Predsednička medalja za zaslu-ge u izvozu, tj. „E” medalja za eksport (Çmimi Presidencial „E” për shërbim të Eksportit)

17. Predsednička medalja za kvalitet i veštine u menadžerstvu (Çmimi Presidencial për Cilësi dhe Aftësi të Men-naxhimit)

18. Predsednička medalja za inova-cije, istraživački i razvojni rad (Çmimi Presidencial për Inovime, Kërkime dhe Zhvillim)

19. Predsednička medalja za bezbed-nost (Çmimi i Presidentit për Siguri)

20. Predsednička medalja za nauku (Çmimi Presidencial për Studiues)

21. Predsednička medalja za zaslu-ge u zaštiti prirodne okoline (Çmimi i Presidentit për Meritat e Ambientit)

22. Predsednički trofej (Trofeu i Presidentit)

23. Predsednička medalja za uspe-he u proizvodnji i biznisu (Çmimi Pre-sidencial për suksesë në prodhim dhe në biznes)

24. Počasni ambasador (Ambasa-dor Nderi)

25. Ambasador Kosovoskog naroda (Ambasador i Kombit të Kosovës)

R. Mandić

SUMMARY

MONTENEGRO AND KOSOVO HAVE INSTITUTED THEIR OWN ORDERS AND DECORATIONS

Officially, the orders of the former FR Yugoslavia are still valid in the State Union of Serbia and Montenegro; in practice, they are only in use in Serbia, which is the only country in this region without its own orders, medals and dec-orations.

In April, 2005 the Parliament of Montenegro proclaimed the Law on State orders and decorations which are to be awarded by the President of Montenegro. The highest order is called Or-der of the Big Star of Montenegro, fol-lowed by the Order of the Montenegrin Flag, Bravery order and Order of labor. Three medals have also been instituted: Bravery medal, Humanity medal and the Medal for merits. This law also antici-pates a special “State Recognition” decora-tion in form of a plaque awarded “for the accomplished results in areas of creative works which are of the extra-ordinary importance for the development of Montenegro and its international po-sition”.

Orders of Kosovo had been declared on December 24, 2003 on the basis of the existing Constitutional Framework, and in April 2005 their highest order - Her-o of Kosovo - was awarded by Ibrahim Rugova to certain Sali Čekaj. The second highest decoration is the Golden medal of Freedom, followed by the Gold-en medal of Independence, the Gold-en medal of the Prizren League etc. The lowest in the hierarchy are the Presiden-tial medal for achievements in produc-tion and business, and the medals called Honorary Ambassador and the Ambas-dor of the people of Kosovo.

The list of all the 25 existing orders, medals and decorations of Kosovo in-cluded here contains their names in Ser-bian and Albanian languages.

PRIZNANJA DRUŠTVA ZA NEGOVANJE TRADICIJA OSLOBODILAČKIH RATOVA SRBIJE DO 1918. GODINE (4)

Stevan RADAN, Ranko MANDIĆ i Nenad BELOŠ
numiserb@yubc.net

Žika Lazić (1893-1987) narednik-mitraljezac
17. puka Drinske divizije, veteran
Oslobodilačkih ratova Srbije
od 1912. godine

Nastavljajući našu studiju o plaketaima i medaljama Društva za negovanje tradicija oslobođilačkih ratova iz opusa vajara Mančića, moramo na početku da izvršimo jednu ispravku i jednu dopunu podataka iz našeg prethodnog nastavka. Plaketa **70-godišnjica Kolubarske i Cerske bitke** (sl. 24 na str. 77 prošlog broja „dinara“) takođe postoji u dve varijante, zavisno od veličine: Ø 40 i Ø 60 mm., a ne 55 mm kako smo to greškom naveli.

Veličina **Medalje Kralja Petra I** (sl. 33 na str. 79) je Ø 180 mm.

U pogledu signature Ljubiše Mančića, takođe smo greškom istu do sada označavali slovom „M“, dok se ustvari

radi o ligaturi slova M i Lj, što se može viditi u povećanoj ilustraciji signaturna ovog našeg medaljera, latinične i cirilične.

Signatura LjM i ЈМ u ligaturi

U toku 1984. godine Društvo je izdalo još jednu, ranije neobjavljenu, plaketu. To je **PLAKETA „VOJVODE SRPSKE VOJSKE 1914-1918“** (sl. 37). Na njoj su, u centralnom delu, biste srpskih vojvoda u uniformama i sa generalskim kapama na glavi. To su, gore s leve na desno, Stepa Stepanović, Radoimir Putnik i Živojin Mišić, a dole Petar Bojović. Iznad njih je polukružni natpis **ВОЈВОДЕ СРПСКЕ ВОЈСКЕ 1914 - 1918**. Plaketa je iskovana od patiniranog srebra, prečnika 60 mm.

Sl. 37. Plaketa „Vojvode srpske vojske“, 1984.

Te iste 1984. godine izdata je **PLAKETA GENERAL CHARLES TRANIÉ** (sl. 38), prečnika 150 mm, kovana od bronce, a nalazi se u Nišu, pored natpisa imena ulice koja u ovom gradu nosi nje-

govo ime. Drugi primerak ove plakete, čiji je autor akademski vajar Ljubiša Mančić, dodeljena je generalovom sinu sinu Andre Tranije-u. General Tranije bio je komandant kombinovanog odreda od sva tri roda vojske, koji je u oktobru 1918. godine oslobođio Prištinu, Kos. Mitrovicu, Prizren, Niš i Svilajnac.

Četrvrsta plaketa veličine 210 x 210 mm, izdata u čast istog francuskog vojskovođe Šarla (Charles) Tranijea (sl. 39), iskovana je u samo jednom primerku 1986. godine. I ona je dodeljena je Andre Tranijeu, u porodičnom dvorcu ove familije, Château de Troissereux.

Sl. 38. Plaketa Šarl Tranie, 1984

Sl. 39. Plaketa general Tranie, 1986

ADMIRAL GUEPRATTE

Sl. 40. Plaketa admirala Emila Geprata, 1985.

Sl. 41 - Plaketa u spomen dr Elsi Inglis, 1997.

Sl. 42

Sl. 43

Sl. 44

Sl. 45

Sl. 46 - zajednički revers za 42-50

Sl. 48- 50

Sl. 51. Avers i revers kovanica „Cer-Kolubara”, 1984.

Povodom proslave 70-godišnjice iskracavanja srpske vojske u Tunis, 1985. godine, Društvo je izdalo plaketu ADMIRAL GEPRAT (sl. 40). Iskovana je u samo tri primerka od livenog bronze, 240 x 210 mm, a njen autor je, kao i prethodnih, gosp. Mančić. Jedna od tih plaketa dodeljena je Kristofu Gepratu, unuku admirala Emila Geprata, (Emile Guepratte) komandantu ratne luke Bizerte, koji je ukazao izuzetnu pomoć ranjenim srpskim vojnicima u Tunisu.

Društvo je izdalo još jednu plaketu koju do sada nismo prikazali, a to je izuzetno atraktivna PLAKETA IN MEMORIAM ELSI INGLIS, izdata 1997. godine u čast škotske lekarke koja je bila organizator lečenja srpske vojske u I svetskom ratu u Kruševcu, Kragujevcu, Solunu i Krfu (sl. 41). Ova četvrtasta plaketa, sa polukružnim gornjim delom, izrađena je od livenog mesinga, dimenzije 16,5 x 11,5 mm. Na njoj je bista pomenute škotske lekarke u anafasu, iznad koje je polukružni natpis na latinskom jeziku: IN MEMORIAM ELSI INGLIS M. D. AMICAE SERBORUM CERTISIMAE - „U spomen Elzi Englis, doktorki medicine, osvedočenom prijateљu Srba”. Na levoj strani polja je signatura ЈБМ u ligaturi.

Pored plakete kralja Petra I izdate 1998. godine, koju smo prikazali u prošlom broju „dinara” na sl. 33, Društvo je iste godine izdalo i PLAKETU KRALJ ALEKSANDAR I KARAĐORĐEVIĆ. Sliku nažalost ne posedujemo, ali nam je poznato da je njen izgled isti kao što je plaketa Regent Aleksandar (sl. 19 u prošlom broju „dinara”), stim što je jednostrana, ima samo avers. Ona je izdata povodom 80-godišnjice Solunskog fronta i 110. rođendana kralja Aleksandra, a iskovana je od bronze, Ø 180 mm. Plaketa je iskovana u samo 5 primeraka, od kojih su po jedan primerak dodeljeni Žak Širaku, tadašnjem gradonačelniku Pariza, gradonačelniku Orleansa i direktoru Doma invalida u Parizu.

JUBILARNE KOVANICE OD ZLATA I SREBRA

Zlatara Majdanpek je, u saradnji sa Društvom za negovanje tradicija oslobođilačkih ratova u Srbiji 1912-1914, izdala nekoliko serija zlatnika i srebrnjaka sa prigodnim motivima, sličnim onim koji se javljaju na ranije opisanim medaljama i plaketama.

Prva serija od 4 zlatna i 4 srebrna primerka iskovana je 1984. godine povodom proslave 70-godišnjice pobeda na Ceru, Drini i Kolubari. Primerci od zlata finoće 900/1000 imaju prečnik 20 mm i masu po 3,5 g, a na njima su prikazani likovi srpskih vojvoda: ŽIVOJINA MIŠIĆ (sl. 42), RADOMIRA PUTNIKA (sl. 43), STEPE STEPANOVIĆA (sl. 44) i PETRA BOJOVIĆA (sl. 45).

Na reversu je grb Srbije (Sl. 46).

Kovanice potpuno istog izgleda iskovane su takođe od srebra finoće 925/1000, prečnika 30 mm i težine 11,9 grama. Zlatara Majdanpek naknadno je iskovala i 4 pozlaćene kovance sa likovima vojvoda (sl. 42-45).

Istim povodom, i sa istom reversnom predstavom, izdata je i **serija zlatnika i srebrnjaka sa likovima vladara iz dinastije Karađorđevića:** VOŽD KARAĐORĐE (sl. 47), KNEZ ALEKSANDAR KARAĐORĐEVIĆ (sl. 48), KRALJ PETAR I (sl. 49) i KRALJ ALEKSANDAR I (sl. 50). Pozlaćeni primerci nisu kovani.

Sledeće izdanje usledilo je 1984. godine, kada su iskovane dve kovanice, zlatna i srebrna, **povodom 70 -godišnjice pobede na Ceru i Kolubari** (sl. 51). I u ovom slučaju dizajn je isti, a razlika je samo u metalu izrade i veličinama. Zlatnik finoće 900/10000 ima prečnik 20 mm i težinu 3,5 grama, dok je srebrni primerak takođe istih dimenzija kao u prethodnoj seriji: Ø 30 mm; 11,9 g.

Na aversu ovih kovanica su biste trojice srpskih vojvoda - Putnika, Stepanovića i Mišića - sa godinom „1914” u središnjem donjem delu polja. Na reversu je, između stilizovanih ocila krsta, isписан tekst u četiri reda: ЦЕР / КОЛУБАРА / 1914 / 1984. Dole su žigovi proizvođača i signatura gravera - ЈМ.

Prilikom podizanja spomenika Rigi od Fere 1984. godine, Društvo je u, saradnji sa Zlatarom Majdanpek, izdalo dva zlatnika i dva srebrnjaka **sa likovima Rige od Fere^{1*}** (sl. 52) i **Karađorđa** (sl. 53), iste veličine kao napred opisani primerci od zlata i srebra. Na aversu prve od ove dve kovance je bista Rige od Fere, iznad koje je natpis РИГА ОД ФЕРЕ – АНДОНИ КИРИЈАЗИ, a iznad levog ramena stoji godina pogubljenja, gde umesto brojke „1” stoji krst, dakle †789. Ispod tog je signatira gravera.

Na reversu je predstava antičkog grba Aleksandra Velikog - sunce, između čijih zraka su slova, natpisi ЕЛЛАС и ГРЧКА.

Sl. 52. Avers i revers kovanica „Riga od Fere”, 1984.

Na aversu druge kovance je, u donjem delu polja, bista Karađorđijeva, a iznad nje polukružni napis ВОЖД КАРАЂОРЂЕ ПЕТРОВИЋ. Na reversu je srpski dvoglavi orao sa krunom i heraldičkim srpskim štitom na grudima. Sa leve i desne strane nalazi se ime naše zemlje na srpskom i grčkom: СРБИЈА - ΣΕΡΒΙΑ.

Sl. 53. Avers i revers kovanica „Karađorđe”, 1984.

Sledeće kovanice, **sa likom majora Gavrilovića**, takođe zlatnik i srebrnjak, istih tehničkih karakteristika kao pretvodni, izdate su 1990. godine povodom 75-godišnjice herojske odbrane Beograda (sl. 54).

Na aversu je natpis МАЈОР ГАВРИЛОВИЋ i njegova bista, uz signaturu ЈМ, a na reversu natpis ВОЈНИЦИ / ЈУНАЦИ / ЖИВОТИ ВАШИ / ВИШЕ НЕ ПОСТОЈЕ. Ispod ovoga su s leve strane ocila, a s desne godine 1915 / 1990.

Sl. 54. Avers i revers kovanica „Major Gavrilović”, 1990.

Poslednje do sada jubilarne kovanice Društva izdate su 1991. godine **povodom 70-godišnjice smrti kralja Petra I i osvećenje crkve Sv. Đordja na Oplencu**. Izdate su tri vrste kovanica, svaka u tri verzije: od zlata, srebra i tombaka.

Na prvom tipu je na aversu lik kralja Petra I, istog izgleda kao na sl. 49. Na reversu je prikazan Sv. Đorđe kako ubija aždahu, uz natpis ЗАДУЖБИНА КРАЉА ПЕТРА И КАРАЂОРЂЕВИЋА.

¹ Vladimir Čorović u svojoj knjizi *Istorijski spisi srpskog naroda* navodi: „Grčki rođoljub i pesnik **Riga od Fere**, čije su veze sa francuskim službenim predstavnicima bile veoma srdačne, došao iste te godine (1796.) u Beč, gde je postojala jaka kolonija grčkih trgovaca. Tu je razvio živu propagandu za ustank protiv Turske. Među onima, koji su došli u bliži dodir s njim, bila su i dva-tri Srbina. U Beču je nastala i njegov čuvena *Ubojna pesma* upućena balkanskim hrišćanima: „Upalite jedan plamen u celoj Turskoj, da zahvatiti od Bosne do Arapske”. Ta pesma, koja je brzo postala popularna, pevala se već iduće godine čak u Zemunu.... Riga od Fere, u tvrdoj veri da je došao čas za akciju, spremio je proglašenje za ustank i preko Trsta zaputio se kući. Ali ga je tu stigla i uhvatila austrijska policija. Posle provedene istrage, bečka vlast je Rigu predala Turcima, koji su ga 24. juna 1798. udavili u beogradskoj tvrđavi.”

Na drugom tipu je na aversu kraljeva bista u uniformi, uz natpis ПЛЕНАЦ КАРАЂОРЂЕВИЋ, sa krunom na levoj strani. Na reversu je, u sredini, prikaz crkve Sv. Đorđa, iznad koje je natpis ОПЛЕНАЦ.

Treći primerak je kao prethodni, samo što je na njegovom aversu bista kralja Petra bez kape.

ZNAČKE

Društva za negovanje tradicija oslobođilačkih ratova Srbije do 1918 izdalo je od 1972. do 1996. godine 25 vrsta raznih značaka, od kojih su neke iskovane u više verzija, zavisno od metala od kojeg su izrađene. To su sledeće značke:

1. Značka društva, 1. verzija, 1972. Zlatna, srebrna i bronzana, Ø 25 mm;
2. Značka „1300 kaplara”, 1974. Bronza, Ø 20 mm;
3. Značka „Albanska golgota”, 1975. Emajl, Ø 15 mm;
4. Značka društva, 2. verzija, 1984. Zlatna, srebrna i bronzana, Ø 20 mm;
5. Značka „Proboj Solunskog fronta - Oko Sokolovo”, 1978. Zlatna, srebrna i bronzana, Ø 30 mm;
6. Značka „Proboj Solunskog fronta - Oko Sokolovo”, 1983. Zlatna, srebrna i bronzana, Ø 18 mm;
7. Značka „Cerska bitka”, 1984. Zlatna, srebrna i bronzana, Ø 30 mm;
8. Značka „Kolubarska bitka”, 1984. Zlatna, srebrna i bronzana, Ø 30 mm;
9. Značka „OŠ Vojvoda Mišić”, 1986. Zlatna, srebrna i bronzana, Ø 15mm;
10. Značka „Vojvoda Živojin Mišić - Spomenik u Struganiku”, 1986. Zlatna, srebrna i bronzana, Ø 28 mm;

11. Značka „100 god od rođenja dr Koste Todorovića”, 1987. Ø 15 mm;
12. Značka „Mauzolej na Zejtinliku”, 1988. Ø 15 mm;
13. Značka Društva povodom 70 god. završetka I sv. rata, 1988. Zlatna, srebrna i bronzana, Ø 20 mm;
14. Značka Grčko-srpskog prijateljstva, 1988. Emajl, Ø 30 mm;
15. Značka Francusko-srpskog prijateljstva, 1988. Emajl, Ø 30 mm;
16. Značka „Proboj Solunskog fronta - Oko Sokolovo”, 1988. Zlatna, srebrna i bronzana, Ø 18 mm;
17. Značka „Vojvoda Živojin Mišić”, 1989. Zlatna, srebrna i bronzana, Ø 20 mm;
18. Značka „Vojvoda Stepa Stepanović”, 1994. Zlatna, srebrna i bronzana, Ø 28 mm;
19. Značka „Vojvoda Živojin Mišić”, 1994. Zlatna, srebrna i bronzana, Ø 28 mm;
20. Značka „Kolubarska bitka”, 1994. Zlatna, srebrna i bronzana, Ø 20 mm;
21. Značka „General Pavle Jurišić Šturm”, 1994. Ø 18 mm;
22. Značka „Dimitrije Tucović”, 1994. Ø 15 mm;
23. Značka „Nikola Pašić”, 1995. Ø 18 mm;
24. Značka „Kralj Petar I Karađorđević”, 1996. Zlatna, srebrna i bronzana, Ø 20 mm;
25. Značka „Kralj Petar I”, 1996. Povodom 75. godišnjice smrti, bronza, Ø 20 mm.

Autor svih značaka je akademski vajar Lj. Mančić, osim značaka proboj Solunskog fronta - Oko Sokolovo (br. 5, 6 i 16) čiji je autor akademski vajar D. Mileusnić.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

BEDŽEVI

Društvo je izdalo sledeće bedževe:

1. Bedž Društva, veliki Ø 65 mm i mali Ø 38 mm;
2. Bedž „Živojin Mišić”, izrađen u više boja 1987, Ø 55 mm;
3. Bedž „Trećepozivac”, plave boje, 1988, Ø 38 mm;
4. Kao prethodna, ali sa crnom štampom na beloj podlozi, i sa srpskom trobojkom;
5. Bedž „Krf Vido - Ostrvo spasa i pobjede”, 1988, Ø 38 mm;
6. Bedž „15. septembar”, 1988, Ø 38 mm;
7. Bedževi „Polikastro”, 1988, u dve veličine: Ø 55 i 38 mm;
8. Bedž „Kralj Petar I”, 1989, Ø 65 mm;
9. Bedž „Vojvoda Stepa Stepanović”, 1989, Ø 65 mm;
10. Bedž „Vojvoda Radomir Putnik”, 1989, Ø 65 mm;
11. Bedž „Vojvoda Živojin Mišić”, 1989, Ø 65 mm;
12. Bedž „Vojvoda Petar Bojović”, 1989, Ø 65 mm;
13. Bedž „Dan Primirja - L'Armistice 11 novembra”, 1995, Ø 55 mm;
14. Bedž „O.Š. Živojin Mišić”, 1996, Ø 55 mm;
15. Bedž „Toplički ustank”, 1997, Ø 55 mm.
16. Bedž Grčko-srpskog prijateljstva, 2003, Ø 55 mm;
17. Bedž Francusko-srpskog prijateljstva, 2003, Ø 55 mm.

Sve ove bedževe dizajnirali su koliograf Vladislav Stanković i akademski vajar Ljubiša Mančić.

SUMMARY

INSIGNIA OF THE SOCIETY FOR CARE OF MONUMENTS AND UPKEEP OF TRADITIONS OF SERBIAN LIBERATION WARS UP TO 1918 - Part 4

Concluding the chapter on medals and plaques issued by the Society, a plaque „Voivodas of the Serbian army 1914-1918” (Fig. 37), plaques in honour of the French general Charles Trenié (Figs. 38 and 39), admiral Emile Guepratte (Fig. 40) and a beautiful plaque in honor of Dr. Elsa Inglis (Fig. 41) are described. Elsa Inglis was a Scottish doctor who organized medical care for the Serbian soldiers in World War I; the large plaque issued in her honor had Latin inscription, calling her the *AMICAE SERBORUM CERTISIMAE*, the proven friend of the Serbs.

In the new chapter series of gold and silver coins issued by the Society and Zlatara Majdanpek are described. The first series (Fig. 42-45) consists of one each gold and silver coins issued in 1984 with portraits of Živojin Mišić, Radomir Putnik, Stepa Stepanović and Petar Bojović. The 2nd series of gold and silver coins has portraits of the rulers from the Karageorgevich dynasti (Fig. 57-50), while the 3rd series include gold and silver coins (Fig. 51) which had been also issued in 1984, on the occasion of the 70th anniversary of the Cer and Kolubara battles. The next are the gold and silver coins depicting Greek patriot and poet Riga of Fera (Andoni Kiriazi) and Karageorge (Figs. 52 and 53), followed by coins issued in 1991 in honour of major Gavrilović, the famous commander of the defence of Belgrade in 1915 (Fig. 54).

At the end the badges issued by the Society are also described and illustrated. That collection includes 24 different pin badges and 17 colorful large badges made of plastics.

MEDALJA ZA ZASLUGE U POLJOPRIVREDI

Radomir STOLICA

Medalja je uspostavljena Zakonom o odlikovanjima Savezne Republike Jugoslavije od 3. decembra 1998. godine. Medalja za zasluge u poljoprivredi ima tri stepena i dodeljuje se „za zasluge u oblasti poljoprivrede, šumarstva, lova i ribolova”.

Idejno rešenje medalje (kompjuterski dizajn i gipsani model) uradio je Dragomir Mileusnić, akademski vajar iz Beograda u umetničkom stilu Kovnice novca u Topčideru krajem 1999. godine. Idejno rešenje traka i vrpci za sva tri stepena ove medalje izradio je Radomir Stolica, istoričar umetnosti iz Beograda. Na osnovu idejnih rešenja su izrađene u subotičkoj fabrići „Mladost” od višebojne moarirane svile. Medalja je izrađena u tehnici kovanja u Zavodu za izradu novčanica i kovanog novca u Topčideru početkom 2000. godine.

Kutije za ovu medalju izradio je Milan Marušić, knjigovezac iz Beograda. Kutija je od skiverteksa (imitacija kožnog platna) braon boje sa državnim grbom i imenom odlikovanja u zlatotisku.

Od osnivanja do kraja 2004. godine dodeljeno je 3 Medalje za zasluge u poljoprivredi prvog stepena, 3 drugog stepena i 12 trećeg stepena.

Statut odlikovanja donela je Savezna vlada 27. jula 2000. godine, a objavljen je u Službenom listu SRJ br. 36 od 4. avgusta 2000. godine.

Idejno rešenje traka i vrpci Medalja za zasluge u poljoprivredi oslanjaju se na stare tradicionalne idejne predloge naših odlikovanja srodne namene. To su Medalja za lica zaslужna za unapređivanje narodne privrede koju je osnovao kralj Aleksandar I Obrenović ukazom od 4. oktobra 1895. godine i Medalja za unapređenje poljoprivrede koju je osnovao jugoslovenski kralj Aleksandar I

Karađorđević ukazom od 15. marta 1930. god.

Starija medalja, iz 1895. god, po statutu se nosila na traci od zelenе moarirane svile, a njena „naslednica” iz 1930. god. nosila se na traci od žutozelene moarirane svile.

Uvažavajući kontinuitet ideje o ustanovljenju ovih (u inostranim sistemima veoma uglednih i davno ustanovljenih odličja) autor traka i vrpci je zadržao već davno predložene i usvojene boje traka za naše novoustanovljeno odlikovanje. Originalnost ideje novih traka i vrpci je u kombinaciji ove dve boje - zlatnožuta boja kao simbol zrelog klasa i sunčane energije, i zelena boja kao simbol listova biljaka i plodova.

Zlatnožuta boja je uzeta za osnovu trake, a zelena boja za pruge koje na najlustrovaniji način označavaju stepen medalje nagrađenog lica.

Sva tri stepena medalje za zasluge u poljoprivredi kovana su od tombaka, legure koja sadrži 10% cinka i 90% bakra. Stepeni medalje su postignuti galvanizacijskim pozlaćivanjem, posrebrivanjem i bronzanim patiniranjem.

Medalja za zasluge u poljoprivredi se nosi na petougaonom nosaču od legure aluminijuma, sa patentom za pričvršćivanje odgovarajućeg stepena.

50. Медаља за заслуге у пољопривреди првог степена

Медаља за заслуге у пољопривреди првог степена израђена је од позлаћене легуре бакра и цинка у облику круга, пречника 38 mm.

На лицу медаље налази се, у средини, рељефни медаљон у чијем доњем делу су плодови воћа, поврћа и кукуруза. Иznад је раширина рибарска мрежа са рибама, као симболи риболова, на левој страни, а на десној страни је глава сокола, као симбол вештине лова. У надвишењу се налази сунцокрет, а око медаљона венац. На левој страни је житно класе, а на десне стране су гране од испрелетаног храстовог и ловоровог лишћа, које се доле укрутају.

На наличју медаље, у средини, налази се правоугаони натпис: „За заслуге у пољопривреди“. Око натписа у рељефу су стилизовани листови ловора, који формирају звездасту форму. У доњем делу, у средини доњих листова, налази се штит са иницијалима Савезне Републике Југославије.

Медаља виси на траци ширине 20 mm, сложеној у облику петоугла, тако да су горња хоризонтална и две доње кошке стране дуге по 22 mm, а бочне стране по 42 mm.

Трака медаље израђена је од златножуте моарирани свиле, ширине 20 mm, са једном управном пругом тамнозелене боје у средини, ширине 1 mm.

Врпца медаље израђена је од златножуте моарирани свиле, ширине 36 mm, са једном управном пругом тамнозелене боје у средини, ширине 1 mm.

Медаља за заслуге у пољопривреди првог степена носи се на левој страни груди.**51. Медаља за заслуге у пољопривреди другог степена**

Медаља за заслуге у пољопривреди другог степена по композицији, материјалу и величини иста је као и Медаља за заслуге у пољопривреди првог степена, али је цела посребрена.

Медаља виси на траци ширине 20 mm, сложеној у облику петоугла, тако да су горња хоризонтална и две доње кошке стране дуге по 22 mm, а бочне стране по 42 mm.

Трака медаље израђена је од златножуте моарирани свиле, ширине 20 mm, са две управне пруге тамнозелене боје у средини, ширине по 1 mm, а растојање између њих је 2 mm.

Врпца медаље израђена је од златножуте моарирани свиле, ширине 36 mm, са две управне пруге тамнозелене боје у средини, ширине по 1 mm, а растојање између њих је 2 mm.

Медаља за заслуге у пољопривреди другог степена носи се на левој страни груди.

52. Медаља за заслуге у пољопривреди трећег степена

Медаља за заслуге у пољопривреди трећег степена по композицији, материјалу и величини иста је као и Медаља за заслуге у пољопривреди првог и другог степена, али је цела бронзано патинирана.

Медаља виси на траци ширине 20 mm, сложеној у облику петоугла, тако да су горња хоризонтална и две доње кошке стране дуге по 22 mm, а бочне стране по 42 mm.

Трака медаље израђена је од златножуте моарирани свиле, ширине 20 mm, са три управне пруге тамнозелене боје у средини, ширине по 1 mm, а растојање између њих је 2 mm.

Врпца медаље израђена је од златножуте моарирани свиле, ширине 36 mm, са три управне пруге тамнозелене боје у средини, ширине по 1 mm, а растојање између њих је 2 mm.

Медаља за заслуге у пољопривреди трећег степена носи се на левој страни груди.

le ukrštaju. Medalja je modelovana u akademskom realističnom maniru i pažljivo odmerenom reljefu.

Na reversu medalje, u sredini, nalazi se reljefni камен temeljac (kvader) kao simbol ove osnovne društvene delatnosti na kome počiva država. U kamenu je uklesana deviza odlikovanja „ЗА ЗАСЛУГЕ У ПОЉОПРИВРЕДИ“. Oko natoisa su raspoređeni reljefni stilizovani listovi lovora, koji formiraju zvezdastu formu. U donjem delu, u sredini, a između listova, nalazi se štit sa inicijalima Savezne Republike Jugoslavije.

Medalja je kružne forme i prečnika 38 mm. Ističemo da je Statut Medalje za zasluge u poljoprivredi dovela Savezna vlada u okviru „Odluke o opisu znakova odlikovanja SRJ i njihovih minijatura kao i načinu njihovog nošenja“. Odluka je objavljena kasnije u „Službenom listu SRJ“ br. 36, 4. avgusta 2000. godine.

Medalja za zasluge u poljoprivredi ima isti rang u hijerarhiji naših savremenih odlikovanja sa Medaljom za zasluge u privredi i Medaljom za zasluge u prosveti i kulturi. Sve tri navedene medalje imaju identično idejno rešenje reversa sa odgovarajućom devizom.

Na kraju je interesantno primetiti да, iako je Medalja za zasluge u poljoprivredi namenjena širokom krugu potencijalnih nosilaca, da данас имамо мање од dvadeset odlikovanih ovom medaljom od strane председника Savezne Republike Jugoslavije.

SUMMARY

Medal for Agricultural Merits

This medal had been instituted by the Orders and Decorations Law of the Federal Republic of Yugoslavia dated December 3, 1998. It is organized in three classes and is awarded "for merits in the areas of agriculture, forestry, hunting and fishery". It was designed by the medalist Dragomir Mileusnić and produced in the Belgrade Mint (ZIN); ribbon was produced by "Mladost" Subotica according to Mr. Stolica's design, and the case was made by the Marušić bookbinding company in Belgrade. Statute of this medal was published in the Official gazette of FRY no. 36/2000. Until now, the medal was awarded to only 20 times at most.

This medal had been struck in tombac and gilt, silver-plated or bronze-plated, depending on its class. It has a round form with size of 38 mm, and has the triangular ribbon in golden yellow color, with green stripes.

Ovim radom završavamo seriju članaka o odlikovanjima Savezne Republike Jugoslavije, коју је у наšем часопису objavljivao mr Radomir Stolica, историчар уметности из Београда, велики колекционар, познати фалериста, добар чoveк и отац; наš вишегодиšnji veoma уваženi saradnik, који ће намја како недостајати. Slava mu i veliko hvala!

Redakcija

RETKA OZNAKA JUGOSLOVENSKIH VAZDUHOPLOVACA ŠKOLOVANIH U SSSR-u

Nenad BELOŠ, Pančevo
undying@panet.co.yu

USovjetskom Savezu formirane su 1944/45. godine isključivo od jugoslovenskog kadra dva vazduhoplovna puka - 254. lovački i 554. jurišni.

U gradu Groznom 15. oktobra 1944. godine je formiran Drugi jugoslovenski jurišni vazduhoplovni puk, sa tri eskadrile, formiran od prve klase koja se školovala za potrebe jurišne avijacije. U svom sastavu imao je 233-obje ljudi, od čega su: 8 štabnih oficira, 37 pilota, 43 mehaničara, 20 motorista, 49 oružara, 38 strelaca, 21 specijalista za opremu, 11 avio-tehničara, 1 inžinjer, 4 padobranca i 1 fotograf. Za Jugoslaviju prebacili su se delom vazdušnim ešalonom, a delom železnicom, stigavši 17. jula 1945. godine u Sombor.

Komandant puka bio je major Mirko Šćepanović, a komesar major Vlado Bakarić. Po završenoj obuci, puk je postao operativno sposoban 3. marta 1945. godine. Kod nas je označen kao 554. jurišni vazduhoplovni puk.

Sl. 1. Piloti 554. puka – Grozni – SSSR, 1945 godina.

U gradu Krasnodoru je 16. oktobra 1944. godine formiran Prvi jugoslovenski lovački avijacijski puk, sa tri eskadrile. Formiran je od jugoslovenskih slušalaca lovačkog učilišta u Krasnodaru, koji su sa školovanjem počeli dolaskom u logor Jugoslovenske brigade u Kolomni, jednom od manjih gradića u okolini Moskve. U svom sastavu imao je 180 ljudi, od čega su: 5 štabnih oficira, 37 pilota, 37 mehaničara, 31 motorista, 36 oružara, 15 tehničara, 13 specijalista za opremu, 3 padobranca, 1 inženjer, 1 fotograf i 1 intendant. Puk je 7. septembra

iz SSSR-a poleteo za Jugoslaviju, a sleteo 15. septembra 1944. godine.

Komandant puka bio je major Petar Radević, a komesar major Viktor Bubanj. Puk je po dolasku u zemlju postao operativan 1. maja 1945. godine. Kod nas je označen kao 254. lovački vazduhoplovni puk.

Sl. 2. Piloti 254. puka – Kolonini kod Moskve, 1944. godine.

U SSSR-u pored ovih kadrova, školovano je još 15 pilota bombardera, 10 pilota transportne avijacije i 37 tehničara. Tako je te 1944/45. godine grupa partizana – vazduhoplovaca brojala 475 pripadnika iz svih krajeva zemlje. Oni su posle završenog školovanja u SSSR-u predstavljali kadrovsko jezgro budućeg Jugoslovenskog ratnog vazduhoplovstva JA. Kao starešine su kasnije u pukovima lovačke, jurišne i bombarderske avijacije učvršćivali i jačali jugoslovensko vazduhoplovstvo. Na tom poslu i postavljenim zadacima mnogi od njih su položili i svoje živote.

Te ratne 1944. godine tim vazduhoplovnim kadrovima koji su se školovali u SSSR-u dodeljene su posebno izrađene jugoslovenske oznake za kape (šapke). O njima se malo zna, s obzirom da nema sačuvanih pisanih i materijalnih tragova, kroz monografije i slične publikacije koje bi nam na dokumentovan način svedočili o njihovom postojanju.

Igrom slučaja istražujući i analizirajući istorijski period tih ratnih i poratnih godina, a posebno skrivanje istine iz našeg posleratnog perioda, došao sam do podatka da se 1948. godine naredbom komande J RV ta oznaka morala vratiti

MNO Jugoslavije. Ta 1948. godina bila je predsudna za ljudsku sudbinu, pa i za oznaku nastalu u Sovjetskom Savezu, a koju su ponosito nosili naši pripadnici RV.

Sl. 3. Avers i revers jugoslovenske oznake izrađene 1944. godine u SSSR-u koju su nosili naši vazduhoplovci.

Oznaka u vidu amblema za kapu (šapku) izrađena je od pozlaćene bronce, tehnikom kovanja. Dimenzije: visina 40 i širina 30 mm. Na prednjoj strani (aversu) u centralnom delu dominira kvadratni ili takozvani španski štit, čija je unutrašnjost podeljena u tri jednaka polja položena vodoravno, a u bojama jugoslovenske trobojnica plave, bele i crvene, sa crvenom petokrakom u sredini. Zvezda ima pravilan petokraki oblik i zlatnu (žutu) ivicu. Zvezda leži na belom polju zastave. Boje zastave i zvezde su u emajlu. Štit u obliku jugoslovenske trobojke leži na pozlaćenom polju, sa čije leve i desne strane su lovoroze grane reljefno ispučene i izražene. U gornjem delu lovoroze grančice su spojene vrhovima, a u donjem povezane grančicama.

Na zadnjoj strani (reversu), koji je reljefan u centralnom delu, zalemljene su dve žice u vidu rascepki koje su služile za pričvršćenje znaka na kapu (šapku). Vlasnik ovog znaka je na poleđini u gornjem delu urezao godinu "1944", a sa leve i desne strane latiničnim slovima ispisao skraćenicu "SSSR". Aobel je nošen u periodu 1944–1948. godine, kada je na osnovu naredbe morao biti vraćen MNO - FNRJ.

Možda oznaka (amblem, sl. 3) i dokument na sl. 2 u viđu fotografije, koji se po prvi put prikazuju i publikuju javnosti, a o kojima je ovde bilo reči više, neće biti pronadjeni, s obzirom da je 1948. godina^{1*} odnела u nepovrat njihove nosioce, kao i mnoge vredne materijale tog perioda.

SUMMARY

A RARE BADGE OF THE YUGOSLAV AIRMEN EDUCATED IN USSR

In 1944/45 two aircraft regiments had been formed in the USSR exclusively from the Yugoslav men - the 254th Hunting, and the 554th Assault regiment (Fig. 1). Also in the town of Grozni the Second Yugoslav assault aircraft regiment was formed, having three escadrilles with 233 men. Their commander was major Mirko Šćepanović and the commissar was major Vlado Bakarić.

The first Yugoslav aviation hunting regiment with three escadrilles was formed in the town of Krasnodar on October 16, 1944. It was constituted of the students who attended aviation training in Kolonini near Moscow (Fig. 2).

To those aircraft cadres trained in the USSR a special cap badges had been assigned. Due to the well known dispute between Tito and Stalin in 1948, it was not recommended to show off with the said badges obtained in USSR. In 1948 they also had to be returned to our Ministry of the National Defense.

Those badges had been made out of gilt bronze, they were 40 mm high and 30 mm wide, and their obverse and reverse design is depicted on Fig. 3.

¹ Vreme koje je usledilo nakon osuda Jugoslavije od strane Informbiroa i sukoba naše zemlje sa SSSR i drugim zemljama tzv. sovjetskog lagera.

IZLOŽBA ZADUŽBINE KRALJA PETRA I U TOPOLI

Zadužbine kralja Petra I u Topoli organizovala je u toku 2004. godine izložbu povodom sledeća tri jubileja dinastije Karađorđevića: 200 godina od Prvog srpskog ustanka, 100 godina od krunisanja i miropomazanja kralja Petra I i 70 godina od ubistva kralja Aleksandra I Karađorđevića. Tim povodom izdat je i veoma atraktivan Katalog izložbe sa kvalitetnim ilustracijama u boji, čiji je autor gd. Mileva Stevanović. Kata-

log sadrži podatke o 63 izložena predmeta, između kojih i više eksponata iz oblasti naših oblasti interesovanja: metalni i papirni novac, odlikovanja i predmete miltarije. Od ostalih predmeta najinteresantnije su slike na platnu sa portretima vladara iz ove

dinastije: Petra I (Uroš Predić), Aleksandra I (Dragomir Glišić) i Petra II (Rafail Momčilović), i svakako vladarske insignije od zlata, emajla, dragog i poludragog kamenja.

Jedan od najatraktivnijih eksponata svakako je admiralska uniforma kralja Aleksandra koju je nosio prilikom atentata u Marseju 9. oktobra 1934. godine.

Na njoj se, s leve strane na rendgenotu, nalaze nekoliko rupa od kuršuma ispaljenih u atentatu na kralja i vidno uočljivi tragovi kraljeve krvi. Na uniformi je Orden Legije časti I reda sa lentom od crvenog ripsa, kao i francuski Ratni krst s palmom, izrađen u zlatu, sa pozlaćenom grančicom na traci.

R.M.

PRILOG JEDNOM PREDSTAVLJANJU ČASOPISA NUMIZMATIČAR

Branko DRČA,
savetnik Narodnog muzeja, Beograd

Uz podsećanje, da su stručnjaci iz oblasti numizmatike počeli da izrastaju, upravo, iz redova kolekcionara, moramo istaći da je u Beogradu, naročito nekoliko decenija unazad, u krilu stručno-naučnih ustanova odnegovana i naša numizmatička škola, kojoj pripadaju i poklonici starog novca iz SND. Pojedini članovi Srpskog numizmatičkog društva daju, takođe, svoj doprinos za paženim stručno-naučnim radovima. Tako je Beograd, i pored nedaća koje nas prate, postao jedan od značajnih numizmatičkih evropskih centara.

Prilikom susreta sa gospodinom Mandićem dobih ponudu da sa jednim radom upriličim posetu glasilu SND-a. Prihvativši predlog, ne sumnjujući u ozbiljnost ponude, razmišljam sam, prijajem, nekoliko dana, s kojom temom bih predstavio moj numizmatičko-konzervatorski čup, i da, ujedno, ispunivši obećanje, zadovoljim uslove redakcije a čitaocima omogućim da me upoznaju.

Tako, prelistavajući *dinar* iz 2004. godine, s namerom da pokušam da pronađem kutak gde bih, eventualno, mogao da se udenem, ugledah, na uvdonoj strani, obaveštenje kojim se korisnici upućuju na novi broj časopisa *Numizmatičar*. Na prvi pogled, ništa neobično. Međutim, prvi pasus obaveštenja, u kome se naglašava da se časopis *nakon nekoliko godina, napokon, pojavio i da je, svojevremeno, izlazio redovno, svake godine, skrenuo je moju pažnju*. Tih nekoliko redaka govori, gotovo sve. Ipak, nedorečenost ove konstatacije otvara pažljivom, ali neupućenom oku, niz nedoumica i pruža mogućnost širokoj lepezi nagađanja šta bi mogao biti uzrok tome. Odlučih, stoga, da poklonicima starog novca predočim uroke ove pojave u numizmatičkom izdavalstvu kod nas.

Zato, krenimo redom. Prostor na kome smo svi li naše gnezdo, sredokraća Istoka i Zapada, bogat je brojnim kulturno-istorijskim spomenicima. Taj spomenički sadržaj, poznat široj javnosti, pre svega, po srpskim srednjevekovnim manastirima, čine i arheološki lokaliteti koji svojim bogatstvom i raznolikosću sadržavaju materijalnu, kulturnu i duhovnu povest, od prvih početaka stvaranja ljudskog društva, preko dodira sa grčkom kulturom, Keltima i duge

rimске prisutnosti, do seobe naroda, vizantijske dominacije i napokon, rađanja srpske srednjevekovne države.

Јуче је у Београду изашао први број *Нумизматичара*, часописа за антички и стари југословенски новац. Ово је први пут у опште да у нашој престоници излази један нумизматички часопис, којих има у свим већим европским земљама.

Али и ако се код нас овакав часопис јавља први пут, он је успео да својом опремом и уређењем претекне све до сада познате европске нумизматичке часописе.

Његов уредник г. др. Јозо Петровић који и у „Времену“ води нумизматичку рубрику, успео је да један изванредан часопис.

Г. др. Јозо Петровић

Поповић, професор Универзитета и г. С. Смирнов пишу о најстаријем опису у Српској историји скровиште баља, из Хиландара.

Г. др. Јозо Петровић пише о новчаним деспота Ђурђа Бранковића, о новчика града Стоби и појединим интересантним комадима из збирке нумизматичара на територији предратне Србије.

Потом изнајси два портрета из галерије југословенских нумизматичара. То су фратри Андрија и Бандури из Дубровника и фра Петар Катачић из Насипаца у Вировитичкој жупанији.

На крају се дају информације о ценама старијих

Dr Jozo Petrović i njegov časopis Нумизматичар
(Vreme, Beograd 6. IV 1934.)^{1*}

¹ Ilustracije - prilozi uz ovaj članak su redakcijski.

Događanja na pozornici evropskih dvorišta, pokrenutim u XVIII i okončanim početkom XIX veka, oblikovali su posednici parne mašine obezbedivši, pokazalo se, i svojim potomcima glavne uloge. Na nesreću, našu među premeravalili su česarski i imperijalni geometri ne, savesno - kao nekoć, u Egiptu, harpedonapti - nego tako što su jedni merili metrima, a drugi jardima. Kako su im se mere uklapale govore Cer, Vido, Šumarice... Tako je i danas.

Ali, da je u kratkim periodima prividnog mira, moguće ostaviti zapis u vremenu govore dva *Numizmatičara* iz tridesetčetvrte i tridesetpete godine. U Uvodniku prvog, pored ostalog, stoji:

Sveti pokolj je upropastio zbirku Narodnoga muzeja gotovo potpuno.

Od godine 1926 napreduje zbarka muzeja brzim korakom. Javljuju se novi kolecionari, nastaje novi život.

Veliki nalazi staroga novca čiji broj izgleda neverovatan, a koje smo nabavili za muzej, mnoge privatne kolekcije u presto-nici i izvan ove, sa kojima stojimo u najužoj saradnji, jesu drugi momenat koji traži glasilo.

Veliki broj dopisa sa svih strana Domovine kojima se traže najrazličitija obaveštenja, jesu treći momenat koji sili za pokretanje časopisa.

Професор др Станиша Новаковић

Умро је Станиша Новаковић, који је врло чувао хуманитарну, мистичану, то-лариног, смртненог, изузетним менталним делом понашања и отимањем са људима. Заслужио је свој радни век у „Политици“ као стениограф, а наставио, прво, као научни сарадник Института друштвених наука, а затим, све до своје изненадне смрти, као професор филозофије Београдског универзитета. Пам-

тимо његово велико људско срце које је непрекидно подгравирало људав међу људима.

Дошао је у „Политику“ 1896, где уједно постаје шеф Стенографског одељења, Станиша Новаковић, тада млад студент филозофије, зајаже се за концепцију комплексне улоге стениографа у дневном листу, по којој је она великом делом везана за чисто новинарски рад. Негов принцип да добар стениограф буде и добар новинар, у ствари оживљава традицију предратне генерације „Политичког“ стениографа, што је било у складу и са савременим тенденцијама светског новинарства. И био је најујдљивији њему, у послераткој „Политици“ повремено је остварела практика, у којој уредници процењују стручну вредност стениografa не само по фотографским преносима начињем извештаја „са терена“, преносима телефона у редакцији, него и по томе колико је тај рукопис у јединичном, односно новинарском смислу вредан, да би се могло одржати пословни слагаме, тј. без задржавања.

Иначе, рад у „Политици“ и време од десетак година премештено у тој, остављају дубоки поизвесни траг у оном другом Станишином поизводу, главном и животном, коме су потпуно посвећено све до смрти, познату професору филозофије је у Београдском универзитету. У његовој личности обе ове професије су се међусобно многоструко истрепљавале. У његовим новинарским чланцима се јавила се дубина, аналитичност и смек-бујност једног филозофског мисли-ција, а у његовим стручним филозофским публикацијама и његовим учењеви-цима за студије – најбоља традиција „Политичког“ новинарске школе: једноставност и јасност израза. Можда се бази у томе и крије објашњење феномена да су многе његове теоријске мисли и излагања појединих елемената филозофије управо закључавале тој једноставности и јасности у казивану професора Станише Новаковића и добијале неку животну лепоташац и посебну драму па тако прокривле себи пут и до ширег круга читаоца, којима, давље, ова наука није основна духовна преокупација. Овај свој дар да адекватним стилским средствима постигне ширење истине о филозофији и о филозофијом, испољио је нарочито у промоцији објављивањем у културном додатку „Политике“.

Љ. Ст.

Dr Staniša Novaković, prvi urednik časopisa Нумизматичар нове serije (Politika, Beograd 11. XI 1992.)

Nažalost, neodenut sistemskim ogrtačem države, časopis nije dočekao treći rođendan.

Na povratak *Numizmatičara*, čekali smo, bezmalo, čitav jedan ljudski vek. Oporavljen od strahota koje su zadesile naš rod, novi, srednji sloj građanske klase uspeo je, uz podršku veterana iz prohujalih vremena, da obnovi i pokrene časopis. Istovremeno, uz podsećanje, da su stručnjaci iz oblasti numizmatike počeli da izrastaju, upravo, iz redova kolezionara i da je neophodno nastaviti izvanredne odnose sa istaknutim sakupljačima, naglašen je cilj ka novom odnosu prema numizmatičci kao samostalnoj naučnoj disciplini. Zato u uvodniku obnovljenog časopisa stoji:

Naša je želja da u novom časopisu okupimo iz naše zemlje i iz inostranstva autore koji će u celini moći da odgovore visokim zahtevima koje smo postavili. Mi verujemo da ćemo u tome uspeti.

Tako je i bilo dok se, nanovo, ne pojaviše geometri. Nasta doba materijalnog propadanja i duhovnog sunovrata. Nove insignije - nivelske letve i piketi - odmeniše lupe i olovke, a *Numizmatičar* osta, zaboravljen, na koti 1998.

Ipak, reči ћу, s pravom, da je u Beogradu, naročito nekoliko decenija unazad, u krilu stručno-naučnih ustanova odnegovana i naša numizmatička škola, којој припадају и поклонici starog novca iz SND, a pojedini članovi daju, takođe, svoj doprinos zapaženim stručno-naučnim radovima. Tako je Beograd, i pored nedaća које nas prate, postao jedan od значајних numizmatičkih evropskih centara.

Наша delatnost, o bilo kojoj državi da je reč, ima, uredno, obezbeđeno mesto pri dnu društvene lestvice. Консеквентно tome, опоравак је duži.

Zato, mi verujemo da ćemo nadoknaditi propuštenо.

SUMMARY

CONTRIBUTION TO A PRESENTATION OF THE NUMIZMATIČAR MAGAZINE

Inspired by the statement in the last issue of dinar where it was mentioned that the magazine *Numizmatičar* has been finally published after several years, the author spends some thoughts on the transitory nature of the history and its monuments and the rich past of the Balkans as crossroads between East and West. He also draws some parallels between the original *Numizmatičar* magazine (only two issues in 1934-1935) and the contemporary magazine of the same name which very nearly got the same fate. The author finally draws hope for the future from the fact that the Belgrade School of Numismatics has been established by efforts of many distinguished scientists and collectors in last several decades.

SRPSKA NUMIZMATIČKA ZBIRKA VALTAZARA BOGIŠIĆA

Sergije DIMITRIJEVIĆ

*Ovaj neobjavljeni rad iz zaostavštine dr S. Dimitrijevića dajemo ovde u skraćenoj formi, dok će kompletna verzija biti objavljena u **SABRANIM RADOVIMA SERGIJA DIMITRIJEVIĆA**, Knjiga II, u izdanju Srpskog numizmatičkog društva.*

Pregled numizmatičke zbirke Valtazara Bogišića u muzeju V. Bogišića u Cavatu započeli smo u prvoj dekadi marta 1954. godine pregledom inventara i popisnika. Tom prilikom ustanovili smo da sadašnje stanje zbirke srednjovekovnog srpskog novca ne odgovara popisnicima samog Bogišića.

Zato smo tražili obrazovanje posebne komisije pretstavnika opštine Cavtat i Bogišićeve biblioteke u čijoj se nadležnosti nalazi pomenuta zbirka.

Ova petočlana komisija u čijem sam sastavu i sam bio, načinila je "Zapisnik o stanju numizmatičke zbirke V. Bogišića (samo srpski novac) nađenom na dan 11. marta 1954, prije nego što je Sergije Dimitrijević pristupio sređivanju i katalogiziranju ove zbirke. Ovaj prvi pregled zbirke označen je u najkrupnijim potezima a detaljni izvršiće se u toku obrade materijala a u stalnom prisustvu pristojnika biblioteke muzeja kako je to izričito tražio Dimitrijević S".

Na osnovu "popisa novca u Bogišićevom muzeju" koji smo zatekli vidi se da ova zbirka obuhvata (po klasifikaciji koja je tada postojala i po grupisanju brojnih sitnih grupa):

252 primerka srpskog novca
85 primeraka češkog novca
99 primerka novca gradova (?)
207 primeraka dubrovačkog novca
173 primerka novca Kotora
441 primerak poljskog novca
548 primeraka ruskog novca
92 primerka rimskog novca
189 primeraka novca Austrije i Italije
126 primeraka novca ostalih država
<u>60 primeraka ostalog novca</u>
2272 ukupno

Iz ovoga vidimo da je V. Bogišić posebno sakupljaо srpski, kotorski, dubrovački, poljski, ruski i češki novac, ali je unosio u zbirku i sav ostali novac na koji je naišao.

M. Rešetar ukratko prikazuje zbirku Balda Bogišića koju je on „uredio i popisao 1909/10”.

U ovoj zbirci koja se tada čuvala „u Bogišićevu muzeju u Cavatu” bilo je 3931 primerak. Od toga „3558 novaca, 230 medalja, 198 „maraka”, 2 pečata i 143 vjenčane spomenice (pièces de mariage)”; među novcima je (osim dubrovačkih) 1477 južnoslovenskih, ponajviše srpskih (696 kom.). U dubrovačkom

odjelu doista 602 komada, ali je među njima mnogo duplikata i izlizanih egzemplara; vidi se da Bogišić nije sistematski sabrao nego je i on metao u zbirku što god bi mu došlo pod ruku, pa tako npr. ima 49 poludinarića, od kojih su nekoji prilično sačuvani; dva najbolji komada – poluvižlin od g. 1748 i jednostrana medalja od g. 1901 za željeznicu bosansko-dubrovačku (br. 3405) ušli su u zbirku tek poslije njegove smrti".¹

Napominjemo da se u sadašnjem "popisu novca u Bogišićevom muzeju" uopšte ne pominje bugarski novac – mada Rešetar navodi da je težište zbirke bilo na južnoslovenskom novcu.

U vezi sa tekstom M. Rešetara treba podvući:

Da je numizmatička zbirka V. Bogišića brojala 1909/10 godine 3558 komada, a sada se u zbirci nalazi samo 2305 komada, odnosno, po našem zbiru, 2275 komada, tj. da nedostaje, po našem zbiru, 1283 primeraka novca.

Zadržimo se na pomenutom zapisniku od 11. marta 1954:

Iz njega vidimo:

1) da je „po inventaru M. Rešetara” srpski deo zbirke obuhvatao 606 primeraka i 38 primeraka kotorskog novca careva Dušana i Uroša – svega 644 primeraka srpskog novca;

2) „Na osnovu nepotpisane bilješke, koja je izgleda pisana rukom Bijelića a nalazi se u Rešetarovom inventaru na str. II (crveno precrtni novci poslati su g-dinu M. Rešetaru na izmjenu te ih tako u skupini nema)” vidimo da su M. Rešetaru poslati 272 primerka srpskog novca i 9 primeraka kotorskog – da je u zbirci ostalo 334 primeraka srpskog novca i 29 kotorskog.

3) „Na osnovu nepotpisane rukopisne beleške Bijelića” vidimo da je „nestalo naknadno” 73 primeraka srpskog novca.

Ako poděemo od novog brojnog stanja srpske zbirke, po nepotpisanoj belešci Bijelića – 261 primerak, vidimo da je „poslije rukopisne beleške Bijelića nestalo još 9” primeraka.

Tako je srpski deo zbirke sveden sa 606 na 252 primeraka srpskog novca, a kotorski sa 38 na 29 primeraka.

¹ M. Rešetar, *Dubrovačka numizmatika I*, (istorički) dio, Srpska kraljevska akademija nauka i umetnosti, Posebno izdanje, knjiga XLVIII, Društveni i istorijski spisi, knjiga 18, Sremski Karlovci 1924, str. 598-599. Napominjemo da je iz Bogišićeve zbirke nestala i novootkrivena vrsta novca Đurđa I Balšića (Ljubić, XIV, 4), koja je u to vreme pripisivana Đurđu II Stratimiroviću.

BOGIŠIĆ, Valtazar (Baltazar, Baldo), pravnik i naučni radnik (Cavtat, 7. XII. 1834 — Rijeka, 24. IV. 1908). Njegov dijed doselio se iz Konavala u Cavtat, gdje se obitelj Bogišića bavila gospodarstvom i trgovinom. Osnovnu naobrazbu stekao je B. u rodnom mjestu, napose u privatnoj školi bivšeg pomorskog kapetana A. Kazilaria. Pošto je tu svršio gradivo niže gimnazije, otac Vlaho nije udovoljio želji sina da ode na dalje nauke izvan Cavtata, već ga je uposlio u svom gospodarstvu i omogućivao mu, koliko su prilike dopuštale, da proširi svoje znanje. U trgovackim poslovima već je mlad putovao po Dalmaciji i izvan Dalmacije i upoznavao zemlju i ljudi. Nakon smrti očeve (1856) B. je ostvario svoju težnju za učenjem, uputio se u Mletke i 1859 položio maturu. Upisao se na Pravni fakultet u Beču, ali je istovremeno polazio predavanja iz filozofije, filologije i historije. U Beču, Berlinu, Münchenu, Giessenu i Heidelbergu slušao je mnoge istaknute predstavnike pravnih i humanističkih nauka, a na putovanjima po Njemačkoj i Francuskoj sklapao je brojna poznanstva, napose sa slaven-skim naučnim radnicima. Na osnovu disertacije *Über die Ursachen der Niederlagen des deutschen Heeres im hussitischen Kriege* postao je doktorom filozofije u Giessenu 1862, a iduće godine postavljen je za činovnika u dvorskoj biblioteci u Beču,

VALTAZAR BOGIŠIĆ

gdje je imao prilike da se upozna s literaturom, koja se tiče slavenskog svijeta i da proširi krug svojih poznanika. Ovdje je u njega dozrela misao da se bavi pravnim običajima Slavena i toj je temi, u donekle stegnutom, jugoslavenskom okviru, ostao vjeran cijelog života. God. 1864 promoviran je u Beču za doktora prava; 1868 imenovan je za školskog savjetnika u banatsko-srijemskoj Vojnoj Krajini sa zadatkom da tamo organizira i nadzire školstvo. Pozvan je 1869 od dva ruska univerziteta, u Kijevu i Odesi, za profesora slavenskih prava. Odazvao se pozivu Novorosijskog univerziteta u Odesi, kamo se uputio krajem 1869 i gdje mu je podijeljen naslov doktora javnog prava honoris causa. Tu je u ožujku 1870 održao svoje inauguralno predavanje o »naučnom obradivanju historije slavenskih prava«. Iz Odese poduzeo je putovanje po Kavkazu, zeleći upoznati pravne običaje tamošnjih naroda, budući da je vjerovao, da se oni podudaraju s pravnim običajima Južnih Slavena. God. 1872 primio je poziv crnogorskog kneza Nikole, da izradi, na osnovi svojih teoretskih postavaka, gradanski zakonik za Crnu Goru. Kako se je s tim pozivom suglasio i car Aleksandar II., dao se B., kome su crnogorski običaji bili poznati, odmah na posao te je krenuo u Pariz, da tu izradi nacrt zakonika. Taj je posao prekinuo za kratko vrijeme, kad je u početku Rusko-turskog rata 1877—78 dodijeljen ruskoj civilnoj kancelariji, da provede sudsку organizaciju u Bugarskoj; ali već krajem 1877 vraća se u Pariz, da nastavi posao. Dana 25. III. 1888 potpisao je knez Nikola Bogišićev nacrt i proglašio ga kao *Opšti imovinski zakonik za knjaževinu Crnu Goru* sa važenjem od 1. VII. iste godine. Pošto je svršio taj posao, Bogišić se vratio na kratko vrijeme u Odесу. God. 1893 postavio ga je knez Nikola za crnogorskog ministra pravde, da bi nadzirao provodenje u život novog Zakonika i predložio izmjene, koje su se u praksi pokazale potrebnima. I tako je na Bogišićev prijedlog izrađeno »ovo izdanje« s nekim preinakama i sankcionirano 14. I. 1898. Pošto je napustio ministarski položaj (1899), B. je otisao u Pariz, gdje je živio kao privatni učenjak do pred svoju smrt, koja ga je zatekla na Rijeci na povratku u rodni Cavtat. Imovinu je ostavio cavtatskoj općini. Tu se nalazi njegova bogata knjižnica, arhiv i muzej. Bio je član brojnih učenih društava, a univerziteti u Varšavi, Zagrebu i Beogradu pozivali su ga na katedru pravnih povijesti.

Bogišićevu naučnu fizionomiju i njegovu naučni put određuju u osnovi dvije komponente: njegovo slavenofilsko raspoloženje i gledanje kao i pristajanje uz Savignyevu historičku pravnu školu. Dakako da je Bogišića, koji se rodio u zemlji, gdje su narodni običaji, »narodno pravo«, bili još u punom životu, gledanje historičke škole na pravo osobito privlačilo. Već u nastupnom predavanju u Odesi 1870 on se izjasnio kao pristalica historičke škole, a u njegovu daljem naučnom i zakonotvornom radu vodila ga je

misao, da je »narodno pravo« ono mnogo traženo »dobro pravo«, koje treba skupljati, istraživati i pravnički formulirano dati narodu kao zakon, umjesto neprirodno naturenog tuđeg, rimskog prava. To gledanje na pravo i zakonodavstvo B. je teoretski obradio i praktički proveo. Već 1866, u raspravi *Pravni običaji u Slovena* (Književnik, 3, i kao posebna brošura), B. je upozorio, da drugi narodi pridaju veliku važnost narodnim običajima, dok je kod nas u tom pravcu malo uradeno, iako imamo obilje materijala u životu narodnog pravu. God. 1867 objavio je *Naputak za opisivanje pravnih običaja koji u narodu žive*, kome je bio dodan i niz pitanja, na koja je trebalo odgovoriti. Taj je kvestionar bio razaslan u 4000 primjeraka u sve krajeve Slavenskog juga i on je poslužio kao temelj za rad na *Zborniku sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slavena*, knjiga I (*Grada u odgovorima iz različnih krajeva slovenskoga juga*), što ga je B. objelodanio u izdanjima Jugoslavenske akademije (1874). U tom Zborniku B. je skupio i sistematski sredio odgovore na svoja pitanja u kvestionaru. Pored svih nedostataka, koje takva zbirka mora nužno imati s obzirom na neujednačena shvaćanja mnogobrojnih suradnika, ipak je u tom djelu skupljen vrlo dragocjen naučni materijal, što ga je B. spasio, takoreći, u posljednjem času pred raspadanje zadruge, u kojima su se ti običaji pretežno i čuvali. Kućnoj zadruzi B. je, poput drugih slavenofila, posvećivao veliku pažnju, gledajući u njoj drevnu slavensku ustanovu. U raspravi *De la forme dite inokosna de la famille rurale chez les Serbes et les Croates* (Revue de droit international et de législation comparée, 1884) B. je postavio tvrdnju da kućna zadruga i inokosna porodica nisu dvije vrste porodične organizacije, već da je to identičan tip seljačke porodice kod Srba i Hrvata. Bogišićevu pažnju privlačila je i pravno-povijesna problematika u vezi s Dubrovnikom. Amo ide rasprava *Glavnije crte obiteljskoga pisanoga prava u starom Dubrovniku* (Rad JA, 1868, 5, str. 123—149); dalje *Stanak po dubrovačkom zakoniku* (Glasnik Srpskog učenog društva, 1877), zatim opis dubrovačkih pravnih knjiga (*Le statut de Raguse u Nouvelle revue historique de droit français et étranger*, 1893) i onda napose kritično izdanje Dubrovačkog statuta iz 1272 (*Liber statutorum civitatis Ragusii... u Monumenta historicoo-iuridica Slavorum meridianorum*, 1904, 9) u suradnji s K. Jirečekom. B. se bavio mišljaju da izda sve pisane zakone na Slavenskom jugu, ali je u djelu *Pisani zakoni na slovenskom jugu — bibliografski nacrt dra V. Bogišića. I. Zakoni izdani najvišom zakonodavnom vlaštu u samostalnim državama* (1872) izvršio samo mali dio svog programa. Ali to je više nego »bibliografski nacrt«, jer je B. priopćio tekstove jugoslavenskih važnijih pravnopovijesnih normativnih izvora uz komentare. Inače je živi duh Bogišićev obraćao pažnju na najrazličitije probleme jugoslavenskog kulturnog kruga i o njima pisao. Posebno mjesto u Bogišićevu radu zauzima nacrt *Imovinskog zakona*. U ukazu od 25. III. 1888, u kome se sankcionira i proglašuje Bogišićev nacrt kao zakon, navodi se, kako je i pod kojim okolnostima ova zakonodavna radnja poduzeta. Cilj bijaše, »da se u ovom zakonotvornom poslu, pored svih neophodnih obzira na podatke nauke i na zakonodavne radnje drugih obrazovanih država, glavna pažnja obraća na narodne pojmove o pravdi i pravici, na običaje, predanja i na žive potrebe crnogorskog naroda«. Dakako, da su to misli Bogišićeve i one su u skladu s tezama historijske pravne škole. Tako su, zahvaljujući Bogišiću, ozakonjene patrijarhalne uredbe, po kojima su Crnogorci živjeli u rodovsko-plemenskom uredenju, kao što su zadruga (kuća, zajednica), sprega, moba i sl. pod vidom naprednih i potrebnih naroda prilagođenih uredaba. Pogrešno teoretsko shvaćanje prava i njegovih funkcija zavelo je Bogišića na krivi put, pa je on crnogorsko društvo autoritetom zakona vezao uz preživjele forme društvenog života i na taj način zakočio razvoj, umjesto da je progresivnim zakonom pomogao da se ovaj ubrza. Razumiće se, da je Bogišićev pokušaj pobudio u svijetu pažnju ka novina na polju zakonodavstva i primio mnoge pohvale, a da zapravo nijedan kritičar nije prema tom zakonu zauzeo kritički stav. Svakako je B. i lično i naučno izuzetno zanimljiva pojava u našem kulturnom životu druge polovice XIX. st.

LIT.: A. Đorđević, *Opštii imovinski zakonik za knjaževinu Crnu Goru*, Branić, 1888, 15—22, str. 509—517; 17 i 18, str. 592—605; 19, str. 641—657; 20, str. 679—691; 21 i 22, str. 715—723; K. Vojnović, *Opštii imovinski zakonik za Crnu Goru*, Mjesecnik pravničkog društva, 1898, str. 374—378; I. Strohal, *Valtar Bogišić*, ibid., 1908, str. 841—870; M. Dolenc, *O stoletnici rođenja dne Baltazarja Bogišića*, Slovenski pravnik, 1935, str. 1—9; M. Konstantinović, Ideje Valtzara Bogišića o narodnom i zakonskom pravu, Sociološki pregleđ, 1938, str. 272—282; L. Baković, Bibliografija djela B. Bogišića, Spomenice Valtzara Bogišića, 1940, str. 21—32. M. Ko.

M. Kostrenić, Enciklopedija Jugoslavije, Knj. I, Zagreb 1965)

Pogledajmo kako je smanjena prvobitna Bogišićeva zbirka srpskog novca (polazeći od njegove klasifikacije i inventara i zapisnika od 11. marta 1954):

Vladar	poslato Rešetaru	naknadno nestalo	ukupno nestalo
Stefan Uroš I	14		14
Stefan Dragutin	7		7
Stefan Uroš II (Milutin)	1		1
Stefan Dušan	228	80	308
Stefan Uroš Car	1		1
Kralj Vukašin	12	1	13
Knez Lazar	2		2
Despot Đurađ Branković	7		7
Đurađ II Stracimirović ²		1	1
Kotorski groševi	9		9
ukupno	281	82	363

Jednovremeno jako je umanjena i zbirka dubrovačkog novca. Ako uporedimo stanje dubrovačke zbirke koje nam daje M. Rešetar u svojoj knjizi i sadašnje stanje, na osnovu „popisa novca u Bogišićevom muzeju” – vidimo da je nestalo 395 primeraka dubrovačkog novca.

STRUKTURA SRPSKOG DELA ZBIRKE

U toku mesec dana od početka marta do 5. aprila 1954. godine izvršili smo detaljan pregled srpskog dela zbirke i razvrstali je po tadašnjoj klasifikaciji.

Tom prilikom našli smo da zbirka sadrži (u poslednjoj koloni dati su brojevi slika ovih vrsta na tablama Ljubića):

Pregled srpskog dela zboreke V. Bogišića

18 dinara Uroša I sa zastavom i natpisom UROSIVS STEFAN/REX (verovatno uključujući i veronske dinare Milutina)	IV, 8, 11-17
1 dinar iste vrste ali od bakra	
8 dinara Dragutina sa zastavom	V, 15-18
1 dinar Dragutina sa dve figure koje drže dupli krst	V, 7
4 dinara Dragutina sa mačem na krilu i natpisom MONETA REGIS STEFANI	V, 19-22
1 rudnički dinar Dragutina sa natpisom STEFAN RABB ...	III, 13
2 krstata dinara Milutina	IV, 4-6 i V, 2
1 dinar iste vrste ali od bakra	
1 dinar Milutina sa natpisom MONITA REGIS VROSI i prostim nagnutim krstom na kugli	VI, 9
2 dinara Milutina sa natpisom MONETA REGIS VROSI i duplim krstom na kugli	VI, 10-11
1 dinar Milutina sa natpisom VROSIVS REX	VI, 12-13
1 rudnički dinar Vladislava II sa natpisom VLADISLAV RABB...	III, 21
4 krstata dinara Stefana Dečanskog	IV, 22-24 i V, 1, 3
1 rudnički dinar Stefana Dečanskog sa natpisom STEFANb OUROS KRAb TRETI	VI, 21
9 krstatih dinara kralja Dušana	V, 8-14
1 rudnički dinar kralja Dušana sa natpisom STEFA-I REX	V, 23
4 dinara kralja Dušana sa šlemom i natpisom STEFANVS DEI GRA REX	VI, 22-24; VII, 1-4
12 dinara kralja Dušana sa šlemom i natpisom MONITA REX STEFA	VII, 6-8
1 dinar cara Dušana vrsta RIA	VII, 18

1 dinar cara Dušana vrsta RASIAE	VII, 16
10 dinara cara Dušana vrsta na konju	VIII, 21-24
42 dinara cara Dušana vrsta krunidbeni	VIII, 3; 5-7
4 dinara cara Dušana vrsta krunidbeni stoji na lavljoj koži	VIII, 4
8 dinara cara Dušana vrsta natpis bez na kraju	IX, 3, 5-6
2 dinara cara Dušana vrsta car i carica sa latinskim natpisom	VII, 19-24; VIII, 1-2
18 dinara cara Dušana vrsta car i carica sa monogramom	VIII, 10-12, 14, 16, 18-19
46 trećaka cara Dušana vrsta sa carem i caricom	VIII, 13, 15, 17; XV, 4-12
9 trećaka cara Dušana vrsta sa vladarem koji sedi	XIV, 301; XV, 1-3
4 dinara cara Uroša, vladar sedi – šlem	IX, 13-18
1 dinar cara Uroša, vladar sedi – car Stefan na konju	IX, 20
1 trećak cara Uroša vrsta car i carica sa monogramom	X, 3
2 trećaka cara Uroša vrsta car i carica natpis okolo	IX, 11-12
13 dinara kralja Vukašina vrsta sa višerednim natpisom – Isus sedi	X, 17-23
2 dinara kneza Lazara vrsta sa horizontalnim natpisom – Isus sedi	XI, 22
1 dinar kneza Lazara vrsta sa horizontalnim natpisom – Isus stoji	XI, 23
2 dinara kneza Lazara vrsta sa vladarem koji stoji. Natpis okolo	XI, 16
1 dinar kneza Lazara vrsta sa vladarem koji sedi i horizontalnim natpisom	XI, 9-11
1 dinar kneza Lazara vrsta sa vladarem koji sedi. Natpis okolo	XI, 12-13
1 dinar Vuka Brankovića vrsta sa vladarem koji drži zastavu	XII, 24
1 dinar Vuka Brankovića vrsta sa horizontalnim natpisom VΛb/Kb	XII, 26
1 dinar despota Stefana Lazarevića vrsta sa vladarem koji stoji i drži labarum	XII, 18
1 dinar despota Stefana Lazarevića vrsta sa natpisom DES/POTb/STFEA/Nb	XII, 9
1 dinar despota Đurđa Vljkovića vrsta sa četvororednim natpisom	XIII, 17
1 dinar despota Đurđa Vljkovića vrsta sa velikim monogramom	XIII, 23
1 aspra despota Đurđa Vljkovića vrsta sa malim monogramom (bez glave)	XIII, 25
1 kotorski dinar Stefana imperatora	IX, 8
28 kotorskih dinara Uroša imperatora	X, 11-12
281 primerak novca ukupno	

ZNAČAJ ZBIRKE ZA PROUČAVANJE OSTAVA SRPSKOG SREDNJOVEKOVNOG NOVCA

Pored primeraka koji su pojedinačno prispevali u nju, ova je zbirka obuhvatala i dve ostave srpskog srednjovekovnog novca:

Prva ostava je nekakav *nalaz kotorskih dinara cara Uroša*. On je brojao 38 primeraka. Iz sačuvanog dela (29 primeraka) vidimo da je, sem jednog kotorskog dinara Stefana imperatora, sve ostalo bio isključivo kotorski novac cara Uroša.

Druga ostava je bila *Kosovska ostava* nađena u kasno proleće 1873. na Kosovom polju od strane nekih Albanaca koji su je među sobom podelili. Kosovska ostava je najbrojnija do sada nađena ostava srpskog srednjovekovnog novca.²

² S. Dimitrijević, *Ostave koje sadrže srpski srednjovekovni novac iz perioda do 1371. godine*, SANU, Spomenik CXXII, Odeljenje istorijskih nauka I, Beograd, 1981, str. 30-32.

SUMMARY

THE SERBIAN NUMISMATIC COLLECTION OF BALTHAZAR BOGIŠIĆ

The author has started the survey of the numismatic collection of Balthazar Bogišić in the Museum of B. Bogišić in Cavtat in the first decade of March, 1954. At that occasion, it was ascertained that the status of that collection at that time did not correspond to the personal listings of Bogišić. On the basis of Bogišić's listings, we could conclude that he was collecting coins of Serbia, Kotor (Cattaro), Dubrovnik (Ragusa), Poland, Russia, Bohemia and also other coins. The collection had 3558 coins, 230 medals, 198 weights ("Marks"), 2 seals and 143 marriage medals (*pièces de mariage*). In 1954 that collection consisted of only 2275 pieces, which means that 1283 pieces were missing. The Serbian collection amounted now to only 252 pieces instead of the original 606. The structure of this collection is given in the attached table.

This collection is important because it included not only the individually obtained pieces, but also two coin hoards. The first was a hoard of the Dinars of Kotor of the Serbian emperor Uroš. It originally contained 38 coins, out of which 29 remained. The second is a part of the Kosovo hoard with 301 pieces, which enabled us to give the most complete reconstruction of that coin hoard from 1873.

³ Detaljni tabelarni pregled ovog Bogišićevog spiska zajedno sa drugim podacima o nabavci Kosovske ostave sa njegove strane nalazi se u radu: S. Dimitrijević, *Hronologija Dušanovog carskog novca*, Poseban otisak iz Istorijiskog časopisa, knj. IX-X, Beograd 1959, str. 127-130.

"OPISANIJE SVIJU DOSAD POZNATI' SRPSKIH NOVACA" JANKA ŠAFARIKA

(nastavak sa strane 25)

zvesnosti i praznine srbske povestnice razjasnile i popunile, i da bi se ova do neke celosti zaokrugliti i dovršiti mogla. — Osobito važno, upravo najvažnije je u ovom smotreno, istraživanje, skupljanje, izvješnjivanje sviju isvora Srbske Istorije, stari' spomenika' svakog roda, rukopisni' i hudežestveni' dela, prepodavanja i t. d.² koje je, istinu ispovedajući, dosad još malo i nedostatično činjeno. Tek onda ćemo do savršenog znanja Srbske Istorije doći moći, kad se svi ti zaostavši od slavn' stari' vremena srbski' spomenici, koliko je god moguće podpuno skupe, objasne i izdadu; kao što su: diplome vladatelja Srbski', ljetopisi srbski, svakog roda nadpisi; žitija narodni stvetitelja; zakonici; Istorici i. t. d.* A ovo je glavni zadatok našeg narodnog Muzeuma, a jedna od najglavniji dužnostij i našega Društva Srbske Slovesnosti.

... о Нумизматики или познаванию стары новаца, може се рећи: да је стубъ и нелажна подpora и око Исторические истине. Она древности таму просветлява народима и владѣтельными животъ славе поврата и обнавлява.

Ovamo spadaju i stvari novci Srbski' vladatelja, ovi neoborimi i neumitni svedoci prošlosti, o koj' važnosti neka svedoči ono, što je slavni naš Srbin Miloš Svetić o ovome predmetu lepo i istinito napisao, u Srskim Letopisima za godinu 1826, časti IV na str. 191 i sld., "Izljšno bi bilo" veli "u ovo blaženo vreme za nauke, važnost i polzu koja iz poznavanja stari' novaca proističe, mnogima rečima dokazivati predstavljati. Cicero piše ""Istorija je svidetelica vremena, svet istine, vestrica drevnosti, nastavnica života i pr." a o Numizmatiki ili poznavanju stari' novaca, može se reći: da je stub i nelažna podpora i oko Istoričeske istine. Ona drevnosti tamu prosvetljava, narodima i vladateljima život slave povraća i obnovljava; ispred njenog lica isčezavaju misli po strasti i svojeljublu napisane; od nje istina u Istoriji pravij svoj vid i boju dobija: pred ovim dokazateljstvom sva druga izvijanija i obrtanja padaju i nestaju. Ovim načinom smo mi kadri bez svakog prostrastja narod naš čestitom i proslavljenim pokazati. Valja dakle i ovoga posla živo se latiti i napredovati. Svakog je dužnost po mogućству trud trudom umnožavati i k ovome obštem blagu prinositi. To ište ime narodno, Istorija naša potrebuje, istina nas poziva i sopstvena čest. Tko se ovima protiviti sme?"

Priznavajući istinu ovi' reči, od godina **trudio sam se, pokraj sabiranja drugi' naročito pisani' spomenika', oko Numizmatike Srbske, skupljaо sam i načertavaо stare srbske novce**, (a i druge južnoslavenske) zajedno pribirao sam i sve ono, što je dosad o predmetu ovom rađeno i na svet izdano, i sve to sad ovde predajem onim rodoljubivim Srbima, koji se time kao važnim izvorom i svedočanstvom Srbske Istorije služiti žele, i svima ljubiteljima Srbske Istorije.

² U ovom smotrenju najvažnija je za Srbstvo velika sbirka ovakvi' spomenika', koja se u rukopisu kod Gosn. Pavla Iosifa Šafarika, ces. kr. Bibliotekara u Pragu, nalazi.

Nastavak na str. 77

NUMIZMATIČKA ZBIRKA KARLOVAČKE GIMNAZIJE 1857. GODINE

„Petrović Ioan učenik IV. razreda, dao je Gimnazialnoj Numismatiki dva bakarna novca: jedan je od Marije Terezije (krajcar od 1762), drugi od Licinija, koji na reverzu predstavlja vojnika, pred kojim je ptica egipetska Ibis....”

„Želiti je, da se i više ih tako narodoljubivi gospodična u srbskom narodu nađu, kao što je Gospodična Jelisaveta Barbulović, kći Advokata u Granici Ilirskoj, Gd. Vasilija Barbulovića. Ona je gimnaziji našoj poklonila srebrni novac Sigismunda III. Poljskog kralja. Na averzu je oro, koj se u vis diže...”

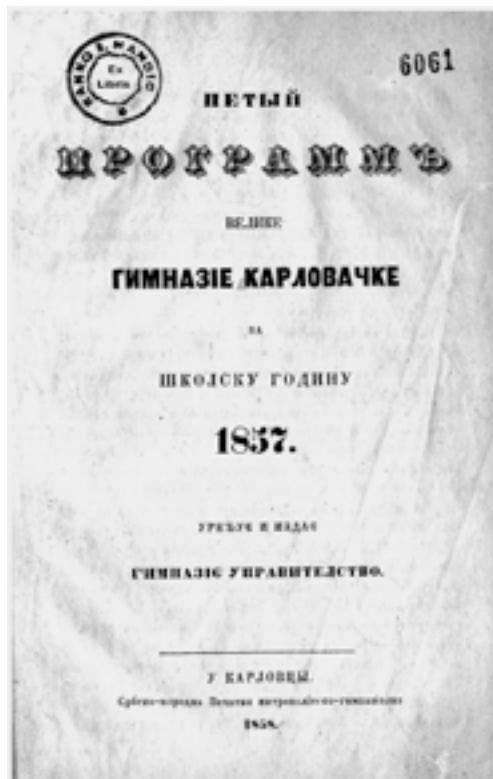
Najstariju srpsku gimnaziju osnovao je Dimitrije Anastasijević Sabov 1791. godine u Sremskim Karlovcima. Sredinom 19. veka u njoj se izučavalo deset predmeta, od čega je najveći broj nedeljnih časova bio posvećen latinskom jeziku, od 8 u I i II razredu do 5 odnosno 4 časa nedeljno u VII i VIII razredu. Pored latinskog, izučavana su još tri jezika: grčki, srpski i nemački. Ostali predmeti bili su: nauka hristijanska, crkveno pojanje, matematika, zemljopis i istorija, prirodna (naravna) istorija sa fizikom i filozofijom.

Kao „udžbena sredstva”, u ovoj gimnaziji su se već od prvih dana koristili:

- a) Biblioteka (БІБЛІОТЕКА)
- b) Botanička i mineralna zbirka (БОТАНИЧНА И МИНЕРАЛНА СБЫРКА)
- v) Fizikalni kabinet (ФІЗІКАЛНЫЙ КАБИНЕТЪ)
- g) Numizmatička zbirka (НУМІСМАТИЧНА ЗБИРКА)

Koliko je ovo treće udžbeno sredstvo bilo značajno, najbolje govori izveštaj (tj. „program”) Gimnazije karlovačke za školsku 1857. godinu - ПЕТЬЙ ПРОГРАММЪ ВЕЛИКЕ ГИМНАЗИЕ КАРЛОВАЧКЕ ЗА ШКОЛСКУ ГОДИНУ 1857. (У Карловцъ. Србско-народна Печатня митрополитско-гимназијална 1858.) U tom Programu su podaci za prve tri oblasti u prednjoj listi obrađeni na nepune dve stranice ukupno, dok izveštaj o aktivnostima vezanim te godine za numizmatičku zbirku zauzima šest stranica ove knjige, str. 48-53.

Ovaj numizmatički izveštaj prenosimo u celosti u savremenoj transkripciji srpskog jezika, ali bez pravopisnih i gra-

(Slika: naslovna strana „Programa gimnazije”)

matičkih doterivanja. Jezik, termini i kratke istorijske i druge beleške u ovom tekstu prilično su interesantni čak i za one koji se ne bave našom (numizmatičkom) naukom. Poneki opširni podaci vezani za novonabavljeni novčić ove zbirke podsećaju nas na poznatu izreku Jozu Petrovića: „Blago onome tko zna s novca čitati događaje”.

NUMIZMATIČNA ZBIRKA

Učenik III. razr. Mišić Konstantin podario je Numizmatičnu zbirku Gimnazije Karlovačke sa tri srebrna novčića: Jedan je od Leopolda 1668., drugi od Marie Terezije 1762, treći od Maksimilijana Josifa, poslednog Kurfiršta bavarskog mlađe loze doma vitelebahskog, koji je bez naslednika umro. Kad ova tri novčića dodamo k sumi dosadašnjih novaca Gimnaziska Numizmatičke zbirke (vidi Program 1856, str. 21,), imamo ih, koje drevni, koje novi novčića 143. (140 + 3 = 143).

Petrović Ioan IV. razre. učenik poklonio je srebrni novčić od Vladislava, ungarskog kralja, pod kojim je ungarska sa českom spojena bila, i sa kojim je do stolnog Beograda posle smrti Maćašove prodrvši Maksimilijan Austrijskij pristanak zaključio, da ako bi Vladislav bez muški naslednika umro, oda prestol Ungarskij Maksimilijan nasledi (1491). 143 + 1 = 144.

Popović Pavel, učenik VI. razreda podario je zbirku sa novcem bakarnim Maksimina, koji je oko 235 do 238 vladao. 144 + 1 = 145.

Ovdašnji trgovac Gdr. Krstić dao je Gimnaziji bkarnij novac od Gordijana, koji je na pohodu protiv Persijanaca od

svoga praefectus praetorio, Arapina i pozdnieg Imperatora Filippa, ubije. 145 † 1 = 146.

Učenik III. razreda **Katana Aleksander**, poklonio je Gimnaziji Rusijskij Kopejk od Jelisavete 1762, 146 † 1 = 147.

Stanković Petar IV. razr. učenik Su od Ludviga XV. francuskog kralja, sa naslovom: Ludw. XV. D. G. Rex Fr. et Navarriae. Na reverzu sunce obasjava varoš, pred koiom palma u zagradi stoji. Zbog grehova ovog Imperatora i dugova državi, koje je zaostavio njegov predstvenik Ludvig XIV., moro je pozdnie Ludvig XVI. pod Gilotinom umreti. 147 † 1 = 148.

Dožudić Luka, učenik VII. razr. dao je Gimnaziji novac od Gordijana III. o kom smo malo pre spomenuli. 148 † 1 = 149.

Černogorac Petar, učenik V. razr. dao je Gimnaziji bakarnij novac od Konstantina II. Na averzu glava je Konstantinova sa šlemom i štitom, i nadpisom: Constantinus Caesar. Na reverzu, jašći konjanik oružan i oklopljen, padajućeg neprijatelja misli da probode. 149 † 1 = 150. I od Konstansa samovlastnika malij, bakarni novčić, dobila je Gimnazija naša. od **Dožudića Luke**. Od ovog istog učenika i novac Probusa. Na averzu oklopljen je polulik Probusov sa krunom stanskom, na reverzu nadpis: Victoria, pod njim tropea. — Dalj novac od Konstantina velikog, kog je glava sa pobedonosnim obvojem ukrašena (die Siegesbinde), na reverzu pak oklopljen vojnik (Hoplita) stoječki. 150 † 3 = 153.

Ovdašnji Gd. Protospesviter **Pavel Nikolić** poklonio je numismatičnoj zbirki Gimnazije naše tri bakarna novca iz starine. Jedan je od Diokleciana 284., koji je u Nikomediji rezidirao, vladajući nad istokom, obdavši se dvorom po istočnom načinu. Svom savladaocu Maksimijanu ostavio je zapad. Otkazavšise pozdnie prestola, na kom je protiv Hristijana, podobno Domicijanu i Neronu, svirepstvovao, živio je u Dalmaciji kod Salona (Zafra) sa baštovanstvom se zanimajući, i umro je tu. Na jednoj strani njegovog novca glava je njegova lavrovim vencem ukrašena, a nadpisom: Diocletianus pc. Aug. (princeps Augustus), na drugoj strani Temis, bo-

ginja pravde, koja u jednoj ruci drži rog izobilja, u drugoj terazije, kao da se oče s' time naznačiti, da pod vladom Dioklecianom blaga se zemaljska po pravdi raspolažu^{1*}), — Vtorij je bakarnij novac od Konstansa; trećij je premda izlizan, po mom mieru ne datelnom mnenju od Heliogabala, s' jedne strane sa držeći glavu Heliogabalovu, s' druge lik boginje Derketo. Novac je ovaj od 218. god. amo, posle Hrista. Monarha je već u 14. godini na prestol stupio. Gadan čovek, jer znamo, da se u plati njegovoj raskalašne žene skupljavale, znamo da je za žene posebnu sudejsku kuću sazidao, u kojoj su žene dostojanstva državna sa znacima u odelu i nošnji otpravljale, a mati njegova u lepoj ovoj skupštini prezidirala. Kolegijum ovaj imao se samo o modama brinuti. Kad je god kuda jašio, svagda je put od njegove sobe do konja njegovog zlatom ili srebrom posut. Ne redko davao je umesto konja, gole ženske u kola njegova upregnuti. Često je goste svoje u sobama ružom napunjениma udavio; ne redko je proroka predstavljao, koji je svojeručno mlade ljude rasporio, creva im izvadio, pa onda iz ovi proricao. No da spustimo zavesu preko dela jednog gnusnika, kog Istorija, kao ljagu čovečanskog roda predstavlja. Životu svom dostoju je smrt Heliogabal pretrpio. Vojnici su ga njegovi ubili u 18. godini života njegova, i veliko kamenje o leš mu privezavši, baciše ga u Tibar, da ga niko nebi naći, počestio saraniti mogao. Kakva je različna ova smrt od one, koju je on sam sebi zadati htio! Držao je siriječ u kutijma od smaragda otrov, a dao je sebi zlatne noževe napraviti, da, kako bi mu na um palo ili ovima, ili otrovom život sebi uzme. 153 † 3 = 158.

Nikolić Pavel, učenik IV. razreda poklonio je numismatičnoj zbirki dva bakarna novca. Jedan grešl od 1752. s' Mađarskom krunom, a jedan od 2 kopejki od 1820. 156 † 2 = 158.

Petrović Ioan učenik IV. razreda, dao je Gimnazialnoj Numismatiki dva bakarna novca: jedan je od Marije Terzije (krajcar od 1762), drugi od Licinija, koji na reverzu predstavlja vojnika,

pred kojim je ptica Egipetska Ibis. Lucinius, zet Konstantina velikog, od ovo-ga je ubijen premda u Nikomediji obko-ljen, dobio je reč, da, ako se preda i vla-de otkaže, život će mu oprošten biti. 158 † 2 = 160.

Stojišić Ivan, poklonio je Gimnaziji dva novca iz vrlo razni doba. Jedan je Jeton u spomen pobeđe Aleksandra I. nad Napoleonom sa nadpisom: lexander I. Kaiser von Russland, na drugoj strani: dem Helden sein Lohn, pod ovim je voj-nik u drevnom odelu sa kopljem u ruci, pored njega boginja mira, u jednoj ruci rog izobilja držeći, a s' drugom pružajući vojniku grančicu. Drugij je od Diokleciana, valjda u spomen pobeđe njegovi nad stranim i domaćim neprijateljima, jer predstavlja na reverzu pod nadpisom: Coneordia Nil. i. ton. (a podpisom H a) dva vojnika, koji sebi ruke stiska-ju, nad njima Viktorija lebdi sa vencem slave. Razlika ovi novaca pod jednim i istim Imperatorom, otud dolazi, što već i okrug, i dbljina i smeša njina pokazuje. 160 † 2 = 162. K' ovima i srebrn od Leo-polda Austrijskog. 162 † 1 = 163.

Ovdašnji Gd. prot. Kanel. **Lazar Popović** dao je na dar Gimnaziji našoj bakarnij novac od Licinija, zeta Konstantinovog, iste forme, smeše, veličine, istog tipa, kao i onaj, kog smo od učenika Ioana Petrovića dobili. 163 † 1 = 164.

Stefan Pantelić učenik IV. razreda poklonio je Numismatičnoj zbirki novčić srebrni od Iulia Sigismunda, knja-za Silezijskog, 1722 kovanij. Iulius ovaj osnovatelj je linije Mećiborske, koja se u sinu njegovom Karlu 1745 ugasila. 164 † 1 = 165.

Gd. **Stefan Krejčan** berberin u Be-loj Crkvi poklonio je Gimnaziji, dva novčića, jednu liro od Franca I. a jedan bakarni novčić od Diokleciana koji istu smešu, isti vid i tip ima, kao i onaj, kog smo od učenika Stojšića Ivana dobili. 165 † 2 = 167.

Želiti je, da se i više ih tako naro-doljubivi 'gospodična' u srbskom naru-du nađu, kao što je Gospodična Jelisaveta Barbulović, kći Advokata u Granici Ilirskoj, Gd. Vasilija Barbulovića. Ona je gimnaziji našoj poklonila srebrni novac Sigismunda III. Poljskog kralja, sa nadpisom

1 * Sravni latinski Program, str. 20., 21.

Sig. III. D. G.

Rex Pol.

M. D. L.

Na averzu je oro, koj se u vis diže,
krunisan sa opisom:

Polo: 1. 6. 13. Gross: Reg.

Sigismund III. sin je Ioanna III. kralja švedskog i Katarine. Rođen je 1566 u tavnici, strogo je vospitan u rimokatoličnoj veri. Slab je vladatelj bio, tako, da je Poljska pod skiptrom njegovim propasti nablizu bila. Prestol imao je samo vojvodi Zamojskom pripisati, koji je partaju Zborovsku, koja je Arhivojvodu Eristu kraljem Poljskim učinili paštla se, porazio, i 1588 kod Bičena samog Arhivojvodu potukao i uvat. Neblagodarnij Sigmond udalji Zamojskog od sebe. Premda je pri krunisanju zakletvu položio, da će Protestantne na miru ostaviti: opet ih je zato gonio po svoj državi svojoj, i mloge im crkve porušio. 1595 umršu mu otcu nasledi švedsku krunu, ali zbog fnatičnog Katolicizma njegovog, Švdi naime-nuju Karla Sidermanlandskog kraljom svojim, a posle smrti ovoga, nećaka Sigmundovog Gustafa Adolfa, Iroja tridesetogodišnjeg rata. Zalud su sva spiešenja Sigmundova bila, da švedsku krunu sebi prisvoji. U ratu protiv šveda izgubi Estlandiju, pak morade, počem je i Riga pala, Gustafa Adolfa kraljem švedskim priznati. Isto je tako i dva lažna Demetrija podporavao, da u Rusiji na prestol dođu. Sretno vojevaše pro-

tiv Rusa, tako, da ovi prinuđeni se nadose, sinu njegovom Vladislavu krunu podneti. Vladislav je već u Moskvi krunisan bio, ali nesitlj Sigmund, ne hte ga kraljem namestiti tamo, zato, što je sam na prestolu Rimskom sedeti želio. Rusi se naskoro pobune, Poljake iz Moskve i zemlje isteraju, pak Mihaila Romanova vrhovnikom svojim naimenuju, koji je istina Smolensk, Černičev i Severiju u ratu protiv Poljaka izgubio, ali se na prestolu održao. Iroj Poljskin pod vladom Sigmunda III. koji je u ratu protiv švedske, Poljsku od konačne propasti sačuvao, bio je velikij Koniec Polskij. Dika ova ukras Poljske Istorije, u nečem nemile čerte umjerava, koje je poviest o Sigmundu, stanju u Poljskom pod skin-trom njegovom, neumitnom rukom napisala. 167 † 1 = 168.

Od **Ioanna Turomanna**, učenika V. razreda imamo novac 1659 pod Ludvijom XIV. kovanij, srebrn, predstavljajuć na jednoj strani glavu Monarhovu, na drugoj grb navare sa nadpisom: „Sit nomen Domini benedictum.” 168 † 1 = 169.

Horovic Isaak, učenik VI. razreda obdario je Gimnaziju našu sa bakarnim novcem Konstantina. Ovo je najragovetnij od sviju novčića drevni, koj jesmo dosada dobili, skupocenij je zbog toga egzemplar. Na reverzu dve su crkvene kule na ro odnose, da je Konstantin, velikoljupnij hram pored svetog groba podići dao. 169 † 1 = 170.

(Produžiće se u idućem Programu za šk. god. 1858.)

Pripremio R. M.

SUMMARY

THE NUMISMATIC COLLECTION OF THE KARLOVCI HIGH SCHOOL IN 1857

It seems that the oldest Serbian public numismatic collection was the one belonging to the Sremski Karlovci High School, founded by Dimitrije Anastasijevi Sabov in 1791. This is a transcript from the 1857 dated Program of the "Gymnasium", the oldest high school in the Serbian lands. The numismatic collection was listed there as one of the important auxiliary means of study, which also included Library, Botanical and Mineral collection and the Physics Cabinet.

In this Program every coin donated to the collection had been described in details, including the name of donators, mostly students of the school. We can see that a year earlier the collection contained 143 coins, and that during the year in question, 27 new ones had been added. All descriptions are given in an old form of Serbian language, written in a Church Slavonic script, and it is quite a pleasure to read them.

"OPISANIJE SVIJI DOSAD POZNATI' SRPSKIH NOVACA" JANKA ŠAFARIKA

(nastavak sa strane 74)

... Evo zasad ljubiteljima otečestveni starina što sam skušio, načertao i izrezati dao još 1845-te, no što zbog razni pečina tek sad na svet izdajem; od onog vremena našao i skupio, pa i načertao sam i još mnogo srbski, bosanski i bugarski, pa i drugi jugoslavenski važni i vrlo ljubopitni stari novaca, koe ču ako Bog da u idućoj časti Glasnika Društva Srbske Slovesnosti, opisane i izobražene, našim rodoljubivim skupiteljima i ljubiteljima narodni starina i narodne istorije saobštiti, i svetu predati.

JANKO ŠAFARIK
(1814-1876)

poreklom Slovac; bio je profesor Liceja u Beogradu, osnovao je Beogradski muzej. Bavio se istorijom, arheologijom, numizmatikom i sakupljanjem starih srpskih rukopisa.

Nova numizmatička literatura**NOVE VRSTE SRPSKOG SREDNJOVEKOVNOG NOVCA****Les nouvelles especes des monnaies medievales serbes***Autor:* SERGIJE DIMITRIJEVIĆ*Izdavač:* Srpsko numizmatičko društvo, Beograd, 2005.

Prva monografija SND izdata povodom 50-godišnje svog postojanja, kvalitetno tvrdo ukoričenje, 27 cm, 366 str., ilus.

ISBN 86-902071-20

Od 1958. do 1974. godine u časopisu „Starinar“ štampana je serija članaka Sergija Dimitrijevića u 10 nastavaka pod naslovom *Nove vrste srpskog srednjovekovnog novca* i *Nove serije novih vrsta srpskog srednjovekovnog novca I-IX*. Ova knjiga je sabrano izdanje tih članaka, datih u njoj u 10 poglavlja, kojima je, kao 11. poglavljje, pridodat članak *Dinar cara Kostadina Dejanovića*, prvo bitno objavljen u „Numizmatičaru“ 1979. godine. Uz ova poglavlja priredivači knjige, dr Milan Dimitrijević i Ranko Mandić, dodali su na kraju dva *Indeksa*, radi lakšeg pronađenja onog što vas trenutno interesuje. Jedan je cirilični, azbučnim redosledom, a drugi abecednim redosledom na francuskom jeziku. Svakog poglavlje, takođe, sadrži kraći rezime tekstove na francuskom. Predgovor u ovoj knjizi, pod naslovom *Na putu ka sintezi*, napisao je akademik prof. dr Sima Ćirković, dok je na poslednjoj koričnoj strani knjige data kratka biografija autora, sa njegovom fotografijom.

Brojne ilustracije sadržane su u tekstu svakog poglavlja, a ne na dodatnim tablama, što je bio slučaj kod većine prvobitno objavlje-

nih članaka. Ovo je omogućeno zato, što je cela knjiga štampana na finom papiru, pa su zbog toga fotografije jasne i kvalitetne. One su, radi lakšeg uočavanja detalja, oko tri puta veće od orginalne veličine svakog prikazanog novčića, za koji se u tekstu navodi „prirodna“ tj. stvarna veličina.

Knjiga obuhvata preko stotinu za ono vreme nepoznatih vrsta. Ilustrovana je kako fotografijama tih novih vrsta, tako i fotografijama sličnih tada već poznatih vrsta, što omogućava čitaocu da se lično uveri kako u samu novu vrstu, tako i u komentar autora, koji je iscrpan i jasan. U tekstu i u brojnim fusnotama dati su veoma detaljne referене, tj. podaci o korištenoj literaturi i druge primedbe.

Sa tom serijom članaka, koji sada čine ovu knjigu, naš najplodniji stvaralač iz oblasti srpske srednjovekovne numizmatike, dr Sergije Dimitrijević, jedan od osnivača Srpskog numizmatičkog društva, nesebično je omogućio svim zainteresovanim za našu srednjovekovnu numizmatiku pristup novom i do tada neobjavljenom materijalu.

Clanci su plod kako proučavanja na desetine privatnih i muzejskih zbirki tako i rezultat dugogodišnjeg sakupljanja.

Na neki način ova serija članaka, koja je danas pretočena u knjigu, uz katalog S. Ljubića, koji predstavlja osnov za proučavanja srpskog srednjovekovnog novca, pa i za izradu kataloga. Taj materijal iskoristili su mnogi autori u svojim radovima, pre svega tvorci kataloga M. Jovanović 1984, V. Ivanišević 2001, M. Jovanović 2001, pa i sam S. Dimitrijević, čiji katalog zbirke je štampala Srpska akademija nauke 2001. godine, petnaestak godina posle njegove smrti.

I pored tih savremenih kataloga, svaki iole ozbiljniji sakupljač našeg srednjovekovnog novca, trebao bi da ima prvi takav katalog S. Ljubića izdat 1875. godine. Ovo zato što je, i pored sve zastarelosti, Ljubićeva knjiga u mnogo čemu neprevaziđena. **Isto je i sa ovom knjigom** dr Sergija Dimitrijevića, koja je u mnogome neprevaziđena za ozbiljna proučavanja, pa zato i zaslužuje posebnu pažnju. Smatram da je ona obavezna u biblioteci svih zainteresovanih za našu srednjovekovnu istoriju i numizmatiku, kako kolekcionara tako i naučnih, a posebno muzejskih delatnika.

Miroslav Jovanović

Nova numizmatička literatura**OSTAVA DENARA I ANTONINIJANA IZ DONJEG CRNILJEVA****Autor:** MILOJE VASIĆ**Izдавач:** Narodni muzej, Šabac i Arheološki institut, Beograd, 2005.

Monografija, broširan povez, 29 cm, 404 str., ilus.

ISBN 86-83389-04-9 (NM); ISBN 86-80093-42-4 (AI)

Arheologiji i numizmatici neophodne, a ostalim srodnim, glavnim i pomoćnim naukama korisne, ostave novca pružaju obilje podataka o odgovarajućim činjenicama doba u kome su skrivene. Ova monografija plod je saradnje autora monografije s kustosom Narodnog muzeja u Šapcu Milivoja Vasiljevića, kako je u predgovoru autor i opisao.

Slučajni nalaz novca prilikom poljoprivrednih radova na lokalitetu Čardačine (selo Donje Crniljevo, blizu Osećine u Mačvi), sačuvan je radom nadležnog muzeja kojim je rukovodio Vasiljević, a saradnjom kolezionara prikupljen i dobar deo primeraka koji su „napustili“ ostavu, tako da je, po tvrđenju autora, njena reprezentativnost skoro potpuna.

Pošto se, prema svojstvima lokaliteta, može uzeti za izvesno da se radi o ostavi vlasnika seoskog imanja (villa rustica), utoliko je zanimljivija, jer predstavlja reprezentativan vid štednje, (verovatno vlasnika seoskog imanja), vršen u denarima i antoninijanima, tezaurisanim polovinom III veka. Tačnije, radi se o nominalama denara i antoninijana emitovanim od 183 – 184. do 253 – 259. godine. Analizom godišnjeg procenta i koeficijenta nominala prema dobu njihovog emitovanja, autor je utvrdio njihovu frekvenciju. Na osnovu ovoga iznosi pretpostavku da je ostava formirana u doba Gordijana III, a njen glavni deo u doba Valerijana II, što je čini autentičnim primerkom ovakve ostave na području južno od Save (osim, donekle, Fojničke ostave), ali je čini srodnim s panonskim ostavama (među kojima joj je po sastavu najsličnija ostava iz Gorisiuma, koja je, međutim, urbana ostava). Sa-

stav ostave daje utisak da je do provale Gota snabdevanje novcem ovih krajeva bilo ravnomerno. Izuzetak bi se mogao izvesti po osnovu analize nešto manjeg broja komada iz doba Aleksandra Severa, kao i od 227. do 236. godine (takođe sve uočljivo i na ostavi iz Gorisiuma). Analiza porekla nominala po kovnicama pokazuje da potiču iz rimske i viminacijske kovnice, ali i udaljenih delova carstva, uglavnom zapadnih.

Dalju analizu je autor vršio po pripadnosti nominala pojedinim vladarima, s obzirom na kovnicu i druga odgovarajuća obeležja, zatim navodio referentne ostave, literaturu i osnov za pretpostavke koje iznosi na kraju. U tom cilju obrađuje pojedine emisije novca datog vladara uz navođenje broja komada u svakoj, prema aversnom i reversnom tipu.

Analizom istorijskih prilika, na osnovu obimne građe, pre svega pisanih izvora, ali i komparativno tumačeći te izvore prema osobitosti kovanja Valerijana II, autor temeljno argumentuje obazrivu pretpostavku da je ostava položena 259. godine, pred upadom Roksolana u Panoniju i njihovim zauzimanjem Sirmijuma, odnosno prethodnim stanjem uzurpacije carske vlasti od strane Ingenuusa i Regalianusa.

Napustivši tlo istorijskih mogućnosti vezanih za ostavu, autor zaključuje sasvim numizmatičkom analizom geografski bliskih ostava, pa upoređenjem ostava Podastir, Dvorska i Crnoljevo još jednom potvrđuje da je u ovim krajevima do Filipa I preovladavalo snabdevanje novcem iz kovnice Rim, nakon čega novoosnovana kovnica u Viminaciju mu ima sve veći značaj. Autor ta-

kođe naglašava problem nerešenog opredeljenja oficina i emisija u periodu od Trajana Decija do Valerijana II i upućuje na dalja istraživanja, koja prevazilaze obim i temu ovog rada, a tiču se metrologije antoninijana i analizu odnosa kalupa njihovogaversa i reversa.

Analitički deo rada sledi sažetak na engleskom jeziku, pregledan i iscrpan katalog kovanica na kraju koga su i neopredeljeni komadi (usled lošeg stanja). Autor je uz priložene fotografije dao i komentar fizičkog stanja kovanica. i bibliografiju.

Uvek osobito treba pozdraviti rad autora koji na koncu ovako obimnog rada sačuva racionalni karakter istraživača i iznese nekoliko skromnih, a umesnih numizmatičkih i istorijskih pretpostavki. Na kraju krajeva, sam autor je ostavio istorijske okolnosti istoričarima, a vratio se numizmatičkim, da ukaže na mogućnosti koje nudi analiza ostave, ali i da uputi budućeg istraživača na nerešene probleme, kako se vidi iz njegovog zaključka. Treba osobito pozdraviti pomoć Ministarstva nauke i zaštite životne sredine koje je pomoglo štampanje monografije.

Da su još fotografije štampane u boji, s obzirom na kvalitetnu hartiju, bilo bi to osobito zadovoljstvo za ljuditelje numizmatike.

Dušan Kovačev

Nove brošure Narodne banke

U okviru stalne numizmatičke izložbene postavke u holu Narodne banke Srbije u ul. Kralja Petra I br. 12, povremeno se održavaju tematske izložbe. Njih po pravilu prate i posebne publikacije - brošure izdate tim povodom. U toku ove godine izdate su dve takve knjižice, koje ovde prikazujemo.

DINAR NAŠ NOVAC

Elementi zaštite novčanica od falsifikovanja

Izdavač: Narodna Banka Srbije, Beograd, 2005.
Brošura, 29 cm, 24 str., ilus. u boji

Ova brošura izdata je povodom održavanja prve tematske izložbe u improvizovanom „numizmatičkom muzeju“ NBS koji se nalazi u holu Banke. Nakon Uvodne reči guvernera, u kojoj ističe kako je danas, citiramo: „dinar ponovo pouzdan novac, čiju stabilnost NBS brani čvrstom monetarnom politikom usmerenom na smanjivanje inflacije i jačanjem domaćeg novca i finansijskog sektora“, sledi kraći uvodni tekst o dinaru - našem novcu i o današnjem izgledu naših banknota.

Fotografije su izvanredne, premda isoviše malog formata. U tekstovima uz fotografije, međutim, nedostaju mnogi veoma bitni podaci. Pre svega nedostaju podaci o brojnim tipovima i varijantama naših

kurentnih banknota, zavisno od naziva emisione ustanove (NBJ odnosno NBS), o raznim godištima izdajanja istih apoena, a vezano za potpise više guvernera koji su se smenjivali u ovom kratkom vremenu izdavanja najnovije serije našeg novca.

Osnovni tekstovi vezani su za tematiku izložbe, falsifikovanje, a to su sledeća kraća poglavљa u ovoj knjižici: Koje su zaštitne karakteristike novčanica od falsifikovanja; Kako prepoznati da li je novčanica originalna; Elementi zaštite od falsifikovanja koje mogu da uoče građani i Elementi zaštite od falsifikovanja koje mogu da identifikuju stručna lica.

Na kraju su date Informacije u vezi sa industrijskim procesom izrade novčanica i Obaveštenje o zameni pohabanih, oštećenih ili pocepanih novčanica.

Autori tekstova i fotografija nisu navedeni, a ista brošura izdata je i na engleskom jeziku pod naslovom *The Dinar Our Money - Security Features of the Dinar Banknotes*.

KOVANI NOVAC SRBIJE

Izdavač: Narodna Banka Srbije, Beograd, 2005.
Brošura, 22 cm, 14 str., ilus. u boji

Povodom Dana Narodne banke, njenog „101. Rođendana“, 2. jula ove godine, prezentovane su tri nove kovanice Republike Srbije i povodom njihove izrade upriličena manja tematska izložba u Stalnoj numizmatičkoj postavci Narodne banke, pod nazivom „Izrada kovanog novca - od idejnog rešenja do realizacije“. Ovu izložbu, koju, kao veoma informativnu i interesantnu, preporučujemo svim našim članovima, prati manja brošura NBS. Njeni autori takođe nisu poznati, a mi moramo pohvaliti kako ozbiljnost i korisnu informativnost tekstova, tako i izvanredne fotografije u boji, a koje dominiraju u ovoj publikaciji.

Pored aktuelnih kovanica, ovde su ilustrovani originalni kalupi za izradu novog novca Republike Srbije, te gipsani odlivci i fotografije koje prate proces prouzvodnje metalnog novca, od crteža idejnih rešenja, do procesa kovanja i kontrole kvaliteta na pokretnoj traci topčiderske „fabrike novca“, poznate po imenu ZIN.

Brošura takođe uključuje sve osnovne podatke o nedavno iskovanim novcu, kako detaljan opis istog, tako i njegove tehničke karakteristike. Ne navode se zakonske odredbe na osnovu kojih je novac iskovan (a koje možemo saznati na vebajtu NBS), ni autor (ili autori odnosno graveri) ovog vrlo atraktivnog novca. Ta važna informacija nedostaje i na internet stranicama Banke.

I ova brošura izdata je na engleskom jeziku pod naslovom *Coins of Serbia*.

Ranko Mandić

Aleksandar BRZIĆ, Amsterdam
aleks@brzic.com

NUMIZMATIČKE AUKCije NA KOJIMA SE NUDIO NAŠ NUMIZMATIČKI MATERIJAL U PRVOJ POLOVINI 2005. GODINE

Numismatic Auctions in the first half of 2005 which offered coins, banknotes and orders of Serbia and Montenegro, as well as the medals and badges associated with Serbia.

U prvoj polovini 2005 godine nije bilo većih ponuda našeg materijala na svetskim aukcijama, ali je ponuđeni materijal bio veoma interesantan..

Ovu aukcijsku ponudu započela je firma **UBS AG, NUMISMATIK**, Aeschenvorstadt 1, CH-4002 Basel (http://www.ubs.com/1/g/ubs_ch/wealth_mgmt_ch/numismatics.html) koja je na svojoj **62. aukciji**, krajem januara 2005, ponudila dukat kraljevine Jugoslavije, primerak sa "malom glavom" i "malim grbom", izuzetan raritet!

- Procjenjen na SFr 4500.-, prodat za 7000.-

Na **83. aukciji** firma **Jean ELSEN & ses Fils s.a.**, Avenue de Tervueren, 65, 1040 Bruxelles (<http://www.elsen.be/>) ponudila je 12. marta 2005:

- 2422. SAINT EMPIRE, AR médaille, 1688, Müller. PRISE DE **BELGRADE**. 3. Ref.: Mont., 1070; Slg. Julius 357; Forster, 68. 62,75g. Dim: 58 mm. Rare. Très Beau (VF) € 2.000.-

- 2438. SAINT EMPIRE, AR médaille, 1789, Donner. SIÈGE DE **BELGRADE**. Ref.: Mont., 2181; Slg. Julius 2827. 34,97g. Dim: 46 mm. Superbe (EF) € 600

- 1419. SERBIE, Stéphane Urosh IV Dusan, roi (1331-1345), AR gros, Ref.: Ljubic, VII, 3; Dimitrijevic, 21. 1,77g. Très Beau à Superbe (VF - EF) € 100.-

- 1420. SERBIE, Stéphane Urosh IV Dusan, tsar (1345-1355), AR gros, Ref.: Ljubic, IX, 4-6 var; Dimitrijevic, 27 var. 1,29g. Très Beau (VF) € 75.-

- 1421. SERBIE, Stéphane Urosh V (1355-1371), AR gros, Ref.: Ljubic, IX, 14; Dimitrijevic, 39 var. 1,06g. Rare. Superbe (EF) € 150.-

- 1422. SERBIE, Stéphane Urosh V (1355-1371), AR gros, Ref.: Ljubic, -; Jovanovic, 34 var. 0,84g. Rare. presque Très Beau (a. VF) € 100

- 1423. SERBIE, Georges Brankovitch (1427-1456), AR aspra, Smederevo. Ref.: Ljubic, XIII, 14; Dimitrijevic, 87. 1,00g. Très Beau à Superbe (VF - EF) € 100.-

Francuska firma **MAISON-PALOMBO**, 22, LA CANEBIERE, 13001 MARSEILLE (<http://www.maison-palombo.com/>) nudila je na svojoj prvoj i drugoj aukciji (1. maja 2004 i 30. aprila 2005) sledeće veoma interesantne primerke:

- 784- Yougoslavie - Kosovo. Médaille en cuivre argenté Av/ Souvenir de 1875 - 1876 BXY = Bosnie Herzégovine Yougoslavie ? - Rev/ Souviens-toi du Kosovo 15 juillet 1389. N.B. : En 1389 la bataille du "champs des merles" met fin à l'empire serbe. L'empire ottoman, vainqueur, conquiert le Kosovo. En

1913, le Kosovo est intégré à la Serbie à la suite des guerres balkaniques, et fait partie du nouvel état yougoslave en 1918. 3,16 g - Superbe 200/1.000.- Nije prodato

- 690- Monténégro. Nicolas I (1860-1918). 100 Perpera 1910 - KM 13. Léger choc sur la tranche - Superbe 5.000/7.000.- Nije prodato.

- 910-Monténégro. Nicolas Ier (1860-1918). 5 Perpera 1915 - Epreuve en argent -Module 110 mm - Portrait à droite de LIN-DAUER. Gravé à la main et signé par l'artiste : «A Mr Ch Dauzats, Hommage de l'auteur emlindauer ». Unique - Patine médaillier. 399,61g - KM manque. Pratiquement FDC. 8.000 / 10.000.- Nije prodato.

Firma **A. KARAMITSOS**, 34 Tsimiski str., 54623 Thessaloniki, GREECE (www.karamitsos.com), na svojoj **“207. aukciji”** održanoj u Atini 1. aprila 2005. gđodine ponovo je ponudila novcanicu od 50 dinara iz Bulkesa (Maglić kod Novog Sada):

- Lot 4489. 50 ΔΗΝΑΡΙΑ (Dinars) (1947/48) of „ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΜΠΟΥΛΚΕΣ“ (= Greek Community in Bulkes-Yugoslavia). Very rare and very good to fine. EUR 2500. Nije prodato.

Na istoj aukciji ponudjeno je i sedam jugoslovenskih novčanica:

- Lot 4497. YUGOSLAVIA: 10 dinars (1 Novemb.1920) of Kingdom of Serbs, Croats & Slovenes in blue. (Pick 21). VF. 30.-
- Lot 4498. YUGOSLAVIA (Kingdom of the Serbs, Croats & Slovanes): 10 dinars (26 May 1926) with „young woman“ on orange-red with wmk. (Pick 25). AU. 100.-
- Lot 4499. YUGOSLAVIA: 50 dinars (1 decemb.1931) with King Alexander I with wmk. (Pick 28) UNC. OFFER.
- Lot 4500. YUGOSLAVIA: 10 dinars (22 Septemb.1939) with portrait of Peter II in grey-green. (Pick 35) UNC. OFFER.
- Lot 4501. YUGOSLAVIA: 50 dinars (1 May 1946) with miner working. (Pick 64b) UNC. OFFER.
- Lot 4502 YUGOSLAVIA: 100 dinars (1 May 1946) with blacksmith & farmer working. (Pick 65a) AU. OFFER.
- Lot 4503. YUGOSLAVIA: 500 dinars (1 May 1946) with soldiers in deep brown. (Pick 66b) UNC. OFFER.

Ista firma je na svojoj **“211. aukciji”** (1. jula 2005.) ponudila i tri atraktivne medalje, uključujući Laudonovu medalju zauzeća Beograda 1789. godine:

- Lot 260. SERBIA: 1789 medal in silver for the **CAPTURE OF BELGRAD** under field-marshall Gideon Laudon. Size 46,60 mm. Weight 34,90 g. VF EUR 70.- Prodato za 221.-
- Lot 261. SERBIA: 1878 medal in bronze for the 6th Anniversary of the government (10.8.1878). Engraved by A.Scharf. Size 33,8mm. XF. 10.- Nije prodato

- Lot 262. SERBIA: 1894 medal in bronze for the governor of the Serbian state-bank & numismatist George Weifert. Engraved by Pawlik. 57 mm; 90,60 g. UNC. 30.- Nije prodato

Francuska firma **COMPAGNIE GÉNÉRARALE DE BOURSE** - Paris (<http://www.cgb.fr/indexgb.html>) u svom **39. katalogu** (bez datuma, maj 2005.) nudi po fiksnim cenama novčanice zemalja bivše Jugoslavije, od kojih su za nas najinteresantnije novčanice Knjaževine i Kraljevine Srbije (lotovi 1031-1095, uklj. bugarske novčanice sa srpskim žigom) i Crne Gore (lotovi 944-100, uključujući socijalne dinare). Ponuda je izuzetno bogata i obimna, a neke cene veoma povoljne.

Najveća Bečka aukciona kuća **DOROTHEUM GmbH**, Dorotheergasse 17, A-1011 Wien(<http://www.dorotheum.com/>) na svojoj **Decorations Auction**, 29. juna 2005. ponudila je nekoliko

naših odlikovanja i veliki izbor austro-garskih vojnih oznaka za kape, koje su tematski vezane za naše zemlje:

- JUGOSLAVIEN LOT 340. Kronenorden. Kommandeurkreuz. Originalbandring. Kleine Emailschäden auf VS. II-III. 100.- Prodato za 150.-
- MONTENEGRU. LOT 374. Danilo Orden. Ritterkreuz (V.Kl.), am Orig.Band, mit Emailschäden! III € 120.- Podato za 140.-

- SERBIEN. LOT 459. Weißer Adler Orden. Offiziersdekoration (IV.Klasse), 2.Typ. mit Orig.Band, im Orig.Etui (Huguenin). Email tlw. restauriert, Lötstellen an Kronenbändern. II/III. 100.- Prodato za 260.-

- LOT 460. Tapferkeitsmedaille. R II.€ 120.- Prodato za 120.-

- LOT 461. Königreich. Mützenkokarde Tombak versilbert. Kleine Emailschäden! II-III. € 20.- Prodato za 65.-

KAPPENABZEICHEN - ÖSTERREICH - MONARCHI

- 0702 HEERESGRUPPEN - K.u.K. **BALKANSTREITKRÄFTE** 1914/15. Zink, Herst.Marke „Gurschner”, diagonale Nadel. II. € 20.- Prodato za 20.-

- 0724 ARMEEN - 3. Armee - **BELGRAD 1915**. Tombakblech, Entw.,R. Assmann, Atel. „Gurschner”, Quernadel. II. € 20.- (dim. 60x33 mm) Prodato za 26.-

- 0725 ARMEEN - 3. Armee - **BELGRAD 1915**; kleine Ausführung, Tombakblech, Herst.Marke „Gurschner”, Broschierung entfernt. II-III. (dim. 40x22 mm) € 15.- Prodato za 19.-

- 0726 **BELGRAD 1915**; wie zuvor, jedoch AR punziert, Herst.Marke „BSW”, Entw.,Assmann, Atel.,„Gurschner”, ... R II. € 30.- Prodato za 46.-

- 0727 3. Armee - Erstürmung des **LOVCEN 1916**. Eisenblech bronziert, Stecherz. „C.M. Schwerdtner ...”, Quernadel. II-. € 25.- Prodato za 75.-

- 0728 3. Armee - **LOVCEN 1916**. Wie zuvor, jedoch Eisenblech vergoldet, Quernadel (repariert). II-III. (dim. 35x26 mm) € 20 (RM Kol. mala: 209/2000. Sdm20) Prodato za 40.-

- 0819 DIVISIONEN - 57. I.T.D. 1914/15. **SERBIEN 1914** - Doberdo - Serb. Alb. 1915. Zinkblech, Stecherzeichen „A.C”, Herst.Marke „Entw. Oberlt. Baron Czibulka, Ausgef. Atel G. Gurschner ...”, Quernadel. II € 25.- Prodato za 70.-

- 0821 DIVISIONEN - 63. I.T.D. 1915 **SABAC .... IVANJICA ... LOVCEN**. DURAZZO 1916. Zinkblech, Quernadel. II. € 25 (RM Kol.velika PLAKETA) Prodato za 42.-

- 0835 DIVISIONEN - 22. Schützen Division, **DOMOBRANSKA - VRAZJA - DIVIZIJA** 42 1914-16. (Kroatische Landwehr-); Weißmetall versilbert, Quernadel. II € 5.- Prodato za 25.-

- 0836 DIVISIONEN - **DOMOBRANSKA - VRAZJA - DIVIZIJA** 42, 1914 - 1917. AR-Blech, altöster. punziert, Herst. Marke „J.H”, Quernadel. R I € 50.- Prodato za 140.-

- 0998 INFANTERIE - IR 70. PETERWARDEINER INF. REGT. Edler v. Appel, GDI Abzeichenanhänger 1914 - 1918; Zink, massiv geprägt, RS mit Gravur “11. III. 1918 Wolf GM”, mit Öse. R II. € 40.- Prodato za 46.-

- 1056 INFANERIE - **BOSNISCH - HERCEGOWINISCHES INF. RGT.** Nr.1. (B. H.1.); Zinkblech, Stecherz. „UM“, senkrechte Nadel fehlt. II/III. € 30.- Prodato za 70.-

- 1057 INFANERIE - **Bosnisch - hercegowinisches I.R.2.**, Mte Meletta. Zinkblech, Quernadel. R II € 40.- Prodato za 700.- !!!

- 1058 Landwehr - **B.H.3.** Halbmond mit Stern B.H.3 1914-1916. Weißme-

tallblech versilbert, Quernadel; Blasenbildung. II. € 35 Prodato za 60.-

- 1059 Landwehr **BOSNIER - B.H.3.** wie zuvor. II. € 35.- Prodato za 50.-
- 1060 Landwehr **BOSNIER - B.H.3.**, wie zuvor, jedoch Nadel entfernt! II/III. € 25.- Prodato za 42.-

- 1061 Landwehr **BOSNIER - B.H.4.** An allen Fronten. Eisenblech, senkrechte Nadel später montiert, Rost! R III. € 30.- Prodato za 65-

- 1062 **BOSNIER - B.H.J.** Baon 3/4. 1914 Weltkrieg 1917 - Svjetski-Rat 1914 - 1917. Zinkblech, Bronzierungsreste, Herst.Marke „Arkansas Gesch“, senkrechte Nadel. R II. € 35.- Prodato za 70.-

- 1063 **BOSNIER - B.H.J.** Baon 3/4, wie zuvor, jedoch Nadel alt repariert, (Quer-), Patina! R III. € 30.- Prodato za 65.-
- 1064 BOSNIER - **ALLGEMEINES ABZEICHEN BOSNISCHER TRUPPEN 1914 - 1917**; Zinkblech, Quernadel. II. € 30.- Prodato za 60.-

- 1065 - Heeresgruppe **BOSNIEN, HERCEGOWINA U. DALMATIEN** 1914, 1915, 1916. Tombakblech, RS vergoldet, Herst.Marke „Atel. G. Gurschner, Wien VII ...“, Quernadel. I-. € 15.- Prodato za 32.-
- 1066 - Heeresgruppe **BOSNIEN, HERCEGOWINA, DALMATIEN** 1914, 1915, 1916; kleineres Format, AR punziert, stark patiniert, Nadel fehlt! II/III € 20.- Prodato za 34.-

ADRESE NAJVAŽNIJIH AUKCIONIH FIRMI KOJE NUDE NAŠU NUMIZMATIKU I FALERISTIKU

A. KARAMITSOS, 34 Tsimiski str., 54623 Thesaloniki, GREECE: www.karamitsos.com. (Vrlo interesantno za nas, neočekivani rariteti!)

COMPAGNIE GÉNÉRARALE DE BOURSE - Paris: <http://www.cgb.fr/indexgb.html> (Fiksni katalozi papirnog novca, odlična ponuda po realnim cenama).

Cortrie: KARL-HEINZ CORTRIE GmbH, Mühlenkamp 43, 22303 Hamburg-Winterhude: www.banknote.de (Specijalista za papirni novac, ali prodaju i žetone i kovani novac)

DOROTHEUM GmbH, Dorotheergasse 17, A-1011 Wien: <http://www.dorotheum.com/> (Najveća bečka aukciona kuća, dva puta godišnje nude kovani novac, veoma malo papirnog; njihove aukcije ordenja su trenutno verovatno najznačajnije u Evropi.)

Elsen: Jean ELSEN & ses Fils s.a., Avenue de Tervueren, 65, 1040 Bruxelles, Belgique <http://www.elsen.be/> (Veoma ozbiljna belgijska firma, uglavnom orijentisana na francusko govorno područje, mada poslednjih godina skoro sve uredno prevode i na engleski; veoma dobar internet sajt, vrlo dobre ilustracije; imaju dobru ponudu srpskog srednjevkovnog novca. Poneki put prodaju i literaturu, papir skoro nikada.)

FLOYD, JOHNSON & PAIN Inc., Post Office Box 34679, Chicago IL 60634 <http://www.fjpauuctions.com/> (Prodaju ordenje, naše takođe, i ordensku literaturu.)

Fruehwald: AUCTIONEN FRÜHWALD, Clemens-Krauss-Strasse 22, A-5020 Salzburg: <http://www.auktionen-fruehwald.com/> (Skoro uvek dobra ponuda načeg novca.)

Goldberg: IRA & LARRY GOLDBERG COINS & COLLECTIBLES, Inc. Los Angeles, CA: <http://www.goldbergcoins.com> (Najbolje, najskuplje, najveće, najfinije... Cene su neki put čudne.)

GORNY & MOSCH, GIESENER MÜNZHANDLUNG, Maximiliansplatz 20, D-80333 München: <http://www.gmcionart.de/> (Velikodostojna stara minhenska firma, prodaju puno antiku i Rusiju, često i naše područje.)

(Nastaviće se)

NUMIZMATIKA NA RUDARSKOJ IZLOŽBI U KOVINU

Jugoslav MILETIĆ, Resavica
peu@ptt.yu

Sl. 1. Kovin: eksploatacija uglja iz Dunava

Dan rudara Srbije proslavlja se 6. avgusta u znak sećanja na veliki štrajk koji se održao na taj dan 1903. godine u prvom rudniku na Balkanu, Senjskom rudniku, sada u sastavu REMBAS-a. Rudari su svoj praznik proslavili i ove godine širom Srbije, a najznačajnija proslava organizovana je u Rudniku uglja u Kovini, kojim povodom je održana atraktivna rudarska izložba. Najinteresantniji su, svakako, bili razni rudarski rezervati, od prvih rudarskih lampi, takozvanih lojanica, i najstarijih rudarskih "šlemova", izrađenih od teleće kože, pa do "rudarskog novca", specijalnih tantuza koji su korišćeni u 19. veku širom Evrope za isplate radničkih nadnica. Pomoću tog, tzv. truk sistema rane faze kapitalizma, radnici su umesto pravog novca dobijali žetone (tantuze) sa kojim su namirnice mogli da kupuju samo u rudničkim kantinama, u kojima su cene bile znatno nepovoljnije, tim više što se roba uglavnom davala na veresiju. Taj sistem održao se u Sisevcu (sašašnji Rembas) sve do 1936. godine.¹

Na kovinskoj izložbi, koja je otvorena 5. avgusta o.g., pored čuvenih tantuza rudnika Sisevac (kompletne serija od 25 i 50 para, 1, 2, 5 i 10 dinara)², bili su izloženi i novčani tantuzi Rudnika Bogovina, Rudnika Kostolac, žetoni Pavla Brušije iz Čačka iz 1904. god. i Požarevačkog Društva Ugljenog Majdana iz 1891. godine.

Sl. 2. Neobjavljeni tantuzi rudnika Sisevac

Izloženi papirni novac, pored čuvene novčanice sa likom rudara, uključivao je u sveukupna izdanja papirnog novca u Srbiji do 1934. godine, a posebna atrakcija bile su specijalne koverete koje su korišćene za isplatu rudarskih plata u gotovom novcu. Pored tri tipa ovih koverata i isplatnih lista, na kojima se nalazio tekst "Čuvaj bele pare za crne dane" (sl. 3), posebna atrakcija bio je pribor vezan za novac: "Rekviziti" blagajnika iz rudnika minulih vremena, kao što su starinsko naličje "Pelikan", mastilo, upijač, stare vrste hartije uključujući indigo-papir i sl.

Sl. 3. "Čuvaj bele pare za crne dane"

Još jedna "naša tematika" - faleristika i medaljerstvo - bila je takođe zastupljena na ovoj izložbi kovinskog rudnika.³ Prva od ove dve oblasti bila je zastupljena eksponatima u vitrini "Period udarništva 1949-1953". Najčešći ordeni dodeljivani rudarima bili su, svakako, svi redovi Ordena rada, Medalja rada, ordeni i medalje Zasluga za narod i sl.

Medaljerstvo je bilo zastupljeno veoma atraktivnim stonim medaljama firme "Jugometal" Beograd (sl. 4), na kojima je u bronzi i srebru prikazan rudar na aversu, a na reversu motivi iz rudnika. Ove medalje izuzetno su visokog kvaliteta izrade, kovane su u Milanu (kovnica Bertoni), a njihov autor je italijanski vajar C. Cazzaniga.

Sl. 4. Avers i revers rudarske medalje Jugometala

Napokon, na kovinskoj rudarskoj izložbi 2005. bile su zastupljene i umetničke slike na platnu, čiji su autori rudari, a tematika uglavnom iz rudarskog života. Izuzev dve slike (ulje na platnu), jedna na kojoj je prikazan manastir Manasija, a druga sa manastirom Ravanica, a koje su posredno povezane sa rudarstvom: Između ova dva čivena srpska srednjovekovna manastira geografski je smešten poznati Resavski rudarsko-metalurški basen - REMBAS Resavice.

SUMMARY

NUMISMATICS ON THE EXHIBITION IN THE KOVIN COAL MINE

On the occasion of the Mining Day in Serbia, celebrated every year on August 6, an attractive exhibition had been organized in the Coal Mine of Kovin, which is extracting coal from river Danube (Fig. 1). Besides the classical mining exhibits, this one also included many "numismatic items". Especially interesting were the Serbian mining tokens from the 19th century (including two unpublished ones, Fig. 2), banknotes, including those depicting miners, and also special envelopes and pay lists used for miner's salaries with inscription "Save white money for the black days" (Fig. 3). Exhibition also included the orders medals and decorations awarded to the miners (Fig. 4), same as the bronze and silver table medals depicting miners and the mining industry (Fig. 4).

1 V. Mihalović i R. Mandić, Žetoni rudnika Sisevac, Numizmatičar 14, 1991, 88.

2 Od ovih dva apoena - 2 i 5 dinara - nisu objavljeni u Mandićevom katalogu, Tokens of the Yugoslav Lands, 2001, 37.

SASTANCI NUMIZMATIČARA U SRBIJI

SRPSKO NUMIZMATIČKO DRUŠTVO - BEOGRAD

Termin: utorak 15-18 časova
Mesto: Svetog Save 16-18, II sprat
Kontakt: D. Pavlović 011/30 34 595, 064/131- 6370

BABUŠNICA - Numizmatičko društvo „Lužnica”

Termin: svakog prvog ponedeljka u mesecu 10-12 č.
Mesto: Hotel „Crni vrh”. Kontakt: Zlatibor Ilić

BEČEJ

Termin: ponedeljak 17-19 č. Mesto: Dom penzionera

BOLJEVAC - Numizmatičko društvo „Aleksandar Sever”

Termin: svakog prvog ponedeljka u mesecu 18-20 č.
Mesto: Kulturno obrazovni centar Boljevac.
Kontakt: Siniša Đukić, tel. 030/63-224

BOR

Udruženje kolecionara „Vajfert”
Termin: svakog četvrtka 18-22 č.
Mesto: Prostorije dobrovoljnog vatrogasnog društva
Kontakt: Dragan Guševac 030 435-594; 063 777-3892

JAGODINA

Termin: nedelja 11-15 časova. Mesto: kafe „Cezar”

KRUŠEVAC

Termin: ponedeljak 17-19 časova. Mesto: Stara mezulana

LESKOVAC

Termin: nedelja 9-13 časova. Mesto: hotel „Beograd”

NEGOTIN - Numizmatičko društvo „Hajduk Veljko”

Termin: subota 10:30 -13 č. Mesto: kafana „Separe”.
Kontakt: Mića, tel. 063/455-359

NIŠ - Numizmatičko društvo „Mediana”

Termin: petak 15-18 časova.
Mesto: Tvrđava, Planinarski dom.

NOVI SAD

Termin: nedelja 10-14 č. **Novo** mesto: Galerija bioskopa „Atrium”, Mihajla Pupina br. 3

PARAĆIN - Numizmatičko društvo „Paraćin”

Termin: svake subote 10-14 č. Mesto: M.Z. 11 kongres, ul. Francuska 4. Kontakt: Svetlan Tomić, 035/565-194

RESAVICA - Numizmatičko društvo „Idimum”

Termin: svakog prvog ponedeljka u mesecu 16-19 č.
Mesto: Dom kulture - mala sala
Kontakt: Jugoslav Miletić, tel. 035/627-495

SOKOBANJA - Numizmatičko društvo „Sokograd”

Termin: nedelja 10-14 č, Mesto: restoran „Splendid”, Kralja Petra I br. 2. Kontakt: Milovan Pantić, tel. 063/476-371

SUBOTICA

Termin: nedelja 9-12 č. Mesto: Zgrada Nove opštine, Trg Lazara Nešića 1. Kontakt: Silvester Gerlović, tel. 024/556-958, 024/544-957

SVRLJIG - Numizmatičko društvo „Timacum Maius”

Kontakt: Slaviša Milivojević, tel. 018/823-682

ZAJEČAR

Termin: sreda 18-21 č. Mesto: prostorije SOFKE. Kontakt: Zoran Pantić, tel. 019/769-617

ZRENJANIN

Termin: nedelja 9-12 č.
Mesto: Dom penzionera

KNJIŽARA I PAPIRNICA

Raspoloživa stručna literatura i
drugi numizmatički materijal:

- NUMIZMATIČAR br. 1-8 i 10-23
- dinar br. 6-25
- ORDEN br. 1 - 3
- MLADI KOLEKCIJONAR br. 1 - 8
- AUKCIJE SND - Katalozi br. 6, 7 i 8
- MEDALJE I PLAKETE IZ ZBIRKE NARODNOG MUZEJA
- N. Omerović, N. Mitrović, D. Pavlović i Z. Ilić: KATALOG AUKCIJA - CATALOG OF SHARES
- Vojislav Mihailović: NOVAC SRPSKIH VELIKAŠA IZ VREMENA CARSTVA
- Sergije Dimitrijević: SRPSKI SREDNJOVEKOVNI NOVAC
- Sergije Dimitrijević: NOVE VRSTE SRPSKOG SREDNJOVEKOVNOG NOVCA **Novo!**
- Vujadin Ivanišević: NOVČARSTVO SREDNJOVE-KOVNE SRBIJE
- Ranko Mandić: KATALOG METALNOG NOVCA (novo izdanje).
- Ranko Mandić: TOKENS OF THE YUGOSLAV LANDS (samo CD rom izdanje)
- Jovan Hadži-Pešić: NOVAC KRALJEVINE JUGOSLAVIJE 1918-1941.
- Jovan Hadži-Pešić: NOVAC JUGOSLAVIJE 1944-1992.
- Slavoljub Petrović: NUMIZMATIČKI REČNIK
- Bogdan Koprivica: SVET NUMIZAMTIKE
- Branko Drča: OSTAVA RIMSKOG NOVCA IZ VIMINACIJUMA IV I V VEKA
- Đorđe Jamušakov: SREBRNI NOVAC RIMSKE REPUBLIKE
- Đorđe Jamušakov: NOVAC IMPERATORA OD SULE DO AVGUSTA
- Ivan Becić: FINANSIJSKA POLITIKA KRALJEVINE SHS
- Goran Nikolić: KURS DINARA I DEVIZNA POLITIKA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE
- KNEZ MILOŠ I SRPSKE VLASTI PREMA STARINAMA I UMETNOSTI 1815-1839.
- Veroljub Dugalić: NARODNA BANKA 1884-1941
- Pavle Novaković: PERPER - CRNOGORSKI NOVAC
- Zlatko Višćević: KOVANI NOVAC REPUBLIKE HRVATSKE **Novo!**
- Željko Stojanović: NOVČANICE NARODNE BANKE 1884-2004
- SND kompleti optičajnog novca SR Jugoslavije, poslednje godine izdanja: 2000. i 2002.
- Razglednice SND (3. serija)
- Podmetači SND (2. i 3. kolo)
- Notes-blokovi SND (1. i 2. model)
- Univerzalne VIZITKARTE za članove
(Tekst prema individualnim porudžbinama)

Literaturu i materijal možete kupiti na
svim našim sastancima ili poručiti kod sekretara SND,
gosp. Dragana Pavlovića na telefon: 011 / 3034 595 i 064 / 131 63 70;
e-mail: numisrb@yubc.net

PRED JUBILARNI SUSRET...

Naš 49. Međunarodni susret numizmatičar održan je 7. maja 2005. godine, i mada nas jubilarni 50. susret tek očekuje, i ovaj je po posećenosti izgledao baš tako. Nema iznenađenja. Ovo je najveća i najprestižnija manifestacija na Balkanu, i nema više nikakve dileme da ona mora doći na sve web stranice, jer je Srpsko numizmatičko društvo kao organizator, već više godina, sa svim svojim aktivnostima ušlo u red svetskih numizmatičkih manifestacija.

Nije više cilj dolaska samo zameniti, prodati, kupiti... Sada je postalo i stvar prestiža: biti viđen na međunarodnim susretima numizmatičara u Beogradu. Iskreno se nadamo da će već na jesen mnogi iz Evrope postaviti pitanje svom kolegi po kolecionarstvu: Da li si bio u Beogradu na susretu numizmatičara?

Koje pitanje mi da postavimo?

Zašto ovog proleća, ali i prethodne jeseni, nije bilo predstavnika Centralne emisione ustanove - Narodne banke Srbije? Zašto se na našim susretima ne pojavljuju predstavnici muzeja, jer na kraju sve te zbirke, bilo da je u pitanju numizmatika ili pak ordenje ili nešto treće, ipak završe u muzejima? Gde su numizmatičari u svemu tome? Teško da smo na margini. Ako referentnost članova SND određuju svetske institucije kroz pozivnice, simpozijume, citiranje dela iz numizmatičke litarature čiji su autori članovi SND, normalno je da i na svom terenu SND uživa isti rejting. A nije tako.

Na ovim susretima su bili prisutni i inostrani članovi SND, ali i nečlanovi iz drugih zemalja, a ako kažemo da su to: doktori, magistri, profesori, dekani, asistenti univerziteta i sl, za nas je to dovoljno. Ostali neka razmišljaju.

U obilju iloženog materijala teško je izdvojiti nešto posebno, a da se ne ponavljamo, jer je sve bilo posebno. I Aurelijanov as, i dinari cara Dušana, Beli Orao i reda, Danilov krst, oprema, literatura... No, pre svega preko 600 posetilaca koji nisu došli da bi na već tradicionalnoj „lutriji“ SND susreta dobili „famozni“ zlatnik kralja Aleksandra I, već da bi oplemenili i duh i oko prelepim primercima numizmatičkog materijala, da bi se videli sa prijateljima, da bi bili viđeni uz kapućino „s nogu“ i dialogue koji su davno prevazišli domen klasičnog kolecionarstva i prešli u nauku. Zato je Beograd i ovo-ga puta bio grad numizmatike.

Biće to i na jesen. Uostalom, srećemo se i razmeniti i znanje i novac. Problem je samo što između dva susreta vreme veoma sporo prolazi.

Propustiće te spektakl ako ne dođete. Ali to je vaš izbor. Zar ne?

R. Miletić

U susret jubilarnom beogradskom okupljanju numizmatičara

SUSRETI SND - OD PRVOG DO PEDESETOG

Susrete numizmatičara i filatelistu inicirao je Savez Filatelista Srbije, koji je organizovao 1. susret u **HOTELU JUGOSLAVIJA** u subotu i nedelju 13-14. juna 1981. godine¹. Oni se od tada, pa do danas, održavaju dva puta godišnje, u proleće i na jesen. Od 3. susreta (1982.) organizaciji se pridružuje i Srpsko numizmatičko društvo², a od 32. susreta (1996.) susrete u Hotelu Jugoslavija organizuje samo SND, bez učešća filatelista. Do 31. susreta (1986.) oni su trajali po dva dana (subota i nedelja), a nakon toga samo jedan dan (subota).

Tradicionalno mesto održavanja susreta bilo je HOTEL JUGOSLAVIJA (1981-1998); od 1999. do 2003. godine oni su održavani u Hotelu SLAVIJA, izuzev susreta 2004. godine koji su ponovo bili u Hotelu Jugoslavija.

U tabeli koja sledi navedeni su datumi održavanja naših tradicionalnih polugodišnjih međunarodnih susreta numizmatičara, od **prvog** (1981.) do pedesetog (2005. godine).

Susreti	Datum
I	13-14. VI 1981.
II	24-25. X 1981
III	10-11. IV 1982
IV	30-31. X 1982.
V	9-10. IV 1983.
VI	29-30. X 1983.
VII	14-15. IV 1984.
VIII	27-28. X 1984
IX	27-28. IV 1985
X	23-24. XI 1985.
XI	26-27. IV 1986
XII	18-19. X 1986.
XIII	11-12. IV 1987.
XIV	17-18. X 1987.
XV	23-24. IV 1988.
XVI	22-23. X 1988.
XVII	22-23. IV 1989.
XVIII	21-22. X 1989
XIX	28-29. IV 1990.
XX	20-21. X 1990.
XXI	20-21. IV. 1991.
XXII	19-20. X 1991.
XXIII	11-12. IV 1992.
XXIV	10-11. X 1992.

1 Jovan Reljin, *O filateliji ovog leta*, Filatelisti br. 192-193, Beograd 1981, str. 2-3.

2 Odluka doneta na sednici Izvršnog odbora SND održanoj 16. decembra 1981. godine.

XXV	24-25. IV 1993.
XXVI	9-10. X 1993.
XXVII	16-17. IV 1994
XXVIII	15-16. X 1994.
XXIX	8-9. IV 1995.
XXX	7-8. X 1995.
XXXI	6-7. IV 1996.
XXXII	19-20. X 1996.
XXXIII	26. IV 1997
XXXIV	4. X 1997.
XXXV	25. IV 1998.
XXXVI	3. X 1998.
XXXVII	(3. IV 1999, ³
XXXVIII	23. X 1999.
XXXIX	20. IV 2000.
XL	12. V 1991.
XLI	12. V 2001.
XLII	27. X 2001.
XLIII	27. IV 2002.
XLIV	5. X 2002.
XLV	17. V 2003.
XLVI	18. X 2003.
XLVII	29. V 2004.
XLVIII	16. X 2004.
XLIX	7. V 2005
L	15. X 2005

Na nedavnoj sednici Upravnog odbora SND doneta je odluka da se naši međunarodni susreti od ove godine održavaju tri puta godišnje, pa će se treći ovogodišnji susret (L) održati u decembru ove godine.

U vreme proslave 50-godišnjice naših susreta u toku 25 proteklih godina, izlazi iz štampe i 25. broj našeg časopisa „dinar“. Istovremeno, već se uveliko održavaju pripreme za proslavu našeg zlatnog jubileja - Pedesetogodišnjice postojanja SND.

R. Mandić

1 37. SND susret, za koje su već bile odštampane ulaznice, otkazan je zbog NATO bombardovanja Srbije, u kojem je jedan od ciljeva bio i Hotel Jugoslavija, čiji je jedan deo bio potpuno uništen.

Veneranda memoria

RADOMIR STOLICA

1950-2005

U datom trenutku je imao više znanja, a manje rasuđivanja.

Izbor je bio njegov, on zna zašto.

Nama ostaje samo sećanje.

KATALOG ULAZNICA SRPSKOG NUMIZMATIČKOG DRUŠTVA (II)

Br. 9. Ulaznica za redovne sastanke 5.IX 2000 - 9.I 2001. 12,3x6,5 cm

Br. 10. Ulaznica za 40. susrete 20.X 2000. 12,5x6,5 cm

Br. 11. Ulaznica za redovne sastanke. 16.I - 24.VII 2001. 12,5x8 cm

Br. 12. Ulaznica za 41. susrete 12-V 2001. 12,5x8 cm

Br. 13. Ulaznica za redovne sastanke 31.VII-22.I 2002. 12,5x7,5 cm

Br. 14. Ulaznica za 42. susrete 27.X 2001. 12,5x6 cm

Br. 15. Ulaznica za redovne sastanke 29.I-10.XII 2002.
12,5x8 cm. Revers: tekst, sličan prethodnim

Br. 17. Ulaznica za 44. susrete 5.X 2002. 6x12,5 cm

Br. 18. Ulaznica za redovne sastanke 17.XII 2002-15.IV 2003. 12,5x6 cm

Br. 16. Ulaznica za 43. susrete 27.IV 2002. 15,5x11 cm
Revers: tekst, sličan prethodnim

Gore br. 19. Uzaznica za redovne sastanke 22.IV 2002 - 25. V 2004.
12,5x6 cm

Dole br. 21. Uzaznica za 46. susrete 18.X 2003. 12,5x6 cm

Br. 20. Uzaznica za 45. susrete 17.V 2003. 6x12,5 cm

Revers br. 19-22: tekst, kao kod br. 17-18

Br. 22. Uzaznica za 47. susrete 29.V 2004. 6x12,5 cm

Br. 23. Uzaznica za redovne sastanke 1.VI. 2004 - 31. V 2005. 12,5x6 cm.
Na reversu tekst sličan prethodnim

Br. 24. Uzaznica za 48. susrete 16.X 2004. 12,5x6,5 cm. Na reversu tekst sličan prethodnim

СРПСКО НУМИЗМАТИЧКО
ДРУШТВО
Београд

одржава састанак сваког уторка
од 14 до 18 ч
у ул. Св.Саве бр. 16-и/II

Обавештење:
011/3221-972 тел 064/131-6370
e-пошт: numizmatichar@vab.net
<http://www.snd.org.rs>

Публикације друштва:
"НУМИЗМАТИЧАР" од 1978.
"динар" од 1996.
"СРДЦЕ" од 2001.

59. Међународни сусрет нумизматичара
међу србима 13. октобра 2005. године
у галерији "Славија"

002284

Br. 25. Uzaznica za 49. susrete 7.V 2005. 12,5x7,5 cm.

Revers: tekst, sličan prethodnim.

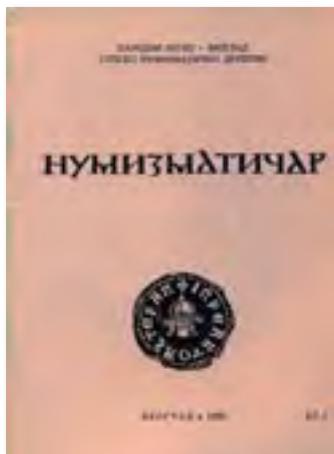
Autori dizajna:

- Z. Ilić (br. 9-12)
- D. Nikolić (br. 13-16)
- R. Mandić (br. 17, 19, 21, 22, 23 i 26);
- R. Milić (br. 18 i 20);
- D. Pavlović (br. 24 i 25)

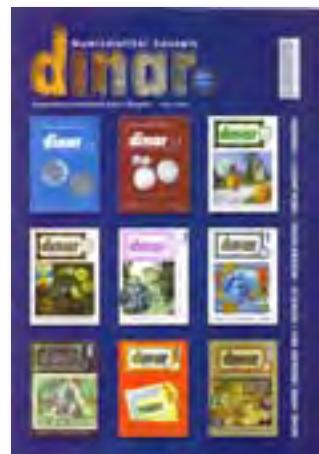
Br. 26. Uzaznica za redovne sastanke od 7.VI 2005. 7x12,5 cm

Pripremio R. M.

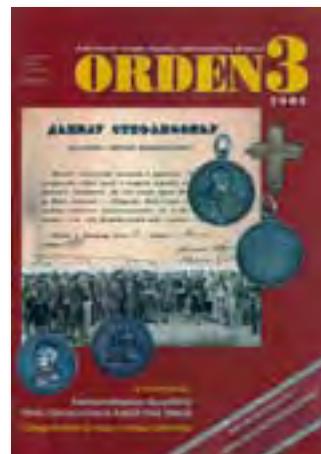
IZDAVAČKA DELATNOST SRPSKOG NUMIZMATIČKOG DRUŠTVA

1. "NUMIZMATIČAR" - izlazi od 1978. god. Izdati brojevi 1 - 23.

2. "DINAR" - izlazi od 1996. god. Izdati brojevi 1 - 25.

3. "ORDEN" - izlazi od 2002. god. Izdati brojevi 1 - 3.

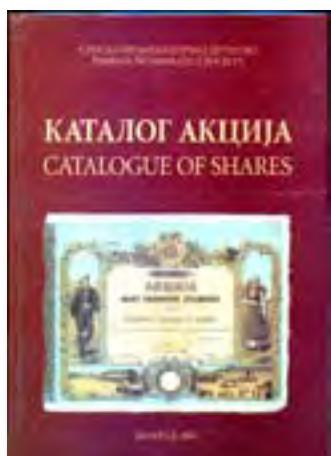
4. Aukcioni katalozi SND, od 1997.

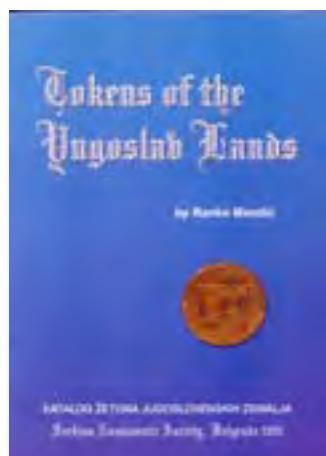
5. MEDALJE I PLAKETE - Katalog po vodom 25-godišnjice SND, 1981.

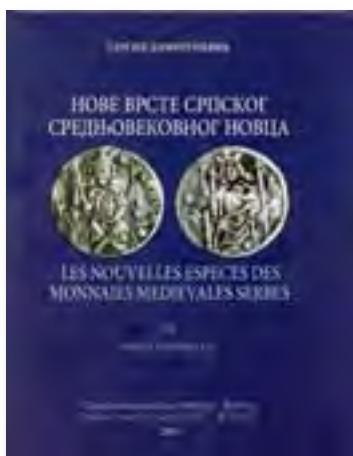
6. Slobodanka Stojaković, KONSTANTIN VELIKI U SVETLU NUMIZMATIKE, 1999.

7) Grupa autora, KATALOG AKCIJA - CATALOGUE OF SHARES, 2001.

8) Ranko Mandić, TOKENS OF THE YUGOSLAV LANDS, 2001

9) S.Dimitrijević, "NOVE VRSTE SRPSKOG SREDЊOVEKOVNOG NOVCA", 2005.